AFA

YENİ ANNEBABA ÇOCUK 9

Jan Uwe Rogge

Televizyon Video Delileri

Televizyon, Video Önünden Kalkmayan Çocuklar ve Anne Babaların Çaresizliği.

1
G

İna Fritsch
ANNE BABA BOŞANIYOR

Sophie Behr/Helga Häsing
"TEK BAŞIMA BÜYÜTÜYORUM"

Bernhard Schön
BABALAR DA ÇOCUK BAKABİLİR

Rieke Müller-Kaldenberg
ÇALIŞAN ANNE

Ewa Rossberg
TEK ÇOCUK

İnga Bodenburg/Gunhild Grimm
"BU ÇOCUK DA NE İSTİYOR?"

Hans H. Hopf
HASTA ÇOCUK

Horst Speichert/Erhard Dietl
"ANNE BABA BANA KULAK VERİN!"

Helmut Kentler
ANNELER BABALAR
CİNSEL EĞİTİMİ ÖĞRENİYORLAR

Elke Gilliotte-Redlich
BULDU MU? ÇALDI MI?

Jan Uwe Rogge

Televizyon Video Delileri

Televizyon, Video Önünden Kalkmayan Çocuklar ve Anne Babaların Çaresizliği

AFA
YAYINLARI

AFA–Yeni Anne Baba Yeni Çocuk Dizisi: 9
AFA–Yayınları: 99

Aralık, 1989

© ROWOHLT Taschenbuch Verlag Gmbh, Reinbek/Hamburg, 1985
ONK Ajans
© AFA Yayıncılık

Heidi, PacMan und die Video-Zombies adlı bu kitabın
Türkçe çeviri hakları AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Çeviren: **Leman Çalışkan**

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özal Matbaası
Kapak: Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Ankara Cad. Sıhhiye Apt. 19/8
Cağaloğlu –İSTANBUL
☎ 526 39 80

İçindekiler

Önsöz: 7
Ben de Tutkuyla Dalıp Giderdim

1. Babayla Televizyon İzlemek 12

2. Fazla Konuşmadan Yakınlık Kurma Kolaylığı 19

3. Televizyon Açma Kapama Yetkisi
Yalnızca Babanın mı? 28

4. Televizyon: Bir Baskı Aracı 37

5. "Çocukları Korumak Gerek" 45

6. Adeta Bir Saplantı 52

7. Televizyon Varlığını Kabul Ettiriyor 60

8. Çocuklar İletişim Araçlarını Benimsiyor 65

9. Elektronik Oyunlar 80

10. Televizyonda Zararsız Görüntü Yoktur 83

11. Korkudan Hoşlanmak 89

12. Korkunç Görüntüler 98

13. İletişim Araçları Olmazsa 111

Sonsöz: 119
Okuma Hırsı, Kötü Edebiyat, Uydurma Şeyler,
Televizyon Tutkusu ve Video Hastalığı

Önsöz

Ben de Tutkuyla Dalıp Giderdim

Zamanında ben de belli bazı kitapları adeta yutarcasına, tekrar tekrar okurdum. Hele o korsanlık öyküleri yok muydu... Bu kitaplarda kahraman ya son anda kurtarılır ya da son bir gayretle o kendini kurtarırdı. Bu maceralara yalnızca akşamları yatağımda yatarken katlanabiliyordum, o da mutlu bitmeleri şartıyla. Ancak o zaman kahramanlarla yaşayabiliyor, onlarla seviniyor, onlarla üzülüyordum. Yıllar sonra edebiyata merak sarıp bu kitaplarla ilgili yorumlar okuduğumda, çocukluğumda yaşadığım bütün o heyecana çok şaşırdım: Bütün o kalıplaşmış şeylerden gerçekten hoşlanmış mıydım? Elimde olmadan çocukluğumda okuduğum bir dolu tekdüze ve anlamsız şeyi savunurken yakalıyordum kendimi artık.

Onüç, ondört yaşlarında tatillerde polisiye kitaplar okurdum, Jerry Cotton'a bayılırdım örneğin; gerçek bir kahraman, iriyarı, yakışıklı ve bilgili. Ama bir de okuldan tanıdığım Günter Grass ve Siegfried Lenz vardı. Hâlâ hatırlarım da bu yazarların kitaplarını okurken ne sıkılırdım, adeta bir kabustu benim için.

Günümüz öğrencilerinin hoşlandıkları pop müziğini, kitapları ve televizyon yayınlarını eleştirmekten neden kaçındıklarını anlıyorum. Sanırım, bunların küçük görülmesine niye kızdıklarını da anlayabiliyorum. Tavır o gün de bu gün de aynı. Hatırlarım da, 8. ya da 9. sınıfta öğretmenimiz, bulvar gazetelerinden birinin verdiği cinayet haber-

lerine deli oluyor ve bunları okumakla ahlakımızın bozulacağından endişe duyuyor diye nasıl da sınıfta gazeteyi göstere göstere sıraların üstüne yayıp bağıra bağıra okurduk.

Benim çocukluğumda ve gençliğimde de pek çok kitle iletişim aracı vardı. Ama bugüne oranla denetim altına alınmaları çok daha kolaydı. Gene de ben, bütun bunların arasından kendime bir yol bulmakta zorluk çeker, aynı zamanda da daha fazlasını isterdim. Ben büyüdükçe, uzlaşmaz gibi görünen zevkler daha sık yanyana durur oldular. Bir yanda tefrika romanlar, öte yanda Edgar Wallace ve Graham Green; Freddy Queen'le aynı nefeste Buddy Holly ve Elvis Presley.

Televizyon seyretmeye oldukça geç başladım –oniki yaşlarında sanırım. O zamanlar benim için sınır 20.15'ti. Bazı politik yayınlarda ya da polisiye dizilerde bu sınır oynardı. Gerilim filmleri benim için önemliydi, çünkü geç saatlerde yayınlanıyorlardı; ben de seyredebildiğime göre demek ki büyümüştüm. Yalnızca bazı seçkinler ertesi gün okulda akşam seyrettikleri bu programlardan sözedebiliyorlardı. Yıllar sonra o dizilerden birini yeniden izlediğimde uğradığım hayal kırıklığını tarif edemem. Bunun için mi gün boyu yalvarıp durmuş, heyecanla başlamasını beklemiştim? İnanılır gibi değildi. Demek ki, gerçekten önemli olan filmin kendisi değil, o sıralar içinde bulunduğum ortam, genel hava, kendi duygularım ve korkularımdı.

Bugün de zaman zaman televizyon izlerim –hayır, yalnızca bilimsel ağırlıklı programları değil. Her iki Joe Cocker konserini kaçırmış olmama hâlâ hayıflanırım. Futbol maçlarının naklen yayınlarını heyecanla beklerim. Elimin altında iletişim araçlarının bulunmasından hoşlanırım, bu bazen yalnızca sinemada bir film seyretmek ya da öylesine televizyon karşısına oturmak şeklinde olsa da.

İletişim araçlarıyla ilgili öyküler, bir bakıma gerçek yaşam öyküleridir. İnsan iletişim araçlarıyla olan ilişkisini, saçma sapan şeylerle nitelikli yayınlar izleme arzusunun aynı anda ve aynı olağanlıkla nasıl olup da içinde boy gösterebildiğini bir de bu açıdan incelediğinde belki acı duyacaktır. Ne var ki, bu araçların, çocuklarımızın üzerinde bıraktığı büyüleyici etkiyi daha iyi anlayabilmek için bu tespiti yapmak gereklidir. Ama anlayış da her zaman yeterli değildir.

Onbeş yaşındaki oğlum Sebastian bazen çok canımı sıkıyor. Bisikletine atlayıp benimle gezeceğine müzik dinleyeceğim diye tutturuyor. Ama biliyorum, bu konuda haksız olan benim, çünkü önemli olan benim kendi zevklerime göre düzenlediğim program değil, onun programı. Elektronik piyano katalogları ya da beğendiği müzik gruplarıyla ilgili yazılar dışında eline hiç kitap almaması da beni çok tedirgin ediyor. Belki okumamak için kendince nedenleri vardır, kim bilir. Kâh kaçırmak istemediği bir program yüzünden akşam düzenimizi bozuyor diye kâh yeni aldığı bir plağı, sevdiği bir grubu küçümseme gafletinde bulundum diye evde sürekli tatsızlık çıkıyor. Ama haksız olan biziz, çünkü bu da onun beğenisi ve tercihi. Sonradan onunla ne kadar katı bir dille konuştuğumu farketmiyor değilim. Üstelik veli toplantılarında eğitimcileri ve anababaları, çocuklarının görüşlerini ciddiye almaları, onlardan öğrenmeleri ve onları anlamaya çalışmaları konusunda sık sık uyarırım.

Bilimsel ve pedagojik çalışma –özellikle de günlük işlere ağırlık vermişse– güncel deneyimlere dayanır. Bilincine varılmamış, bastırılmış ya da yok sayılan kişilik özellikleri, davranış biçimlerine, sorgulama yöntemlerine ve ilgi alanlarına damgasını vurur. Bu yüzden ailelere ve çocukla-

ra pedagogun kendi gündüz düşleri ve sıkıntıları yansıtılır. Veli toplantılarında ve seminerlerde "Aile ve İletişim Araçları" konusunda ortaya attığım görüşlerde sık sık kendimle karşılaşıyorum. Ayrıca ailelerle iletişim araçlarının hayatlarında oynadığı rol hakkında yaptığım sayısız görüşmede de kendi davranış kalıplarımla yüzyüze geliyor, günlük tasalarımla ilgili sonuçlar çıkarmama yarayan uyarılarla karşılaşıyorum.

İşte bu nedenle de bu kitapta alışılagelmiş bir uzman diliyle reçeteler yazmak istemiyorum. Bu konuda her derde deva reçete yoktur. Bu iddiayı taşıyan kitaplar daha çok vicdanı rahatlamaya yararlar. Ben, bazı noktaları birlikte düşünerek iletişim araçları kahramanlarının çocuk ve anababa üzerindeki etkisinin temelini ve nedenlerini göstermek ve yayın izleme politikasının toplumsal sonuçlarını anlaşılır kılmak istiyorum.

Çocukları birtakım idollere tapmaya sürükleyen veya televizyonun aile yaşamına tek ortak aktivite olarak katılmasına yol açan çeşitli etmenleri sıralamakla yetineceğim. Ancak günlük hayatı değiştirmenin zorlu yanlarını da belirteceğim. Çok sayıda ailenin günlük yaşamından verilen örnekler belki bu konuda atacağımız adımları kolaylaştırabilir. Örnek olaylarla kişileri daha duyarlılaştırmak tek isteğimiz.

Yayınların etkileri hakkında günümüzde yürütülen tartışmalarda günlük hayatımıza giren elektronik araçlar adeta korku uyandıran canavarlar gibi gösterilmektedir. Felce uğratan bir korku sözkonusu ediliyor. Yeni ve eski araçların olası etkilerini küçümsemek istemem, ancak mevcut tedirginliği ve oluşturduğu huzursuzluğu teknolojik tehdidin ve buna bağlı endişelerin üstesinden gelmek için karşımıza çıkartılan verimli bir olasılık olarak görmeyi yeğliyo-

rum.

Reçeteler içeren bir başvuru kitabından çok ailelere iletişim araçlarıyla başetme cesareti aşılamaya çalışan bir kitabın ortaya çıkma nedeni işte bu. Kendi davranış olasılıklarımız harekete geçirilmelidir. Ama bunun da yolu, günlük iletişim tutkumuzu tek başına bir olay olarak ele almaktan değil, aksine çocukların ve yetişkinlerin ruhsal ve toplumsal durumlarına ve ihtiyaçlarına eğilmekten geçer. Anababaların ve eğitimcilerin kendi davranış kalıplarını, önyargılarını ve beğenilerini yeniden gözden geçirmelerinden, çocuklara, gençlere kendi isteklerini, özlemlerini ve düşlerini dayatmamaktan geçer.

1

Babayla Televizyon İzlemek

Dokuz yaşındaki Thomas, elinde okul çantasıyla bahçeden mutfağa girdi. "Bu akşam *San Francisco Sokakları* var." Bayan Ehlers duymamış gibi salatayı yıkamaya devam etti. Bunun üzerine Thomas tekrarladı: "Bu akşam *San Francisco Sokakları* var." "İyi." "Seyretmek istiyorum." Beş yaşındaki kızkardeşi Martina da hemen atıldı: "Ben de... Ben de..."

Bayan Ehlers olmaz anlamında başını salladı. Thomas'ın itiraz etmeye başlamasıyla o da sertleşmek zorunda kaldı: "Olmaz, dedim. Dün yeterince geç olmuştu zaten. Boşuna yorulma!"

"Neden ama" diye sordu Thomas gene dayanamayıp. Bayan Ehlers de sabırsızlıkla "yeter, kes artık!" dedi. Bunun üzerine Thomas öfkelendi: "Çok kötüsün, hiç izin vermiyorsun. Öbür çocuklar seyredebiliyorlar ama. Sonra da benimle dalga geçiyorlar."

Bu sözler de Bayan Ehlers'i yumuşatmadı. Bu işi burada bitirmeye kararlıydı.

"Televizyon izlerken tutarlı bir çizgi izlemek gerekiyor, yoksa lafların hiç kıymeti kalmaz. Sanırım ben, biraz fazla esnek davranıyorum. Yoksa çocuklar her seferinde yeniden tutturmazlardı."

Ehlers ailesi Almanya'nın ufak bir kasabasında yaşıyor. Gerhard Ehlers, 39 yaşında, memur; eşi Petra 35 yaş-

larında. Bir ara tezgahtar olarak çalışmış, şimdi ise ev hanımı. Evlerinin oturma odasında bir renkli televizyon, bir de stereo müzik seti var. Her çocuğun kendi teybi var. Aile, bir günlük gazeteyle bir televizyon dergisine abone. Yakın zamanda bir video almak istiyorlar. Ancak Bayan Ehlers buna kesinlakle karşı:

"Birincisi, çocuklar yüzünden; ikincisi, kocam yüzünden, artık hiç evden çıkmaz."

Bay Ehlers, daha kahvaltı masasına oturmadan radyoyu açar, sonra gazetesini okur. Bayan Ehlers ise sabahları radyodan kadın programını dinler. Bay Ehlers akşamları eve gelir gelmez önce televizyonu açar, akşam yemeğinde kapatır, "pek az istisna dışında". Saat 19.30 ya da 20.15'den itibaren her akşam, muntazaman televizyon önüne oturulur. Televizyon, yalnızca Bay ve Bayan Ehlers bowling oynamaya kulübe gittikleri zaman kapalı durur.

Komşu ve akraba ziyaretleri yalnızca hafta sonları yapılır.

Thomas ve Martina'nın sokakta oynayabilecekleri bir sürü arkadaşı var. Ama evde oturup televizyon izlemeyi yeğliyorlar. En çok da çizgi film seviyorlar. İkisi de en geç 19.30'da yatakta olmalı. Tabii Thomas her seferinde buna itiraz eder, küçük kızkardeşiyle aynı saatte yatmak istemez. İkisi de yataklarında bir süre kitap okur.

Hafta sonunda biraz daha fazla oturabilirler. Ailecek birtakım show programlarını izlerler. Anneleri çocukların televizyon başında fazla oturmalarını önlemek için izlenecek program sayısını olabildiğince aza indirmiş. "Nasıl olsa kural bozuluyor. Her akşam mutlaka seyretmek istedikleri fazladan bir program çıkıyor, kocam da hemen izin veriyor."

Yeri gelmişken: Thomas ve Martina sözüedilen akşam

San Francisco Sokakları'nı izlediler, çünkü babaları, "çocukları rahat bırak, Petra" diyerek onlara arka çıktı.

San Francisco Sokakları yüzünden çıkan tartışmanın altında, bir polisiye film uğruna verilen mücadeleden daha fazlasını aramak gerekir. Bayan Ehlers'in televizyon izleme konusunduki tutumu kesin olmaktan çok uzak. Şöyle diyor:

"Çocuk programlarının izlenmesi konusunda anlaştık, bu doğru. Ama reklam gibi, polisiye gibi başka bir sürü programa bakmadan da edemiyorlar. Sonra, zaman zaman uslu durmanın ödülü olarak bazı eğlence programlarını da izleme izinleri var. Biraz da hoşgörü gerekiyor."

Gene de Bayan Ehlers zaman zaman çaresizliğe kapılıyor: "Eskiden hiç değilse Martina ile bir sorun çıkmıyordu. Ama artık o da yuvaya gitmeye başladı, arkadaşları oldu, onlardan bir sürü şey öğreniyor. Artık onunla da başedemez oldum."

Bayan Ehlers, evde televizyona karşı yürüttüğü mücadelede kendini çok yalnız hissediyor:

"Kocam bu konuya hiç karışmaz, 'sen bilirsin' der. Sonra da hep birlikte televizyonun başına geçip seyretmeye koyulurlar."

Daha çok eğitim programlarına ağırlık veren koruyucu bir televizyon eğitimini uygulamak istiyor. Çocukların çok fazla televizyon izledikleri zaman aşırı sinirli ve gergin olduklarını gördüğü için televizyonu gün geliyor tamamen yasaklıyor. Özellikle hafta sonları boş zamanı daha iyi değerlendirecek bir sürü seçenek ortaya atıyor ki, "televizyon odak noktası olmaktan çıksın. Ama tam ben çocukları yola koyuyorum, bu sefer de kocam yan çiziyor. Umudumu yitirmeden yeni yeni işler icadediyorum, belki sonunda kocam da anlar diye, ama tınmıyor bile. Bir tek çocuk-

lar fazla azdıklarında şu ya da bu programı yasaklar, hepsi o kadar."

Gerhard Ehlers'e gelince, o işi daha esnek tutmaktan yana:

"Petra işi abartıyor, bence. Önemli olan çocukların genelde makul bir eğitim almaları. O zaman zaten her şey, eninde sonunda yola girer. Biraz fazla mı azdılar, sesimi yükseltirim, hemen yatışırlar."

Bay Ehlers televizyona daha hoşgörüyle yaklaşmaktan yana, bu yüzden çocuklarına bu konuda fazla karışmıyor. Ayrıca onları yalnızca akşamları gördüğü için sorunları görmezden gelmeyi yeğliyor.

Çocuklara "kendi" programlarını izlettirerek onların dostluğunu kazanıyor; bu tutumuyla karısının bütün eğitim girişimlerini boşa çıkarttığının da farkında, ama onun bu katı tutumunun nedenini pek anlayamadığını itiraf etmekten de çekinmiyor. "Petra zaten pek şakadan anlamaz." Bir an düşünüp ekliyor:

"İyi, eğitmek zaten Petra'nın görevi, en azından ana hatlarıyla. Evde olduğum zamanlar bir de bununla uğraşamam. Doğru dürüst yetişen bir çocuğa televizyonun zararı dokunmaz."

Eğitim konusundaki tutumunu bu görüşlerle açıklayan Gerhard Ehlers, aslında babasından gördüğü eğitimi aynen uyguluyor:

"Arasıra masaya yumruğunu bir indirirsin, herkes titreyip kendine döner ve bir süre için huzur sağlanmış olur."

Aslında karısı da bu ilkeye göre davranıyor. "Ama ben sonradan kendimden ürküyorum." Daha fazla açıklık ve sorunların birlikte tartışılmasını istiyor:

"Görüyorsunuz, aynen dünkü gibi. Thomas ile tartışıyo-

rum, onun beni anlamasını istiyorum, kocam işe karışıyor ve kendi yöntemleriyle sorunu çözüyor. Her zaman aynı şey. Bazen de birlikte oturup açık açık her şeyi konuşabilsek ne iyi olur! Bir anlaşmaya varana kadar şöyle uzun uzun tartışsak... Ama bu, bir hayalden başka bir şey değil. Kocamı rahatsız etmediği sürece hiçbir şeyi değiştirmek gerekmez."

Üstelik Petra Ehlers, artık televizyon eğitiminin tartışıldığı veli toplantılarına da katılmıyor:

"Niye gideyim? Hiçbir şekilde bana yararı olmuyor. Evet, fazla televizyon çocukları sinirli yaparmış, bunu kendim de görüyorum. Ama o umursamaz kocamla nasıl başa çıkılır, bu konuda hiç kimse bir şey söylemiyor."

Çocuklar olaya başka türlü yaklaşıyorlar: "Babamız, kış akşamları eve geldiğinde doğru televizyonun başına geçer ve her şeyi seyreder. Annemiz evde yoksa biz de onun yanına, kucağına oturabiliriz. Annemizse bizi hemen dışarı atar. Oynamalı ya da okumalıymışız. Okuma işini gece yatakta hallederim. Oynamaya gelince: Ben babamla oynamak istiyorum."

Çocukların iletişim araçlarıyla ilişkileri tıpkı anne ve babaları gibi. Televizyon seyrettikten sonra biraz okurlar; oyun öğleden sonra oynanır. Ve anababaların örneğin radyodan dinlenmek için yararlanmaları gibi çocuklar da birtakım yayınlardan belli bazı ihtiyaçlarını gidermek için yararlanırlar. Televizyon izlemeleri oynamalarını engellemez. Ancak Thomas, babasının yakınlığını ancak birlikte televizyon izlerken hissedebiliyor, ayrıca "büyüklerin" televizyon programlarını izlerken kendini büyüklerin dünyasının bir parçası olarak hissetmekten çok hoşlanıyor.

Televizyon dışında da Bayan Ehlers'in Thomas'la sorunları bitmiyor. Örneğin bütün gün oturup yalnızca ka-

set dinlediği için de Thomas'ı azarlıyor. Ancak Thomas'ın cevabı hazır: "Ama babam da canı bir şey yapmak istemediği zaman yalnızca oturup televizyon izliyor."

Thomas ile Martina neler izlemek istediklerini çok iyi biliyorlar. Thomas: "Heyecanlı olmalı!" – Martina: "Farenin yem olarak oradan oraya kaçışması ama son anda kurtulması! Çok heyecanlanıyorum!"

"Korkmuyor musun? Bütün hepsini izliyor musun?" diye sorduğumda, "hayır korkmuyorum" cevabını veriyor. "Aslında farenin hiçbir zaman tuzağa düşmeyeceğini biliyorum."

Çocuklar, bir programın amacını, kendilerini etkilemek, sarsmak, birtakım korkular, duygular, arzular ve düşler uyandırmaya göre hazırlandığını biliyorlar.

Çocukların eylem dolu, vurdulu kırdılı büyüsüne kapılmaları bu araçların gücünün yeterli kanıtlarıdır. Anababaların, tamamen ticari bir kültürün saltanatını kabullenmiş bir gelecek kuşak için tedirginlik duymalarına yol açan da işte bu güçtür.

Ehlers ailesinin günlük iletişim araçlarıyla ilişkisi, Thomas ve Martina'nın bu konudaki davranışları, kendi içinde birbiriyle çelişen ve karşılıklı ilişki içinde olan bir sürü yapı taşından oluşuyor. Birtakım basit açıklama kalıplarıyla bu işi çözmeye kalkışmak mümkün değildir.

Bu bağlantılara değinmek benim için önemli, çünkü yanlış sonuçlar çıkarmaktan kaçınmak istiyorum. Yalnız kendi korkularımızdan, endişelerimizden ve çaresizliklerimizden yola çıktığımız zaman yanlış sonuçlara varabiliriz. Örneğin ilkokul müdürü Reich'ın yaptığı gibi. Reich yakınıyor:

"Televizyonun etkisi korkunç: Genel bir kabalaşma eğilimi göze çarpmaktadır."

Bu sözlerle, insanlararası şiddet bir çırpıda "açıklanmış" oluyor: Her şeyin sorumlusu bu araçlardır, işte o kadar.

Demek istediğim, sorumluluğu bu araçlara yüklemek ne bir değişiklik getirebilir ne de başka bir seçeneğin geliştirilmesine yol açabilir. Tek çare, kendi davranışımızın, düşünce kıtlığımızın ve önyargılarımızın bilincine varmaktır. Bu arada pratik değişiklikleri uygulamaya koymanın güçlüğünü de hesaba katmalıyız, çünkü kolayca geri teper ve hüsranla sonuçlanabilirler. Bu tabii ki, yalnızca kişisel bir başarısızlık değildir; özellikle aile içindeki değişiklikleri zorlaştıran veya tümüyle engelleyen ilişkilerdeki çeşitliliğin sonucudur. Ailelerin iletişim araçlarıyla ilişkisi bu görüşü doğrulamaktadır. İlerde vereceğimiz örnekler, küçük değişiklikleri aile fertleri arasındaki duygusal ilişkiyi ve iletişimi geliştirmeye yarayan küçük katkılar olarak görmemiz için bize cesaret aşılamalıdır.

2

Fazla Konuşmadan Yakınlık Kurma Kolaylığı

Anna'yı yuvaya gittiği günlerden tanırım. Genelde sakin, çekingen bir kızdır. Ama yuva öğretmeninin dediğine göre pazartesi sabahları bambaşka bir kız olup çıkıyormuş. O günlerde Anna etrafta boş boş dolanıp durur, çocukları korkutur, onları huysuzluğuyla bezdirirmiş. Hele bir de çocuklar onun kaprislerine boyun eğmeye yanaşmazlarsa, işte o zaman tam bir felaketmiş, yanına bile yaklaşılamazmış.

Anna'nın bu hali öğretmenlerin dikkatini çekmiş, çünkü hemen ertesi gün kız, gene normal haline dönüyormuş. Yuva öğretmeni kızın ailesinin tüm bir pazar gününü televizyon başında geçirdiğini biliyor. Anna, aşağı yukarı bütün programları izlemiş olur, hepsini ezberlermiş.

Özel bir olay değil bu. Bütün eğitimciler ve öğretmenler kendilerini çileden çıkartan o "pazartesi huysuzluğu" ile ilgili olarak neler neler anlatırlar: Bir pazar günü boyunca biriken saldırganlıklarını boşaltmak isteyen ve bu amaçla televizyonda izlediklerini oyun içinde yeniden canlandırmak zorunda olan bir sürü huysuz çocuk. İstatistiklerden de anlaşılacağı gibi hafta sonları diğer günlere oranla çok daha fazla televizyon izlenmektedir. Ailenin ortak faaliyeti genelde hep birlikte televizyon önünde oturmak-

tan ibaret kalmaktadır.

Schmuda ailesinde de durum farklı değildi. Yuva öğretmeni, çocuklardan ailecek geçirdikleri bir pazar gününün resmini yapmalarını istemişti. Anna'nın resminde sevgi ve sıcaklık yansıtan bir baba anneyle birlikte oturmuş, çocuklar da babanın dizinin dibine çökmüş. Önlerinde kurulu bir sofra. Masanın üstünde kocaman bir pasta. Sonra perspektifi yanlış çizilmiş bir televizyon; ekranda da Pinokyo benzeri bir figür. Resmin sol köşesinde yer alan bir pencerenin arkasında duran bir kamyon. Resimden yayılan huzurdan ve güvenden etkilenmemek mümkün değil.

Yuva öğretmeni, bu resim hakkında konuşmasını istediğinde Anna, bu sahneyi oynamayı yeğleyeceğini belirterek hemen rol dağıtımına başlamış. Kendisi baba olmuş, dört küçük çocuk da ailenin diğer fertlerini canlandırmış: Bütün sahneye hakim bir Anna, herkesi sürekli sessiz olmaları için uyarıyor, çocukları haşlayıp duruyor. Arasıra da rolünden sıyrılıp bir yönetmen gibi talimatlar vermeye başlıyor: "Bir şeyler sorun! Bir şeyler söyleyin!" Çocukların konuşmaya başlamaları üzerine de yeniden kendi rolüne dönüyor: "Susun!" Çocuklar aldırmayıp gevezeliklerini sürdürürlerse Anna sesini yükseltip "sessiz olun, yoksa dışarıya çıkarsınız!" diyor. En sonunda da bağırıyor: "Kesin şamatayı!"

Çocuklar sakinleşip öylece oturuyorlar. Artık oyundan sıkıldıkları belli. Yuva öğretmeni oyuna müdahale edip "daha başka neler yapabilirsiniz?" diye sorunca, çocuklar içgüdüsel olarak Anna'yla, "babayla" bedensel yakınlık kurmayı deniyorlar. Ama o emreder bir tonla: "Susun, artık sıktınız ama!" diyor. Oyun, Anna'nın "tamam bu kadar yeter!" sözleriyle bitiyor.

Bu öyküyü dinledikten birkaç hafta sonra Anna'nın

okulunda "Aile ve İletişim Araçları" konulu bir konferans vermeye karar verdim. Bayan Schmuda'nın bana sonradan anlattığına göre, bu toplantıya önceleri hiç katılmak istememiş. Nasıl olsa bu tür toplantıların hiç yararı olmazmış. Sinir bozmak ve vicdan azabı yaratmakla kalırmış.

Bayan Schmuda, sonunda gene de geldi ve "Hafta Sonları ve Televizyon" sorunu üzerinde çok fazla durduğum için konferanstan sonra benimle uzun uzadıya konuştu. "Pazar günleri televizyon izlemekten daha eğlenceli o kadar çok şey var ki! " demem üzerine Bayan Schmuda şöyle dedi:

"Gerçekten de haklısınız. Ama bunu nasıl uygulamaya koyacağım, onu da söyler misiniz? Bizde bu iş, sanıldığı kadar kolay değildir. Kocam kamyon şöförüdür ve zamanın büyük çoğunluğunu dört tekerlek üstünde geçirir. Pazar günleri, birlikte olduğumuz yegane gün. O gün de kocam evden dışarı çıkmak istemiyor. Pazartesi yeniden yollara dökületeceği için uzanıp dinlenmekten başka bir isteği yok."

Toplantı sırasında bu konuyu açmaya çekinmiş, herkes ters ters bakar diye. Zaten önüne gelen çocukları çok fazla televizyon izliyor diye ona çatıp duruyormuş.

Bay Schmuda kırkbeş yaşlarında, uzun yol sürücüsü. Karısı Marie Schmuda sabahları tezgahtar olarak çalışıyor. Büyük bir kentin kıyısında kurulmuş yeni bir sitenin dört odalı evlerinden birinde üç çocukları ile birlikte yaşıyorlar. Hemen yakınlarında oyun sahaları ve ağaçlık bir bölge var.

"Hafta arasında çocukları neredeyse hiç göremiyorum" diye anlatıyor Bayan Schmuda. "Çocuklar dışarda oynamaya bayılırlar. Televizyonu da daha az izleriz. Akşamları neredeyse zorla içeri girerler."

Mesleği dolayısıyla Bay Schmuda'nın çok az tanıdığı

var. Bütün tanıdıklarla –çoğu akraba– ilişkileri de Bayan Schmuda ayakta tutuyor. Kocası cuma akşamları geç saatlerde evine dönüyor. Cumartesi neredeyse bütün gün uyuyor.

"Çoğunlukla öğleden önce uyanmam. Sonra çocuklar yatağıma gelir. Birlikte birazcık boğuşuruz. Çok çalışmaktan gerçekten canım çıkıyor. İşi bilmeyen bunu asla anlayamaz. Karım sizinle konuştuklarını bana anlattı. Tabii ki pazarları başka işlerle uğraşsak çok daha iyi olur. Zaman zaman bunu denemiyor da değiliz." Bayan Schmuda hemen söze karışıyor: "En son bundan dört ay önce değişik bir şeyler yapmayı denemiştik."

Tıpkı Ehlers'lerde olduğu gibi bu ailede de günlük yaşamdan kadın sorumlu. Çocukların eğitimine yön veren, komşu ve akrabalarla ilişkileri sürdüren, genel düzen hakkında kararlar veren hep o. Bay Schmuda, her şeyin sessiz sedasız halledilmesinden hoşlanıyor. "Marie ile gurur duyuyorum" diyor. Mesleğinin onu konuşmaktan soğuttuğunu, düşünmekten daha çok hoşlanan bir insan haline getirdiğini anlatıyor. Bu hafta sonları konusunu da çok düşünmüş.

"Fakat eve adımımı atar atmaz bütün iyi niyetim uçup gidiyor, her şey eskisi gibi kalıyor. Açıkçası, herhangi bir şeyi değiştirecek gücü kendimde bulamıyorum. Marie iyidir, beni rahat bırakır."

"Onu rahat bırakmak." Bu, Bayan Schmuda'nın genel davranış ilkesidir:

"Televizyonun başında oturup kalmanın onu rahatlattığını hissediyorum. Öylece, başka hiçbir şey yapmadan oturuyor, ama gene de çocuklarıyla ilgilenmiş oluyor. Belki garip gelecek ama, son derece huzurlu bir ortam."

Pazar günlerini bu şekilde değerlendirmek çocuklara

hiç de zor gelmiyor. Petra:

"Oyunu, hafta arası da oynayabiliriz, o zaman babam yok nasılsa! Ne zaman hep beraber bir yere gidecek olsak babam çok sinirli oluyor. Evde olduk mu bizim için de daha iyi, burada hep birlikteyiz."

Kardeşi Uwe söze karışıyor:

"Babam çok az evde oluyor. Halbuki ben hep onunla oynamak istiyorum."

Petra itiraz ederek annesiyle babasının Uwe ile daha çok ilgilendiğinden yakınıyor:

"Yatakta boğuşurken bile hep Uwe öne çıkıyor, biz hep bir kenarda sakin sakin sıramızı beklemeliyiz."

Uwe: "Hiç de bile..."

Anna: "Öyle, tabii, seninle daha çok şakalaşıyor."

Bayan Schmuda, elinden geldiğince çocukları polisiyelerden ve "vurdulu kırdılı" filmlerden sakınıyor:

"Örneğin Anna gerilim dizilerine öyle çok meraklı değil, kocam burada değilken daha çok eğlence programlarını izler."

Anna hemen atılıyor:

"Pinokyo'yu izlerken bazen öyle heyecanlanıyorum ki! Sanki kötü bir şey olacakmış gibi çok korkuyorum. Oysa babam varken hiç korkmam."

Schmuda'larda televizyonun pazar günleri evde oynadığı rolün büyüklüğünün tek nedeni, hiç şüphesiz, sağladığı birliktelik ve güven duygusudur. Televizyon, günün akışını belirlemekte, insanlararası iletişim gereksinimini uygun bir biçimde gidermektedir. Televizyon aracılığıyla evde huzurdolu bir ortam yaratılmaktadır.

Anna, Uwe ve Petra için bütün ailenin fiziksel birlikteliği, pazar günleri yayınlanan televizyon programlarının

hepsinden çok daha önemlidir. Babanın varlığı, Anna'nın televizyon izlerken karşılaştığı korkulu ve gerilimli anları (örneğin Pinokyo'nun başı derde girdiğinde) kolayca hazmetme ve altetme sevincini artırıyor.

Pazar televizyonu, grup yaşantısı için temel teşkil etmekte ve birlikteliklerine bir anlam katmaktadır. Televizyon, sürtüşmelere, sıkıntıya meydan vermeden, çocukların da hoşlanacağı bir aile ortamı yaratmaktadır. Bu duygunun ne kadar güçlü, bu ortamın ne kadar huzurla algılandığını anlamak için Anna'nın hangi televizyon programlarını sevdiğine ve iletişim araçlarından nasıl yararlandığına bakmak yeterli. Babasıyla birlikte televizyon izlerken heyecanlı programlara katlanabilecek bir dayanak buluyor. Babasının varlığı, izlediklerinin yarattığı endişelerin ve fantezilerin kolayca üstesinden gelmek ve kötüyü iyiye çevirmek için gerekli güveni sağlıyor.

Anna bana akşamları okuduğu kitaplardan da sözetti. Her ürperişte yorganına daha sıkı sarılıyormuş, çünkü orada başına bir şey gelmeyeceğinden eminmiş. Başka bir deyişle: Hareket, gerilim ve endişe gereksinimi, babasının yokluğunda okuduğu macera ve masal kitaplarıyla gideriliyor.

Pazar televizyonu olayı Bay Schmuda'yı aynı anda pek çok açıdan rahatlatıyor. Huzurlu, sorunsuz, ama aynı zamanda da evcil bir aile ortamı yaratmak için sözcüklere başvurmak zorunda kalmıyor. Çocuklar bu sözsüz hakimiyetten zaman zaman kurtulmak isteseler de, babalarına ihtiyaç duyuyorlar. Bu da aile yaşamının işlerliği için gerekli duygusal temeli sağlıyor. Aile, birbiriyle tartışmaksızın biraraya toplanıyor.

Anna ve Petra'nın oyun oynama istekleri, okulda Anna'nın yönettiği oyundan da anlaşılacağı gibi, Baba

Schmuda tarafından geri çevriliyor ya da bastırılıyor. Ama çocuklar, kelimenin tam anlamıyla, onun ayakları altında yatabilirler. Bu da hem duygusal bir yönelişi hem anababa–çocuk ilişkisinde hiyerarşik düzeni hem de tipik jest ve davranış kalıplarıyla yetinen aile ortamını sergiliyor. Dışardan bakan birisine, tekrar tekrar ortaya atılan "Pazarları Ailecek Televizyon Başında" konusu anlaşılmaz gelse de sözkonusu kişilerin günlük hayattaki sorunlarını kavramaya çalışmak son derece önemlidir.

Schmuda'ların aile yaşamının da gösterdiği gibi, esas önemli olan birtakım araçlar ve programlar değil, hafta içersindekinden farklı bir gün yaşanmasıdır. Hafta arasında çocuklar daha sık oyun oynuyor, kaset dinliyor ve kitap okuyor. Hafta sonu ise babalarının da varlığı ile daha farklı geçiyor. Anna, her seferinde yeniden babasına alışmak ve kendini onun ritmine uydurmak zorunda kalıyor. Hafta arasındaki rutin davranışının yerine hafta sonundaki rutin davranışı geçiyor. Bu da, daha az oyun, değişik bir program, babasına ayak uydurmak adına duygusal gerilime girmek, kısacası disiplinli davranmak demek. Pazartesi sabahı Anna'nın sergilediği davranış, anlatılan bütün bu değişikliklerden doğan gerilimleri boşaltmaya, rahatlatmaya yarıyor. Hafta arası toplam sekiz saatlik bir izleme süresine karşın hafta sonunda birden on saate çıkan bir televizyon programı da Anna'nın gerilimini arttırıcı bir etken. Tabii ki tek başına televizyon bu gerilimi yaratmıyor, çünkü Anna'yla ilgili gözlemlerde, aile hafta sonlarında hiç ya da çok az televizyon izlese de küçük kızda aşırı bir hareketlilik göze çarpıyordu. Burada sorun, herhangi bir değişikliğin gerekli olup olmadığı, gerekliyse bunun nasıl olması gerektiğidir.

"Kişi ayak uydurmak zorunda; bunun başka yolu yok"

diyor Bayan Schmuda.

Günlük yaşamın yarattığı sorunların ve memnuniyetsizliğin hissedilmesine karşın davranış kalıplarını değiştirmenin ne kadar güç olduğu; toplumsal koşulların başka seçeneklere başvurmayı desteklemekten çok kösteklediği sohbetimiz sırasında açıkça ortaya çıktı.

"Ne yapmalıyız, bilmem ki" diyen Bay Schmuda bize biraz işinden de sözediyor. Böylece çalışma hayatından kaynaklanan sıkıntılarla iletişim araçlarına gösterilen ilgi arasındaki ilişki de açığa çikiyor. Bu öyle bir ilişki ki, iletişim araçlarıyla resmi normların öngördüğü biçimde ilgilenmeyi başaramayan ailelerin bu ölçüsüzlüğünü mahkum etmeyi adeta yasaklıyor.

Schmuda'lara Anna'nın yaptığı resimden ve okuldaki davranışlarından sözettiğimde Bay Schmuda "gerçekten de başka bir şeyler denemeliyiz" demiş, eşi de gülümseyerek onu doğrulamıştı.

Bir ilave: Bayan Schmuda'yı bir yıl sonra arayarak kararlarını uygulayıp uygulayamadıklarını sordum. Bana, ilk görüşmelerimizden hemen sonra benzer sorunları olan kadınları biraraya getiren kilisedeki bir toplantıya katıldığını anlattı. Bu toplantılar, hep birlikte pazarları gezmeye çıkmakla sonuçlanmıştı. İki sosyal pedagogun da katkılarıyla oyunlar geliştirilmiş, sorunlar konuşulup tartışılmış.

"Kocam hiç itiraz etmeden bu gezmelere katıldı. Görseniz nasıl canlandı."

Schmuda'lar artık sık sık bu tür hafta sonu etkinliklerine katılıyorlar.

"Hubert, çocuklarla daha rahat bir ilişki içinde; biraz zorlansak da artık biz de tartışıp konuşabiliyoruz. Tiyatro çalışmalarına başladık. Hubert'in bu kadar yeteneği olduğunu biri söylese inanmazdım."

Ailenin evde olduğu zamanlarda ise değişik biçimlerde eğlenceler icadediyorlar: Yürüyüşler, masa oyunları ... ve daha başka bir sürü şey.

"Yalnız kocam sinirli olduğu zaman televizyon başından ayrılmaya yanaşmıyor. Ama o zamanlar da artık eskisi gibi ille de çocukları yanıbaşında otursun diye ısrar etmiyor."

Bayan Schmuda'ya nasıl olup da yaşamını değiştirmeye karar verdiği sordum.

"Akşamları yalnızlık çekmemek için radyo dinlediğimi anlattığımda bir şey dememiş, ama yutkunmuştunuz, o zaman ne yaptığımın farkına vardım. (...) Sizinle konuşmamızın çok yararı oldu, sorularınız özellikle kocamın pek çok şeyi görmesini sağladı. Bütün anlatılanları dinledi, hepsini. Sizin bize talimatlar vermeye kalkmamanız ikimizin de çok hoşuna gitmişti. İnsan bir düşünmeye başladı mı öyle çok şey buluyor ki! Ben daha ölmedim diye hemen harekete geçiyor."

3
Televizyonu Açma Kapama Yetkisi Yalnızca Babanın mı?

Gehresch ailesine akşam yemeğine davetliyim. Televizyon, Bay Franz Gehresch'in görebileceği yere yerleştirilmiş. Odada çıt çıkmıyor. Çocuklara soru sorduğumda genel tavırlarının aksine kısa cevaplarla yetiniyorlar. Bayan Gehresch sonradan bu sessizliğin nedenini açıklıyor:

"Yemekte ikisi de çıt çıkarmadan oturmak zorundalar, yoksa kocam rahatsız oluyor."

Aileyi ikinci ziyaretimde Bay Gehresch'i yine televizyonun başında buluyorum. "Rahatsız ediyor mu?" diye soruyor ve cevabımı beklemeden televizyonun sesini kısıyor. Franz Gehresch, ailede izlenecek programlar hakkında karar vermeye yetkili tek kişi. Sabahları radyoyu, akşamları televizyonu açan yalnızca o.

"Üç haftalığına kaplıcalara gitmiştim. Bir tek o zaman kocam televizyonu neredeyse hiç açmamış. Oliver bana sonradan anlatmıştı da çok şaşırmıştım. Oliver'in bile dikkatini çekmiş, 'alet o kadar sessizdi ki!' demişti. Halbuki diğer zamanlar ilk fırsatta düğmeye basılır. Beni rahatsız etmiyor. Artık alıştım. Yalnız bu sıralarda Oliver'e bir haller oldu. Odasına kapanıp müzik dinliyor. Ben laf anlatıyorum, o aletin sesini bile kısmaya yanaşmıyor. Hele bir de kısmaya kalkın. 'Dokunma!' diye bir bağırış bağırıyor ki! Babasından öğreniyor. Benim elimden de hiçbir şey gelmi-

yor. Bazen patlayıp radyosunu kaptığım gibi götürüyorum ya da sevdiği bir televizyon programını izlemesini yasaklıyorum. İnsan bazen ne yapacağını şaşırıyor."

Bayan Gehresch, on yaşındaki oğlunun babasını nasıl taklit etmeye başladığını bu sözlerle anlatıyor. Oliver yalnız bağırıp çağırmakla da kalmıyormuş, çocuklar hangi video filmini seyredeceklerini tartışırken son söz hep Oliver'in oluyormuş.

Gehresch'lerde televizyon izleme politikasını belirleyen kesinlikle ataerkil düzendir. Franz Gehresch'in televizyona karşı tutumu, aileden ne anladığını, insanlararası ilişkiler ve eğitim konusunda ne düşündüğünü olduğu gibi yansıtmaktadır. Evdeki yayın politikasını o belirler ve ne bir itiraz ne bir istek, hiçbir şey onu kararından döndüremez.

"Zamanla buna da alıştım" diyor Bayan Gehresch. "Zaten ben de artık onun zevklerine ayak uydurdum. Yoksa birlikte hiçbir şey yapamaz olurduk."

Gehresch'ler yakın zamanlarda bir de video cihazı almışlar. "Ben aldım" diyor Bay Gehresch. Bu konuda da tek söz hakkı onun.

"Çocuklar uslu dururlarsa seyretsinler diye kaset koyuyorum. Çizgi, masal kaseti falan... Ama yalnızca uslu durdukları zaman."

Kendisi sık sık televizyondan kayıt yapıyor. Arasıra da kaset kiralıyor. Franz Gehresch, otuzaltı yaşında. Onsekiz yıldır makine tesviyecisi olarak bir fabrikada çalışıyor. Karısı Rita, otuzbeş yaşında. Sekreter. On yaşındaki oğulları Oliver, ilkokul üçüncü sınıfa gidiyor. Öğleden sonralarını büyükannesinin yanında geçiriyor. Beş yaşındaki Sandra anaokuluna gidiyor. Akşamları onu okuldan annesi alıyor.

Franz Gehresch'in eğitim anlayışı babasınkinden fark-

sız: "Babam çok katı ve sert biriydi. İnsan yerini bilirdi. Hiç boş laf konuşulmazdı. Yok tartışmakmış, itirazmış, acabaymış, belkiymiş, hiç yoktu! Bir tek dayak konusunda onun gibi düşünmüyorum. Ben, pek dayağa taraftar değilim!" Çocuklarından kayıtsız şartsız itaat bekliyor. Hep aklıbaşında hareket etmelerini istiyor. "Dünya şampiyonu olmaları şart değil, sürekli baba evine muhtaç yaşamasınlar yeter!"

Hangi programların izleneceği konusunda Bay Gehresch aşırı müsamaha ile gereksiz kısıtlama arasında gidip geliyor; atari, plak ve radyo konusunda da tutumu aynı: "Söz dinlemeyene hiçbir şey yok!"

Buna karşılık, bu araçların çocuklar üzerindeki etkisi konusunda kesin bir düşüncesi yok.

"Bu, karımın sorunudur. Gerçi okuduklarımdan ve gördüklerimden ben de etkileniyorum, ama kimse ne dediğini bilmiyor. Kâh öyle diyorlar kâh şöyle... En iyisi gene benim kendi kararım. Bakıyorum Oliver'le Sandra'ya. İnsan en iyisini onları inceleyerek buluyor. Gördüğüm kadarıyla ikisi de normal, eh bu da bana yetiyor. Bazen aşırı sinirli oluyorlar, ama bu da çok normal, hangimiz olmuyoruz ki?!"

Franz Gehresch'e evinden sürekli yükselen uğultudan hiç rahatsız olup olmadığını sorduğumda "artık hiç farkına varmıyorum ki!" diyor. Bir diğer gözlemim de Bay Gehresch'in akşam yemeği sırasında yayınlanan programlara pek aşırı ilgi göstermemesi. O da bunu doğruluyor:

"Öylesine vızıldayıp duruyor işte. Ne seyrettiğimi soracak olursanız hepsini birbirine karıştırırım."

Masada neden bu kadar sessizlikten yana olduğu şeklindeki sorumu ise "bunu kendi evimde böyle gördüm" diye cevaplıyor.

"İnsan hem yiyip hem konuşmaya çalışırsa çok çabuk yutar, sonra da her şey birbirine karışır."

Akşam yemeklerinden sonra çocuklar genelde biraz daha oturabiliyorlar. Bu sürenin uzunluğuna da baba karar veriyor. Bayan Gehresch'in çocukların zaten zor uykuya daldıkları şeklindeki itirazlarını da ya duymazlıktan geliyor ya da "daha iyi ya, otursunlar!" diye cevaplıyor. Babanın bir tek koşulu var: Kesinlikle gürültü çıkartmamak.

Televizyon başında geçirilen bu huzur dolu akşam saatleri, Oliver'in sıkıntılarını açması için en uygun fırsat.

Oliver:

"Bir saçmalık yaptığımda ya da kötü not aldığımda bunu babama hep televizyon izlerken söylerim. O zamanlar çoğunlukla yumuşak davranır, hemen söylenmeye ya da beni yatağa göndermeye kalkmaz."

"Bakın" demişti Franz Gehresch bir keresinde bana, "televizyon ve video insanı sakinleştiriyor, onlar olmasaydı ne yapardım bilmiyorum". "Bahçen var ya?" diye hatırlatıyor Bayan Gehresch. "Doğru ya, bahçe." Bu bahçe de tıpkı televizyon gibi sözlü iletişimi engellemenin, günlük yaşamdan kaçışın bir aracı. "Bilmem hiç bantta çalıştınız mı? İnsan kendini sonradan ölü gibi hissediyor. Akşamları içimden başka bir şey yapmak gelmiyor." Bay Gehresch devam ediyor:

"Rita başkadır. Ama ben onun gibi olamıyorum. Buna artık alışmalı. Aslında bunun böyle olacağını bilmeliydi."

İşinin zorluğu Franz Gehresch'i neredeyse tükenmenin eşiğine getirmiş; günlük yaşantısına bir değişiklik getirmek için uzun boylu düşünmesini engelliyor. Bu durum onu, hiç konuşmadan sıcak ve güvenli bir aile ortamı yaratma yollarını aramaya itiyor. Tartışmaya yol açmama, kendine sorular sormama arzusu, tavırlarını belirliyor.

Karısının kaplıcalara gittiği, çocukların da büyükannelerinde kaldığı sıralarda hiçbir iletişim aracına yüz vermemesinin nedeni konuşmak, sorunları ve sıkıntıları tartışmak zorunluluğundan kurtulmasıydı.

Anababaların ve eğitimcilerin iletişim araçlarına kuşkuyla yaklaşmalarının başka iki yönü Bay Gehresch'in tutumuyla daha anlaşılır hale geliyor: Akşamları televizyon başından ayrılmadan istisnasız her şeyin izlenmesi ve aile içinde şikayetlere yol açan bir iletişimsizlik.

Örneğin Oliver ve Sandra, babaları tarafından bir kez bile kucaklandıklarını anımsamıyorlar. "En fazla saçımızı okşar, o kadar" diye yakınıyor Oliver.

Babaları, hiç konuşmadan çocuklarına yayın organları programları sunarak ya da bunlara el koyarak onları ya ödüllendiriyor ya da cezalandırıyor. Akşamları televizyonun önüne oturmalarına dostça bir tavırla göz yumuyor, bu onun sevgisini gösterme şekli. Hep birlikte televizyon önünde oturmak Bay Gehresch'e göre eksik olan aile atmosferini dengeliyor.

Neden gerçek bir aile atmosferi kuramadıklarını sorduğumda Bay Gehresch hiç üstüne alınmıyor. "Bu, erkeklerin görevi değil" diyor. Gehresch'lerde gözlemlenen iletişim kopukluğundan televizyonu sorumlu tutmak doğru olmasa gerek. Televizyon izleme alışkanlığı ailedeki gerçek durumun yalnızca bir aynası. Yalnızca anne ile baba aralarında konuşabilir.

Çocukların konuşma hakkı yok. Franz Gehresch'in onlardan tek beklediği "sessiz ve uslu" olmaları. Bunun sonucunda, Oliver'in sorunlarını açması dışında, çocukların hiçbir sorunu ve gereksinimi babaları tarafından ciddiye alınmamaktadır. Anababa ve çocuk arasındaki iletişim tek yönlü olarak davranışları yönlendirme yanıyla sınırlı kal-

maktadır. Sessizce yenen akşam yemeklerinde yapıldığı gibi.

Marie Schmuda'nın aksine Bayan Rita Gehresch kocasının eğitim anlayışına karşı tavır almıyor. "Başka türlüsüne gücüm yetmez" diyor. Seçenekler arayamayacak kadar bezgin. "Ve kocama karşı da gelemem. O çocukların televizyon ve video seyretmelerine izin vermişse ben nasıl yasaklarım. Boş yere gerginlik mi çıksın!"

Sonuçta genç kadın davranışlarıyla kısıtlama, müsamaha ve vicdan azabı arasında mekik dokuyor:

"Akşam altıya doğru eve geldiğimde yorgunluktan tükenmiş oluyorum, kocamın yaptığı gibi oturmak istiyorum. Ancak çocukların anlatacak şeyleri oluyor, konuşmak, etrafımda oynamak istiyorlar. Onlara ancak on dakika ayırabiliyorum. Sonra mutfağa geriyorum. Onları da ya sokağa yolluyorum ya da televizyonun, videonun karşına, kocamın yanına."

Rita Gehresch, televizyonu çocuk bakıcısı yerine koyuyor. Televizyonu ve video filmlerini sakinleştirici ve yönlendirici araçlar olarak kullanıyor. "Bazen göz ucuyla programa bakıp neler oynadığını gördüğümde, aman Tanrım, diyorum. Ve sonra gazete haberleri geliyor aklıma öğretmenler ve şiddetten, saldırganlıktan, huysuz, aksi çocuklardan sözedenlerin hepsi... Bazen Oliver ve Sandra öyle dayanılmaz oluyorlar ki!"

Rita Gehresch, kendi deyimiyle bir "kısır döngü" içersinde, kendini bir türlü bundan kurtaramıyor. "Ve filmler bittikten sonra, her defasında aynı tiyatroyu yaşarım. Sandra mutfağa gelir ve her şeyi uzun uzun anlatmaya koyulur, hoplar, zıplar. Kafam bozulup onu dışarı atana kadar saçmalar durur."

Televizyon izleme konusunda bilinçli ve eleştirel bir

yaklaşım gösteremediği için vicdan azabı çekiyor, bu yüzden artık veli toplantılarına da katılmıyor. "Gidip de ne yapayım" diyor, "orada bana çocukların televizyonda neyi nasıl ve ne kadar izlemeleri gerektiğini, neleri izlememeleri gerektiğini anlatıyorlar, televizyonu yarım saatle sınırlandırmaktan sözediyorlar. Eğitimcilerin bakışları altında nasıl ezildiğimi anlatamam. Tek dayanağım, çocuklar ille de bundan zarar görür diye bir şeyin olmaması, görmezler değil mi?"

Bayan Gehresch, çocuklarına herhangi bir şeyi yasaklamayı dahi başaramıyor. Yapsa yapsa televizyon programlarında ya da videoda belli bir kısıtlama getirebiliyor ya da yatakta kitap okunmasına izin vermiyor veya Oliver elinden bırakmadığı ya da kardeşinin oynamasına izin vermediği zamanlar tele-oyunu alıp kaldırıyor. Ama bu konuda da yeterince tutarlı değil, çocuklar da bundan yararlanıyor, hemen babalarına koşup yardım istiyorlar. Baba genelde karısının aleyhine, çocuklardan yana çıkıyor. Annenin eğitme çabalarına indirilecek daha büyük bir darbe olabilir mi?

Bayan Gehresch'in son zamanlardaki en büyük sorunu Sandra'nın vaktinde yatmak istememesi. Oliver genellikle kendi isteğiyle saat sekize doğru yatağına yatar, bir saat kadar kitap okur, sonra da uyur. Ama Sandra oturma odasındaki koltuklardan birine gömülüp televizyon izler. "Aslında televizyonla bir derdi yok. Orada bulunmak ona yetiyor." Rita Gehresch gerçi kızını yatırmak istediği zaman kız hiç itiraz etmiyor ama annesini "yorgunluktan ter içinde kalana" ya da "seyrettiği program bitene kadar" oynatmaktan da geri durmuyor. Ya da anne yanından uzaklaşır uzaklaşmaz, hemen televizyonun başında bitiyor. "Her şey faydasız. Çocukların akşamları televizyon izlememele-

ri gerektiğini her okuduğumda ya da duyduğumda neler hissettiğimi bilemezsiniz."

Bayan Gehresch çaresiz; farklı davranış biçimleri arayışı içinde. Aslında Sandra'nın oyalama taktiklerinin, bu "yatağa yatma merasimleri"nin altında yatan neden çok açık. "Annemin yanında kalmak istiyorum" diyor Sandra, "hep benden ayrı". Sandra bu isteğini iki yoldan gerçekleştirebiliyor: Ya program ne olursa olsun herkesle birlikte televizyon başında oturuyor ya da annesini kendi odasına çekerek yanında tutuyor. Bu ise annesinin akşamını zehir ediyor.

Bayan Gehresch'in bu durumdan duyduğu tedirginlik, iş hayatı ve çocuk eğitimi gibi çifte yük altında daha da ağırlaşan aile hayatından duyduğu genel huzursuzluğun parçası. Her an yaşanılan, ama hiçbir zaman üzerinde konuşulmayan sorunlardan biri. Franz Gehresch karısının çalışmasını "maddi açıdan ferahlamamız için zorunlu bir felaket" olarak niteliyor. Bir ev yaptırıyorlar. Ayrıca Rita Gehresch de çalışmaktan hoşlanıyor.

Bayan Gehresch tek kurtuluşu durumu idare etmekte buluyor. Örneğin Sandra'nın yatma konusu: Bazen kızını oturma odasında bırakıyor, "çünkü o zaman çabucak uyuyor, tabii gece yarısı kalkıp yanımıza geldiği de çok oluyor". Bazen birlikte kızın odasına gidip oynuyorlar. "Bu çok hoşuna gidiyor, ama bu sefer de bıkmak bilmiyor. Ancak kocam televizyonun başından sesini yükselttiği zaman uyumaya razı oluyor." Rita Gehresch, sabrının sanıldığından çok daha az olduğunu, çünkü bazen hayatın elinden kaçıp gittiğini düşündüğünü söylüyor. "Benim de dinlenmeye hakkım var, herhalde." Bazen de kocasına acıyor. Franz Gehresch ise kendini çocuk eğitiminin tamamen dışında tutuyor, ona göre bu, kadın işi.

Franz Gehresch'in yayın organlarına karşı tutumu, Sandra'nın akşamları televizyon izleme isteği, Oliver'in babasının tavırlarını benimsemesi ve Rita Gehresch'in giderek baskın gelen çaresizliği; bütün bunlar aile ilişkilerindeki bozukluğun, konuşulmadan yapılmış rol dağılımının ve farklı eğitim anlayışlarının belirtileridir. Herhangi bir değişiklik ancak hep birlikte oturup kemikleşmiş davranışlarını sorgulamaları, televizyon vs izleme alışkanlıklarını düzeltmeye karar vermeleri halinde sağlanabilir.

"Bir yıl kadar önce" diye anlatıyor Bayan Gehresch, "sıfırı tüketmiştim. Gittim, Sandra'nın öğretmeniyle konuştum. Bana rehberlik bürosuna başvurmamı önerdi. Kocama söyleyecek oldum. 'Sen istiyorsan git' dedi. 'Ama çocukları sakın götürmeye kalkma. Kimsenin işime müdahele etmesine izin veremem'."

4

Televizyon: Bir Baskı Aracı

Şiddet unsuru içeren video filmleri konusunda bir araştırma yaptığım sırada yolum Uwe'nin sınıfına düştü. Yaptığım ilk iki görüşmede çocuktan, öğretmeninin anlattıklarından fazla bir şey öğrenemedim. Daha sonraki bir konuşmada ise Uwe içindekileri boşalttı: Evden, yani babasından korktuğunu söyledi. "İçiyor, bağırıyor, dövüyor... pis adam, manyak!"

Uwe'nin babası Olaf Karrer, altı aydır işsiz. İlkokul mezunu işsiz duvarcı ustası, bana sonradan şöyle diyordu: "Sen şefin için uğraş didin, sonra adam senin sokağa atıversin; neymiş, sana ihtiyacı kalmamış!" Olaf Karrer çevresinde sözünün eri, çalışkan ve güvenilir biri olarak tanınıyor. 39 yaşındaki karısı Doris Karrer'in asıl mesleği kuaförlük, ancak kocası işsiz kalınca tezgahtarlık yapmaya başlamış. Bu yeni durum onun "gücünü tüketiyor"muş.

Üç çocuktan evde kalan yalnız Uwe. Rolf şu sırada orduda askerlik görevini yapmakta, Antje yakın bir kentte kuaförlük öğrenimi görüyor ve hafta arasında oradaki akrabalarında kalıyor. Aile, küçük bir kasabada tanıdık bir çevre içinde, maddi açıdan fazla bir yükü kalmamış bir durumda, kendilerine ait bir evde oturuyor. Şimdiye kadar tanıdıklarıyla, dostlarıyla sıkı ve samimi bir ilişki içindeymişler. Fakat Bayan Karrer şöyle yakınıyor: "Şimdi her şey değişti. Kocam gittikçe daha çok içine kapanır oldu."

Çoğu kimse Uwe'nin de kendi kabuğuna çekildiği kanısında. Bu yüzden de "ara sıra sapıtıyor"muş. Okulda öğretmeni dikkat etmiş: "Durup dururken arkadaşlarına saldırıp karate numaraları çekiyor, vahşi bir hayvan gibi davranıyor, sonra gene kôşesine çekilip ses çıkarmadan oturuyor."

Herkes bunu, onun televizyona aşırı düşkünlüğüne ve son zamanlarda ilgi duyduğu konulara bağlıyor. Artık en sevdiği filmler "vurdulu kırdılı" filmler; James Bond, Bud Spencer ve polisiye diziler örneğin.

Bu onu aynı zamanda ailesinden de uzaklaştırıyor. Uwe'deki bu değişiklik onu artık hiç anlayamayan Bayan Karrer'i üzüyor. Kadıncağız, bu değişimi, Olaf Karrer'in kazancının kesilmesiyle evde meydana gelen durum değişikliğine mi, yoksa oğlanın oniki yaşının gereği evden uzaklaşma eğilimine mi bağlaması gerektiğini bir türlü kestiremiyor.

Olaf Karrer işsiz kaldığından beri aile yaşamı güçleşmiş. O zamana kadar Bay Karrer hep saat 5.30'da uyanır, kahvaltısını ederken bir yandan radyoya kulak verir ve yerel gazeteye göz gezdirirdi. Sonra evden çıkar, kendi arabası ile işine giderken yolda sigara ve *Bild* gazetesi alır, yemek paydosunda da bunu okurdu.

Saat onaltıya doğru, iş bitiminde hemen evinin yolunu tutar, kendi deyimi ile "çalsın bakalım" diye de radyosunu açardı. Saat onyediye doğru televizyonun düğmesine basardı. "Çocuk programlarını seyrederdim" diyor. Video aldıktan sonra ise "kaydettiğim şeyleri öncelikle seyrederdim" diye anlatıyor.

Yaz aylarında, bir marangoz atölyesi gibi donattığı bodruma iner, bir şeyler yapar, uğraşırdı. Bu sırada radyo hep açık olurdu. Akşam yemeği 18.30'da yenirdi. Sesi kısıl-

mış olarak televizyon açık durur du. Sonra toplu olarak televizyon izlerlerdi. Programları baba seçerdi ve ne kadar süre ile izleyeceklerine o karar verirdi. Aynı tutumu video kullanımında da sürdürüyordu. Geceleri çok az konuşulur ya da hiç konuşulmazdı. Doris Karrer, "sanki birarada değilmişiz gibiydi" diyor.

Anababa ile çocuklar arasında program seçme açısından bir anlaşmazlık çıkarsa ikinci bir televizyon aygıtı devreye girerdi. Çocuklara bir kısıtlama uygulanmazdı. "Aslında bunu yapmak doğru olurdu ama, o zaman kavga çıkıyordu" diyor Bayan Karrer kırık bir sesle.

Olaf Karrer günlük yaşantısına yeni bir düzen vermeye çalışmış. Artık saat yediye doğru kalkıyor, kahvaltı yaparken bir yandan radyo dinliyor. Parayı kısmak zorunda kaldıkları için artık gazete almıyorlar. Olaf Karrer saat sekiz sularında marangozhane olarak kullandığı bodruma iniyor, radyoyu açıyor ve eşin dostun mobilyalarını onarıyor. Öğle yemeğini karısı ile birlikte yedikten sonra uzunca bir öğle uykusuna yatıyor. Akşama doğru, köşedeki meyhaneye gidiyor ve "bir tek atıyor". Saat 17.30'da televizyonun akşam programı başlıyordu. Akşam yemeği saati değişmemişti, ama "televizyonun sesi artık daha yüksek açılıyor," diyor Doris Karer. "Kocam oraya bakmaz, televizyon kendi kendine çalışır. Fakat biri bir söz söyleyecek olsa kocam hemen 'susun yoksa atarım dışarı' diye çıkışır." Bunun dışında akşamları televizyon izleme konusunda bir değişiklik yok. Hâlâ programlar üzerine konuşulmuyor. Fakat okulunda başarısız olduğu için ikinci televizyonu izlemeyi Uwe'ye yasaklamışlar: "Okulda çuvalladı. Bir şey öğrenemezse, hiçbir baltaya sap olamaz, bunu bir türlü anlamadı."

Bayan Karrer kocasının yanından ayrılamıyor: "Yoksa

içkiyi fazla kaçırıyor." Olaf Karrer'in karısının veya çocuklarının program isteklerine aldırış ettiği yok. Onları azarlayıp duruyor: "Hangi kendini bilmez gene konuşuyor?" Bu yüzden Uwe akşamları okumak üzere odasına çekiliyor. Birlikte televizyon veya video seyretmekten gittikçe daha çok kaçınır oldu, macera, şiddet ve süper kahraman filmlerine duyduğu ilgi bu tür kitaplara kaydı. Uwe ailenin topluca televizyon izlemesini boykot etmiş durumda, böylece elinden geldiğince odak noktasını babanın oluşturduğu televizyon izleme olayını eleştirmiş oluyor.

Doris Karrer kocasının yanında sessizce oturup gözünü ekrana dikiyor: "Çoğu beni ilgilendirmiyor, öylesine bakıyorum işte, bazen de ağlıyorum. Özellikle Uwe kalkıp odadan çıkınca, onun şimdi kendi odasında oturup hırs içinde o pis macera kitaplarını okuduğunu düşününce üzülüyorum."

Oğlunun kitle iletişim araçlarına karşı takındığı bu yeni tavır Doris Karrer'i gittikçe daha çok tedirgin ediyor. Fakat onu daha iyi yönlendirmek elinden gelmiyor.

Babanın işsiz kalmasından önce de aile içinde iletişim zaten pek azdı. Akşam yemeği boyunca açık kalan televizyon, aile içindeki suskunluğu daha çekilir hale getiriyordu. Kitle iletişim araçları insanları konuşmak zorunluluğundan kurtarır.

Hafta sonu gezileri veya oyun oynamak gibi toplu yapılan eğlenceler esasında pek az olmakla beraber, Olaf Karrer'in işsiz kalmasıyla tamamen ortadan kalktı. Baba, adeta çocuklarından kaçar oldu ve kitle iletişim araçlarını kullanma alışkanlığı nicelik olarak çok az değişmişse de konuşmanın niteliği iyice düştü.

Doris Karrer akşamları biraraya gelmekten korkuyor: "Kocam Uwe'yi ve hafta sonu eve gelen Antje'yi zorla oda-

larından çıkartıyor, ben de içimden 'eyvah, gene başlıyor' deyip kahroluyorum. Hele içkiliyken bir şeyler anlatmaya başladığı da olur ve bizden cevap vermemizi bekler. Susarsak veya konuşmamızı beğenmezse, bağırmaya başlar. Bazen laf olsun diye 'nasılsın, ne yaptın?' gibisinden bir söz söyleyecek olsam, bu da kabahat olur ve kıyamet kopar. Eskiden kocam arasıra işinden bahseder, bir şeyler anlatırdı, eh, şimdi işi de yok, elbette bunun eksikliğini duyuyor."

Doris Karrer eskiden günlük olaylar üzerinde konuşup tartıştıklarını pek hatırlamıyor: "Her iş oluruna bırakılmıştı, öylesine götürüyorduk işte. Herkes kendi işine bakardı. Bir terslik olunca kıyamet kopar, sonra yeni bir olaya kadar gene düzene girerdi. Kendimizden hiç sözetmezdik. Ben zaten yapamam. Kocam hemen 'nedir bu saçmalık?' deyiverir. İşte durum böyle! Başka bir şey bilmeyiz biz."

Olaf Karrer ise birlikte geçirilen akşamları başka türlü yorumluyor: "Hepsi benden kaçıyor. Hiç değilse günde bir kere sofraya otursunlar diye onlara baskı yapmam gerektiğini biliyorum. Gelip oturuyorlar oturmasına ama bu kez de somurtuyor, aptal aptal bakınıp insanın sinirini bozuyorlar."

Babanın gözü şimdi eskisinden daha çok Uwe'nin üzerinde. Kendisi için istediği eğitimi Uwe'de gerçekleştirmek arzusunda, ondan gelecek için beklentileri var: "Uwe okulda çuvalladı. Bir türlü anlamıyor: Öğrenmezse, adam olamaz. Benim sözlerime kulak asmıyor, içinden 'aptal herif!' der gibi aval aval yüzüme bakıyor. Bunun farkındayım. Ama bana sökmez. Babam bana karşı hoşgörülüydü; sonunda nereye geldim? İşte bu hale!" Bunu söylerken bira şişesini gösteriyor. "Uwe'ye asla göz yummam. Gerekti-

ği zaman döverim de. Televizyonda yalnız vurdulu kırdılı şeyler seyrediyor. Kitap okumuyor. Ona göre yaşam çok kolay sanki. Söz dinlemiyor, hasılı kulağına laf girmiyor!

Uwe babası için şunları söylüyor: "Beni göz hapsine aldı. Ne yapsam memnun olmuyor. Şimdi televizyonu yasakladı, videoyu da. Sadece benim için kaydettiği şeyleri seyretmeme izin veriyor. Oysa okul için çok çalışıyorum, ama o bunun farkında değil."

Uwe başka bir konuşmada ise şöyle dedi: "Onunla konuşun, bakın. Eskiden karşı geldiğim zaman kızardı. Şimdi bir de güçlü adamı oynamaya kalkıyor. Konuşmak mı? Sofrada bir söz söyleyecek olsam, hemen 'sus!' der."

Olaf Karrer'in işsiz kalması, ailede zaten varolan iletişim eksikliğini büsbütün su yüzüne çıkartmış. Çocukların ve anne babanın sözlerinden ailede birtakım tatmin edilemeyen beklentiler, anlaşmazlıklar, çatışmalar bulunduğu belli. Ancak hep birlikte bu sorunların üstüne giderlerse bunları çözebilirler. Fakat geçmişte bunu öğrenemedikleri gibi içinde bulundukları durumda bunu başarmaları çok zor. Aşırı medya kullanımı ailedeki eksik iletişimin nedeni olmaktan çok onun göstergesi.

Ailedeki sorunlar açığa çıkartılmadıkları için tartışmalar yapay alanlara kayıyor ve bütün aile bireyleri paylarına düşeni alıyor. Aile içindeki yerini kanıtlamak ve aile bağlarını sıkı tutmak için yayın organları araç olarak kullanılıyor.

Uwe Karrer anlatıyor: "Eskiden babamla az da olsa konuşabiliyorduk, ayrıca iki televizyonumuz vardı. Antje ile ben odamızı gidiyorduk, rahattık. Şimdi hep kavga çıkıyor. Program yüzünden olmasa bile, kayıt cihazının ayarı bozulmuş diye, televizyon dergilerinin yeri değişmiş diye veya ben anneme bir şey sordum diye babam bağırmaya

başlıyor: 'Bıktım artık, çekip giderim. Cevap ver bana.' Geçenlerde bana bir tokat attı, kapıdan çıkarken arkasından tükürdüm."

Olaf Karrer evde iletişim araçları üzerindeki hakimiyetini sürdürdüğü ölçüde Uwe de eski durumu örnek göstererek babası ile televizyon yüzünden çatışmaya giriyor; bu na yaşı gereği evden uzaklaşma dönemine girmesi de ekleniyor. Çizgi filmlere, korku filmlerine, polisiye dizilere merak sarması da anlaşılmayacak bir olay değil. "*Tom ve Jerry*'yi de severek izliyorum," diyor Uwe. "Küçüğün büyüğün hakkından gelmesi hoş oluyor."

Müzik tutkusu da bir çeşit kaçma fantezileriyle bezenmiş. Uwe'nin hoşnutsuzlukla geçen bir günün sonundaki sığınağı; müziği odasında, kapısını kilitleyerek, yatağına uzanıp veya yere yüzükoyun yatarak dinliyor.

Uwe ile yaptığımız konuşmada, babası ile tartıştığı veya tartışma çıkacağını sezdiği zaman onun iletişim araçlarına daha çok ihtiyaç duyduğu ortaya çıktı. O zaman korku veren filmler veya kitaplar arıyor. "Böyle dehşet saçan korku filmleri gibi şeyler görmek insanı katılaştırıyor."

Kendisini o sıralar hep "çok güçlü" hissediyormuş. Bu tür fanteziler, babasıyla kavgasını kolaylaştırıyormuş. "O zaman çok daha sakin durabiliyorum, istediğini yapsın bana, beni kızdıramayınca kendisi daha çok sinirleniyor."

Uwe, evle ilgili görüntüler fazla güçlendi mi enerjisini bu defa bağırıp haykırarak, saldırgan oyunlarda harcayarak boşaltıyor. Bu gibi durumları hazmedebilmesi için elinin altında bulunan bu tür kalıplara sığınmak zorunda kaldığı belli.

Olaf Karrer hâlâ işsiz. Doris Karrer hâlâ huzursuz. Fakat "Uwe artık sadece bu korku kitaplarını okumadığı için memnun." Uwe, bir eğitim danışmanının yönettiği, kendi

durumunda olanların birarada eğitildiği bir gruba katıldı. Orada anlaşmazlıkları konuşma yolu ile çözmek için bazı teknik bilgiler edindi, tartışmaları daha iyi yürütmeyi öğrendi. Kısacası daha anlayışlı ve söz dinler oldu. Buna karşın evdeki durumda bir değişiklik yok, tam tersi. Olaf Karrer gittikçe daha çok içine kapanıp durmadan oğluna küfür yağdırıyor: "Şimdi de başımıza ukala kesildi. Bu grup dersleri onu çıldırttı."

5

"Çocukları Korumak Gerek"

Helga Wagner, öğretmen, televizyonun karşısında suskun oturuyor, sadece oğlu, yedi yaşındaki Roman, bir şey sorarsa konuşuyor. Kırkbir yaşındaki öğretim görevlisi kocası ise durmadan görüntülerle ilgili bir şeyler söylüyor: "Gördün mü?" – "Bak hele şuna!" – "Sana sonra bunu anlatırım!" Film bittikten sonra anneyle baba çocukları Roman ile birlikte onun odasına gidip gördükleri hakkında konuşuyorlar. Rainer Wagner bana sonradan şöyle diyor: "Bu çok önemli, yoksa film oynar biter, Roman hiçbir şey anlamaz."

Başka bir durum da şu: Roman ve artık ortaokula giden ablası Ute, akşam yemeği boyunca sessizce dinliyor, soru soruyor; anne ya da baba da sırayla cevap veriyor. Anne ve baba çocuklarının konuşmalara katılmasını istiyorlar, özellikle baba, bilgisini göstermesine fırsat verecek sorular bekliyor.

Aile oğullarının televizyona karşı tutumundan endişeli.

Anne şöyle yakınıyor: "Bir türlü aklım almıyor. Roman arkadaşlarına gidince, eskiden bizim izin vermediğimiz o aptal şeyleri seyrediyor. Hani şu çizgi filmler, neydi adları, *Benim Adım Tavşan, Pumuckl, Captain Future* gibi. Roman üçbuçuk yaşından beri televizyon izler: Okul öncesi çocuk yayınları, *Susam Sokağı* gibi. Ute ortaokula geçince-

ye kadar her şey yolunda idi, sonra Ute "bebek programları" seyrediyor diye Roman'ı kızdırmaya başladı. Roman gerçi ablasına direndi, babasıyla ben da oğlana arka çıktık, bir süre de böyle idare ettik, ama artık yürümüyor. Çünkü şimdi yuvaya gidiyor; başka çocuklarla birlikte, bu çocuklar evlerinde çok daha fazla televizyon seyrediyor."

İletişim araçlarının etkileri konusunda Wagner ailesinin kesin bir görüşü var. Rainer Wagner, "biz bunu okulda görüyoruz" diyor. "İnsan bir çizgi tutturamazsa boğulup gider. Bizim de başımıza gelebilirdi. Kendimize bir ayrıcalık tanımak istemiyorum."

Anneyle babanın eğitim çizgileri son derece tutarlı. Programları iyice gözden geçiriyorlar. "Evde, televizyonda ne görürsek, o konuyu birlikte tartışırız" diyor Rainer Wagner.

Wagner, videoyu, kendi branş dersleri olan Almanca ve tarih ile ilgili yayınları kaydetmek için kullanıyor. Arasıra çocukları için de bazı yayınları banda alıyor. "Hafta sonu programımızın alt üst olmaması için biçimsiz saatlerde yayına giren *Uhlenbusch'dan Yeni Haberler* veya *Rappelkiste* gibi programları da kaydediyorum. Bazen Ute'nin ilgisini çekeceğini umduğum konuları da kaydederim."

Çocukların hangi programı seyredeceklerini seçmek görevi ise Helga Wagner'in. "Kendi istekleri ile çocuklarınınkini" kesinlikle birbirinden ayırıyor. Akşam yayınları çocuklara kesin yasak. Hayvanlarla ilgili veya benzeri bir program çıkacak olursa "zaten videomuz var."

Kitle iletişim araçları konusunda tavrı şöyle: "Pek çok olumlu yanı var elbette, ama pek çok da pislik var. Çocukları bunlara karşı korumak gerek. Her şey hoşlarına gittiğinden, kendi başlarına işin içinden çıkamazlar, olan biteni pek kavrayamazlar. Ben okulda bunları görüp duruyo-

rum, şimdi bazı bazı Ute'de de gözlemliyorum."

Helga Wagner televizyon programlarını iyice inceliyor, uygun olup olmadıklarını görmek için yayını genellikle önceden izliyor: "Acaba Roman'a uygun mu, bakarım. Çocuklar daha küçükken işim daha kolaydı, şimdi yaşları gereği çok değişik şeylere ilgi duyuyorlar, bunun sonucunda da çok daha fazla televizyon seyrediyorlar." Roman'ın görmemesi gereken bir filmi Ute seyretmek istiyorsa, bu süre içinde Bayan Wagner Roman'la oynamak zorunda kalıyor: "Fakat artık homurdanmaya başladı."

Anne de, baba da çocuklarıyla çok ilgililer, onlarla bol bol konuşuyorlar. Günleri, boş zamanlarını çeşitli uğraşlar ve oyunlarla değerlendirerek düzenli ve programlı bir şekilde geçiyor. Özellikle hafta sonlarında televizyon pek ön plana çıkmıyor. Çocukların konuşma hakkı var, ama son karar gene anneyle babanın.

Yakın zamana kadar çocuklar, gezilere ve toplu eğlencelere "seve, seve" katılıyorlardı: "Çocukların katılmak istememeleri gibi bir sorunumuz yoktu. Bazen *Heidi* ve *Lassie* dizileri dışında, evde kalmamızı ve televizyon seyretmemizi gerektirecek bir durumla karşılaşmıyorduk" diye anlatıyor Helga Wagner. "Birkaç ay önce, kendisine biraz daha fazla hak tanıdığımız Ute su koymaya başladı. Herhalde kendisine verilen özgürlük ona fazla geldi. Sonra tabii bu, Roman için bir uyarı oldu. Ve birdenbire zorluklarla burun buruna geldik. Sanırım Roman ablasını taklit ediyor." Bayan Wagner böyle diyor.

Bana kalırsa, Bayan Wagner çocuklarının isteklerini gözardı ediyor. Açıkça anlaşılıyor ki, Ute, anne babasının koruyucu ve gözetici eğitim anlayışından yavaş yavaş kendini sıyırmaya çalışıyor. Bunun için de çok fazla televizyon seyreden ailelerde görüldüğü gibi daha yüzeysel tartışma-

lara sığınıyor; babanın saptadığı eğitsel programlara karşı bir direniş olarak eğlence programlarını, toplu geziler yerine televizyonun başına oturmayı yeğliyor. Ute'nin aileden çözülme süreci günlük ve haftalık programı kendince değiştirmesiyle kısmen su yüzüne çıkıyor, yavaş yavaş ayak uyduracağı yeni iç ve dış yapılanmalar arıyor. Her şeyin bir zamanı var elbette.

Bayan Wagner'in, oğlu Roman'ın davranışlarını ablasını taklit ediyor şeklinde değerlendirmesini doğal karşılasak da bu tutumuyla oğlunun gerçek gereksinimlerine cevap veremediği açık.

Ute'nin tutumunda ortaya çıkan artık yetişkinlerin kültürünü paylaşma isteği, Roman için de geçerli. Öte taraftan iki çocuğun da eylem özlemi çektikleri, duygularla yüklü, kendi bedenlerinin varlığını hissedecekleri bir ortam istemeleri Wagner ailesinde duygusal havanın eksikliğine işaret etmektedir.

Anne baba daha ziyade "kafaya hitabeden bir eğitimi" benimsemişler. Helga Wagner'de şefkatli, yumuşak tavırlara pek az rastladım. Bay Wagner'de ise hiç görmedim. Övgü ve yüreklendirme de yoktu. Wagner ailesinin aslında uyarıcı atmosferi duygusal bir temele dayanmıyordu. Gerçi çocuklar ilgi görüyor, özenle bakılıyorlar, ama bunu hissedemiyorlardı.

Rainer Wagner daha sonra kendisi hakkında şunları söyledi: "Ben öyle kolay yaklaşılan bir adam değilimdir. Böyle yetişmedim. Belli ki insanlarla aramda bir duvar var. Bunu farketmeme karşın yıkmak bana öyle güç geliyor ki!"

Roman Wagner, yaşamındaki ilişkilerde eksikliğini çektiği duygu yüklü ortamı, kuşkusuz *Captain Future*, *Pumuckl* veya *Heidi* gibi çizgi film kahramanlarında buluyor-

du. Televizyondaki kahramanlar, insana, onlarla bütünleşme, kendini onların yerine koyma veya onları kendi bedeninde hissetme gibi olanaklar sağlamakla birlikte oyun bitince insanı gene özgür bırakıyorlar.

Yanlış anlaşılmasın: Televizyonu, insanlararası yoğun ilişkilerle bir tutmak sözkonusu değil. Yalnız şu var: Anlatılan durumların ışığında Roman'ın pek umurunda değil bu. Onun gerçi bir babası var, fakat çocuğun duygusal iletişim gereksinimi sözkonusu olduğunda, babası onu yalnız bırakıyor. Baba oğluna boş vakitlerini değerlendirecek bir sürü olanak hazırlıyor, ama bunları, çocuğu hep kendine bağlı tutacak, kendi gücü ve baskısı altında ezecek şekilde düzenliyor.

Bu aşırı korumacılık altında Roman'ın ne kadar ezildiğini, gördüğü bir rüya açıkça ortaya çıkarıyor (Bayan Wagner bu rüyayı, vurdulu kırdılı filmlere karşı çocukta başgösteren meraka bağlıyor): Roman geceleri annesiyle babasının yatak odasına gelip gördüğü korkunç rüyaları anlatıyormuş. Çirkin yüzlü devler ya da kapkara suratlı bir Herkül, kocaman taşlarla onu ezmeye çalışıyorlarmış. Gerçi televizyon programlarıyla canlanan korkuların bu rüyaya temel oluşturdukları düşünülebilir, ancak Roman'ın bu rüyalarda günlük deneyimlerini ve televizyon eğitiminin etkilerini, özellikle baskıcı anne babanın yarattığı sıkıntıyı hazmetmeye çalıştığı da açıktır.

Roman'ın eğilimindeki değişikliği birkaç açıdan incelemek mümkün: Önce, televizyon kahramanları, onu çeken ve hayran eden duygusal bir yakınlığa sahipler. Fakat, hayal kurarken veya rüya görürken de onu yalnız bırakıyorlar. İkincisi, babası ile birlikteyken asla gerçekleştiremeyeceği büyüklük ve güçlülük hayallerine olanak tanıyorlar; üçüncü olarak kendi isteğine uygun seçimler yaparak ba-

basının pedagojik vesayetinden kurtulmak ve kendi benliğini kanıtlamak istiyor.

Ute, bir gün bana, küçükken masal veya öyküleri babasının anlatmasından çok plaktan veya kasetten dinlemekten hoşlandığını söylemişti. "Babam anlattığı zaman, ben hiç kıpırdamadan, konuşmadan oturup onun gözünün içine bakmak zorundaydım. Öykü bitince de mutlaka üzerinde konuşmamız gerekirdi. Oysa plak veya kaset insana soru sormuyor, her şeyi daha iyi bilmiyor." Yayın araçları insana konuşma zorunluluğu olmadan yakınlık sağlar, ama aradaki mesafeyi de yalnızlık hissettirmeyecek şekilde korur.

Rainer Wagner oğlundaki değişimi şaşkınlık içinde izlerken bunun, çocuğun evin dışındaki çevresinden kaynaklanmış olabileceği fikrine inanmaktan yana: Roman ilk "vurdulu kırdılı" filmini arkadaşlarında seyretti. Rainer Wagner bunu duyduğunda hemen tedbirini almıştı: "Evde onun böyle birkaç film seyretmesine izin verdim. Yanında olmak istiyordum. Onunla konuşmak, onu anlamak istiyordum." Roman'ın da tepkileri kendine göre: Bu tür filmleri babası ile birlikte seyretmekten kaçınmış, arkadaşlarına gitmeyi yeğlemiş: "Onlarla yalnız oluyoruz. Babamın yanında filmlerin tadına varamıyorum."

Birkaç ay sonra, Helga Wagner bir akşam beni kendi sınıfındaki bir veli toplantısına davet etti. Orada bir konuşma yaptım ve Wagner'lerdekine benzer bir olayı anlattım; televizyona karşı çocuklarını aşırı koruma altına alan bir aileyi. Daha sonra Wagner'lerle yeniden biraraya geldiğimizde "herhalde bizi kastettiniz" dedi Rainer Wagner. Ayrılıkları ve benzerlikleri konuşup tartıştık. Rainer Wagner, televizyona karşı takındığı tutum konusunda benim ne düşündüğümü sordu ve "insan kuşkusuz hiçbir şeyin

en doğrusunu yapamıyor" dedi.

Helga Wagner de konuşmamın bir yerinde, bütün çocukların duygusal açlıklarını televizyon aracılığı ile dengelediklerini söylediğim bir sırada aklına gelen bir noktayı açıkladı:

"Bazen kocam öyle yaklaşılmaz olur ki! Bir türlü kabuğundan çıkamaz, benim duygularımı anlayıp yanıma sokulmaz, oysa benim canım okşanmak istiyordur. Bazen o öyle dalmış televizyona bakarken veya bir şey okurken gider rahatça yanına sokulurum. Başka zaman olsa 'şimdi olmaz' diye itiraz eder." Demek duygu açlığını yayınlar aracılığıyla örtmeye çalışan yalnız Ute ve Roman değilmiş, Helga Wagner de eksikliğini hissettiği duygusal yakınlığın yerine koyacağı şeyi aynı yoldan arıyor. O da eşi ile aralarında pek fazla gelişmemiş olan duygusal iletişimin bilincinde ve televizyondan bu amaçla yararlanıyor.

"Bu da benim dengeleme tarzım, değil mi?" diyor.

Dokuz ay sonra Wagner'lerin evi: Ute, yeniden ailenin toplu etkinliklerine katılıyor. Fakat televizyonu da izliyor, ama "sadece canım isterse". Yoksa, odasına çıkıp müzik dinliyor.

Roman da televizyonu eskisinden fazla seyretmiyor, fakat babasının eğitim ağırlıklı çizgisine de daha çok karşı çıkıyor. "Eylem"e tutkusu başka organlara da kaymış. Helga Wagner, "Roman daha sinirli oldu, hayal gücünü çalıştırmıyor, artık tek başına bir oyun kuramıyor, hep televizyonu taklit ediyor" diyor. Rainer Wagner iyice şaşırmış durumda: "Şimdiye kadar takındığım tavrı yeniden gözden geçiriyorum, yeni bir tutum benimsemek ve yaşamımı öyle sürdürmek çabasındayım, fakat yayın araçları bizi altüst ediyor."

6

Adeta Bir Saplantı

Hannes Günther oniki yaşında, evde bir bilgisayarı var, annesiyle babası, onun bu araçla çok fazla ilgilenmesinden yakınıyor. Annesi Karin Günther'e bakılırsa "bu iş artık dayanılır olmaktan çıktı". Hannes kendisine verilen işleri yapmayı unutmaya ve okuluna boş vermeye başladığı için annesi ile arasında tartışma çıkmış. Hannes annesini yatıştırmaya çalıştıkça durum daha da kötüleşmiş: "Artık sabrım taştı. Kendimi gülünç hissediyorum".

Ertesi gün Hannes okuldan eve döndüğünde bilgisayarı yerinde bulamamış: "Bana bebekmişim gibi davranıyorsunuz, önüm arkam sıra dolanıp duruyorsunuz. Sizi öldürebilirim." Hannes odasına girip kapısını kilitlemiş, ancak ertesi gün kendisi ile konuşmak mümkün olmuş. Karin Günther oğluna son derece kızgın bunu onun yüzüne karşı da söylüyor. Ama şaşıyor da. "Şaşırdım, çünkü bilgisayarı elinden alınınca kendini bu derece çaresiz hissedeceğini düşünmemiştim. Sanki ayağının altından dünya çekilmiş gibi oldu. Fakat benim de bir şey yapmam gerekiyordu, çünkü bu onda adeta bir saplantı halini almıştı. Dayanılır gibi değildi, sonunda benim de sabrım taştı."

Üç gün sonra Hannes'e aracı geri veriyorlar. O küskün: "Ailem, benim bilgisayarla neler yaptığımı bilmeden öylesine karşı çıktı sadece. İnsanın onun önüne oturunca neler hissettiğini asla hayal bile edemezler. Bu, çok ilginç

ve heyecan verici bir şey."

Günther ailesinde anlaşmazlıklar, genelde açıkça ele alınıp tartışılır. Bayan Günther ve tabii eşi Horst, çocuklarını sadece azarlayıp eleştirmiyorlar, onları onaylamayı, övmeyi de biliyorlar. Bu Hannes ve bilgisayarı için de geçerli: "Bilgisayarıyla harika bir şey yaparsa, o zaman övgümü de esirgemem." Bayan Günther'in eğitim anlayışı açık. Hannes bana "her zaman nerede olduğumu bilirim" diye anlatıyor. "Annemle babamın tepkilerini hemen her zaman tahmin edebilirim. Ama bu bilgisayar geldiğinden beri ikide birde patırdı çıkıyor. Annem beni daha iyi tanıdığı için aslında onunla daha rahat konuşabiliyorum bunu."

Bol bol televizyon seyreden, sinemaya giden, müzik dinleyen anneyle baba, bilgisayara karşı –kendi deyimleri ile– "ikili" bir tutum içindeler. Bayan Günther, Hannes'in, bir olayı ele alıp kendi başına çözümlemesine, güçlükleri yenmeyi başarıp aleti mükemmel kullanmasına hayranlık duyuyor. "Fakat öyle alışmadığım bir şey ki, yadırgıyorum. Tek bildiğim, okulda başarısız oluşu; her şeye boş veriyor, okumuyor, kaset dinlemiyor, söz dinlemiyor; bilgisayarla oynarken ev yansa umursamaz. Eskiden çok daha başka şeylerle uğraşırdı, harika resim yapardı, şimdi hepsini bıraktı."

İlk kavga bilgisayar oyunları yüzünden çıkmış: "Hele şu oyunlar, hani ateş ediliyor, öldürüyor ya da kandırılıyor ya... Saatlerce önünde oturup oynayabiliyordu. Hele çıkan o sesler! Kendini bundan koparamazsa tam bir saplatı olacak."

Annenin ikilemi, eğitimde "hem öyle hem de böyle" çizgisini benimsemesine yol açmış: "Başka konularda belirgin bir düşüncem var, bilgisayara gelince yadırgıyorum. Önce ona alışmam, tanımam gerek. O konuda hâlâ kafam

karışık."

Hannes'in babası da aynı tutum içinde. Bunu şöyle açıklıyor: "Önce bütünüyle olumsuz bir tavır takınmıştım. Şu son günlerde biraz değiştim." Ve hemen ekliyor: "Fakat bu iş Hannes için gerçekten bir hastalık halini almıştı, korkunç bir şeydi."

Öğretmen Horst Günther için radyo "en değerli arkadaş". Klasik müzik, haberler ve öğretici yayınlar dinlemeyi seviyor. Çocuklarının, onun radyo tutkusuna katılmadığının farkına varmış: "Onlar da tıpkı benim gibi, vaktiyle ben de babamın istediklerini yapmazdım."

Horst Günther, kendi evindeki pek çok şeyi kendi babasının eğitimi ile kıyaslıyor. Hannes ile müzik konusundaki tartışmaları da böyle. Bunu "Hannes'in her şeye daha eleştirel yaklaşmasını sağlamak" için denediğini söylüyor. Ama eşi buna şiddetle karşı çıkıyor: "Hannes eleştirel bakışı açısına yeterince sahip. Sen de her duyduğunu eleştiri süzgecinden geçirmiyorsun. Ayrıca, Hannes'in bu bilgisayar olayının ardında başka şeyler olduğu kanısındayım."

Horst Günther lafı değiştiriyor: "Olabilir, ben senin kadar bilgili değilim bu konuda." Onun bilgisayarda eleştirdiği birinci nokta "yaratıcı olmayışı", "insanın susup gözünü ona dikmek zorunda olması" ve "oyun sırasında aptalca dönüp duran birtakım anlamsız şeyler". "Buna karşın Hannes'in hünerli parmaklarına hayranım, benden çok ilerde olmasına şaşıyorum, ama doğrusu da bu. Ben de babamı geçmiştim. Hannes ile ben de öyle olacağız herhalde."

Horst Günther, Hannes'in yaşındayken yaşadığı bir tutkusunu hatırlıyor: "Saatler boyunca oturup bilmece çözerdim. Annemle babam önüme ne kadar bilmece yığsalar az gelirdi. Ama ben buna vakit ayırmaya hakkım olduğunu düşünüyordum." Nedenini sormam üzerine Bay Günt-

her şu cevabı verdi: "Bu yüzden okulda notlarım düşmedi, kafamda başka şeyler de vardı. Bizim zamanımızda gerçi çok mahrumiyet çektik, ama iç alemimizi geliştirecek daha çok şeye sahiptik. Bugünkü çocuklar dış alemi geliştiren şeylerden yana daha şanslılar, ama bence bu tehlikeli bir gelişme. Çocuklar hep tek yanlı yönlendiriliyorlar." İşte bütün bunlar yüzünden Bay Günther bilgisayar karşısında başlangıçta "çaresiz bir kızgınlık" göstermişti. Şimdi hatırlıyor: "Bilgisayarın ilk günleri çok kötüydü. Şimdi kritik noktalar aşıldı. Hannes daha çok okumaya ve gitar çalmaya başladı; sonra bakıyorum da artık o gürültücü, boş oyunlarla eskisi kadar oyalanmıyor."

Hannes Günther, bilgisayarı yüzünden kendisine bebekmiş gibi davranıldığını düşünüyor. Aradaki gerginlik sinirlerini iyice germiş, çünkü "istediğini yapamadığını" hissetmiş. "Annemle babam, benim sadece bilgisayarla uğraştığımı söylüyorlar, oysa bu doğru değil, beni anlamadıkları belli."

Gerçekten de çok bilim kurgu romanı okuyor, ütopik şeyler çok ilgisini çekiyor, televizyonda ve sinemada gerilim filmlerini seyrediyor: "İnsan rahatlıyor." Ayrıca "kafayı bulduran" pop müzik dinliyor. İlk dinlemeye başladığında çıkan yüksek sesten dolayı babası ile sık sık kavga etmişler. "Bu müzik onu rahatsız ediyordu, ama yüksek sesle müzik kulağa daha hoş geliyor." Tartışmalarında onu en çok kızdıran, babasının, klasik müziği yüksek sesle dinleyebileceğini söylemesiydi: "Çünkü o müzik daha iyiymiş. Bu da bir çeşit vesayet altına alma. Böyle şeylere bozuluyorum." Hannes'in boş zamanlarındaki en önemli uğraşı, tabii ki hâlâ bilgisayar.

Önceleri Günther'ler oğullarının teknik konulara duyduğu ilgiyi onaylamışlar, boş zamanlarını değerlendirmek

için seçtiği uğraşları hep desteklemişlerdi. Ona teknik oyuncaklar almışlar, eline elektronik aygıtlar vermişler, sonunda da sıra bilgisayara gelmiş.

Hannes yeni teknolojileri ve olanaklarını ayrıntılı biçimde öğrenebileceği dergiler ve kitaplar satın almış. Dükkanları, süpermarketleri dolaşmış, aramış, denemiş; bilgisayar dünyasındaki gelişmeleri ve yenilikleri öğrenmek için arkadaşları ve öğretmenleri ile görüşmüş. Bu araştırma faslı annesi ile babasından habersizce sürmüş, sonunda Noel'den haftalarca önce onlara, hangi marka bilgisayar istediğini söylemiş.

Hannes bilgisayar program dilini kendi kendine öğrenmiş, şimdi makine dilini öğrenmek üzere. Bir yandan da kendi oyun programlarını geliştiriyor.

"Alette oyun oynarken de bu konudaki bilgimi artırmaya çalışıyordum" diyor" Hannes. "İnsanın doğru yapıp yapmadığını, başarıp başaramadığını hemen öğrenmesi iyi oluyor. Bilgisayar benim bir şeyi doğru yapıp yapmadığımı hemen farkediyor." Bilgisayarının elinden alınması ona kişiliğine yapılmış bir saldırı gibi gelmiş.

Bilgisayar hakkındaki bilgisiyle Hannes, ailesinden ne kadar üstün olduğunu kanıtlayabiliyor, aile "cansıkıcı bir işe kalkıştığında" kolayca kendi yakasını sıyırmasını sağlıyordu. "Canım onlarla konuşmak istemediği zaman, onları çıldırtabiliyordum. Bilgisayarla biraz fazla oynadığım vakit, şimdi küfrü basacaklar derdim içimden. Beni aile içine çekmek istiyorlardı. Ama artık onlarla yapacağım bir şey yok. Beni istemediğim şeyler yapmaya zorlamamalılar. Onlarla birlikte oluyorum, ama bu bana aptalca geliyor, canım sıkılıyor, zorlanıyorum, hoşlanmıyorum ve o zaman surat asıyorum, bu sefer 'bilgisayarın olmayınca, bir hoş oluyorsun' diyorlar."

Bilgisayarla Hannes kendini ifade etmesine, yeteneklerini denemesine, bilgisini sınamasına olanak sağlayan bir dünya yaratmış. Bilgisayar onun aynı zamanda, annesi ve babasıyla olan ilişkilerinde yakınlığı ve uzaklığı istediği gibi ayarlamasına olanak sağlıyor. Böylece yalnız kalma arzusunu bilgisayara sığınarak tatmin ediyor.

Fakat Hannes yakınlık aramak için de bilgisayarı kullanıyor. Ailesine Basic dilini öğretmeyi önermiş, yaptığı yeni programları göstermek istemiş, fakat onlardan pek kabul görmemiş: "Gerçi bana aferin diyorlardı ama, çabucak sıvışıveriyorlardı. Bilgisayar sözkonusu olunca annem ve babamla konuşulmuyor. Bir şeyi anlatıyorum, açıklıyorum, onlar bin kere yeniden aynı şeyleri soruyorlar; o zaman beni iyice dinlemediklerini anlıyorum."

Hannes bilgisayarın bir saplantı olduğunu ise kesinlikle kabul etmiyor: "Bu iş babamın ve annemin söylediği gibi bir saplantı değil. Bir şey okurken de çok zaman aynı durum olur, o zaman kimse bir şey söylemiyor. Bilgisayarda oyunlar uzun sürdüğü için daha çok dikkat çekiyor. Ev ödevlerimi yapmak zorunda olduğum zamanlar bunu ben de farkediyordum."

Hannes'in ev ödevleri için verdiği iç mücadelenin babası da farkında, ama o da günlük yaşantısı içinde bazı konularda oğluna benziyor. Hannes için bilgisayar ne ise, babası için de okul o. Okula sıkı sıkıya bağlı, okul onu adeta ailesinden koparmış gibi: "Karımın her şeyi tek başına üstlenmesine üzülüyorum, vicdanım sızlıyor. Fakat eşim beni işimden alıkoyduğu zaman da gene vicdanım sızlıyor." Horst Günther için okula hazırlanmak bir çeşit kaçış biçimi, kendini önce işine karşı devamlı sorumlu görüyor, bu yüzden de çocuk eğitimini karısına devretmiş. Bu huzursuzluğunu daha da artırmış: "Oğlumla daha çok ilgilenme-

liyim, biliyorum, ama yapamıyorum. Tabii gene vicdan azabı çekiyorum."

Her şeye karşın: Horst Günther, kişisel meraklarını gidermenin, hoşuna giden şeylerle uğraşmanın nasıl bir şey olduğunu bizzat yaşayarak gösteriyor.

Hannes de kendi çapında bu yaşam biçimini benimsemiş. Horst Günther ilerde oğlu ile daha çok oynamaya niyet ediyor, hatta bilgisayarla da ilgilenebileceğini düşünüyor: "Belki verdiğim derslere yardımcı olmak üzere bilgisayara bazı ders programları da yüklenebilir." Horst Günther, oğlu ile çok az ilgilendiğinin farkında, bunu Hannes de biliyor.

Yeni okul döneminde de Horst Günther'in çalışma sisteminde bir değişiklik yok: "Fakat bunda şaşılacak bir şey yok, artık çok geç, vaktiyle başlamak gerekirdi" diyor Karin Günther. Ailede kişisel zevkler hâlâ ortak zevklerin önünde gidiyor. Kadının ailenin değişik eğilimlerini bir noktada birleştirme isteğini gerçekleştirmede yalnız kaldığı belli. Hâlâ Hannes'in bilgisayarla bu kadar özdeşleşmesine, aleti elinden alınınca kendini bu kadar çaresiz hissetmesine üzülüyor. "Sanıyorum bunun nedeni, benim veya kocamın kesin bir tavır içinde olmayışımız" diyor.

"Bu alet" günlük yaşamlarını altüst etmiş. Kitle iletişim araçları hakkındaki bilgileri, onların etkisini değerlendirme ölçütleri birden geçerliğini yitirmiş. Karin şöyle diyor: "Neyi neye göre değerlendireceğim? Artık elimde bir kıstas kalmadı. Hannes'in bilgisayarıyla çok yaratıcı bir uğraş içinde olduğunu görüyorum, ama bu yeterli mi? Bunu bizim ölçülerimize uygun bir hale sokamaz mıydık? Kocam işi kolay tarafından alıyor. Eski tutumunu sürdürüyor. Ben ise durmadan kendi kendime soruyorum. Bu işi nasıl halledeceğiz, acaba Hannes bu uğraşı ile hayata iyi

hazırlanabilecek mi?"

Karin Günther'in sıkıntısı yalnız oğlunun bilgisayar tutkusu değil, çocuk yavaş yavaş ergenlik çağına giriyor ve bunun sonucu, aile ile ortak eğlencelerden kopmak istiyor: "Hannes birlikte yediğimiz akşam yemeklerinden kaçınmaya kalkınca, masaya yumruğu indirdim. Yoksa birlikte yaptığımız tek işe de son vermek gerekecekti."

Kısacası bilgisayar kavgası aslında çok yönlü bir çatışmayı su yüzüne çıkarıyor: Bir yandan alışılmış bilgi ve eğitim sistemi içinde ne tür bir sonuç vereceği bilinmeyen teknolojik bir yeniliğe karşı duyulan güvensizlik, diğer yandan Hannes'in aileden kopma sürecine girmiş olması.

7

Televizyon Varlığını Kabul Ettiriyor

Ailelerden verdiğim örnekleri artık bitirmek istiyorum. Kitle iletişim araçları karşısında ailelerin aldığı binlerce farklı tavrın çok azına değindiğimin farkındayım. Fakat bu birkaç örnek bile, "*aile* ve kitle iletişim araçları *ile* ilişkisi"nden sözetmenin olayı aşırı basitleştirdiğini kanıtlıyor. Ehler'ler ile Schmuda'lar, Gehresch'ler ile Karrer'ler, Wagner'ler ile Günther'ler pek çok bakımdan birbirlerinden farklı yapıdalar. Değişik çevrelerden geliyorlar, günlük yaşamları da farklı. İlişkilerinde, edindikleri deneyimlerle yenilik arayışlarını birleştirerek özgün bir gelişme sürecini yaşıyorlar.

Amacımız, ailelerin iletişim araçlarıyla yaşamlarını tanımlamak, yayın araçlarını kullanışlarından bir sonuç çıkarmak ve yayın olayına parmak basmaktı. Bu noktada, ailelere has özellikler kaale alınmaksızın ortaya çıkan bazı davranış biçimlerini sıralamak istiyorum.

Yayın Araçları ve Geleneksel Eğitim

Yeni yaşam koşulları insanın şimdiye kadar koruduğu davranış biçimlerini devamlı gözden geçirmesini gerektiriyor. Bu, yayın araçlarının kullanımı için de geçerli. Fakat in-

san alıştığı yaşam biçimini öylesine kabullenmiştir ki, kolay kolay bundan vazgeçemez. Böylece yayın araçlarının kullanımı da ancak zamanla yerleşebilir.

Horst Günther, oğlunun şimdiki tutkularına baktıkça kendi çocukluğunda yaşadığı radyoya olan düşkünlüğünü hatırlıyor, Gerhard Ehler ve Olaf Karrer çocuklarına kendilerine uygulanan eğitimin aynısını veriyorlar. Gelenekler sürüyor ve yaşatılıyor: Televizyon ve video yasakları bir çeşit elektronik sopa, bir disiplin aracı vazifesi görüyor.

Kadınlar Huzursuz

Erkekler televizyon eğitimini çocuk eğitiminin bir parçası olarak gördükleri için bu işi de kadınlara bırakmışlar. Anneler, her gün değişen yeni eğitim biçimleri ile geleneksel eğitim alışkanlıkları arasındaki kutuplaşmayı çok daha kuvvetli hissediyor. Evdeki ve işyerindeki uğraşları yanında çocukların sorumluluğunu da tek başlarına yükleniyorlar. Böylece televizyon karşısındaki çaresizlikleri, aile içinde başka eğitim alanlarında da güvensizlik duyulmasına sebep oluyor, o zaman ailenin diğer bireylerinin kesin desteğine ve onayına gerek duyuluyor.

Petra Ehlers, "her gün en azından bir kere hayal kırıklığına uğruyorum" sözleriyle bu güvensizliği dile getiriyordu.

Çocukların medyaları kullanma alışkanlıklarının getirdiği sorunların aile içinde konuşulması gerekiyor ama babaların medya kullanma alışkanlığı çoğu zaman bunu engelliyor. Ve sonunda medyalar, öncelikle de televizyon ve video, özellikle çoğu kadının başına bela kesiliyor: Çocu-

ğun günlük eğitiminde sorun yarattıkları gibi gene kadınların kendilerini sorumlu gördükleri aile içinde duygusal ortam yaratmayı engelleyen önemli bir rakip olarak ortaya çıkıyor. Bu yüzden çocukların televizyon izlemesi konusunda birtakım kısıtlayıcı önlemler alınması aslında çocukları bazı yayınlara karşı korumak için değil, bilinçaltında yer etmiş eğitim düzenini sürdürmek için yapılıyor: Aileler, özellikle anneler çocukları ile ilişkilerinde, artık kendilerinin yaşayamadığı, ama yaşamayı kuvvetle arzuladıkları bir aile imajını gerçekleştirmek isterler. Çocuklar bu anlamda bir düşün, iletişimin daha yoğun olacağı aile yaşamının bir parçasını temsil ediyorlar.

Yayın Araçlarının Sosyal Boyutu

Yayın araçlarının kullanımında ortaya çıkan çeşitli tipleri anlamak isteyen kimse, ailenin değişik bireylerini gözlemelidir. Bir yandan iş yorgunluğu, eğitim düzeyi, boş zaman bulma imkanı, toplumsal ilişkiler, eğitim konusundaki düşünceler ve aile ortamı iletişim araçlarının kullanımını önemli ölçüde belirlerken, öte yandan bu araçlar da içerikleri ve ritmleri ile ailenin günlük yaşamına damgasını vurur, yaşam tarzını ve iletişim biçimlerini etkiler. Ama kendi günlük yaşamlarını biçimlendirmek, eğitim yapmak, belli yaşam tarzlarını vurgulamak veya yakınlaşma ve uzaklaşma arzusunu gidermek için de aile bireyleri tarafından kullanılabilirler.

Günther ve Wagner aileleri, yayınları, eğitime yönelik olarak kullanmaları ile diğer ailelerden ayrılırlar. Bu arada, günümüzde yayın araçlarının algılanmasında yerleşik davranışlar, belirleyen bilgilerin oynadığı rol de kendiliğin-

den ortaya çıkmaktadır. Bu, yeni deneyimleri ve davranış biçimlerini değerlendirmede birtakım sorunlara yol açabilir.

Örneğin Horst Günther artık hiç sinemaya gitmiyor. Çünkü "o kadar güzel olacağını" sanmıyor. Rainer Wagner ise "öğretme arzusundan vazgeçemiyorum, bu içime işlemiş" diyor. Öte yandan Schmuda'lar ile Karrer'ler kendi yayın araçlarını düzene sokmuşlar. Onlardan eğlenmek ve cansıkıntısını gidermek için yararlanıyorlar. Yayınlarda sunulan diğer konular, örneğin eğitsel programlar onlara göre önemsiz, hatta hiç yok farzediliyor. Erken yaşlarda edinilen yayın izleme alışkanlığı, daha sonraki yıllarda eğilimleri belirleyebiliyor. Gerhard Ehlers, "eskiden de beni oyalıyorlardı, bugün de. Filmlere dikkatimi dağıtsınlar diye para ödüyorum, öyle değil mi ama?" diyor.

İçeriğine Aldırmadan Yararlanmak

Aileler, iletişim araçlarından yalnızca içerikleri nedeniyle yararlanmıyorlar; bu araçların aile bağını ayakta tutmak gibi çok yönlü işlevler var: Ehlers ve Karrer ailelerinde karşımıza babaerkil bir televizyon çıkıyor; evde gücün kimde olduğunu, rol dağılımını su üstüne çıkartıyor. Schmuda ve Gehresch ailelerinde ise televizyon ve video, iletişimden, çatışmalardan kurtulmak için bir çeşit sığınak; yakınlık veya uzaklaşma gereksinimlerini gidermek için bir yol. Schmuda'lar, Wagner'ler ve Gehresch'ler televizyonu duruma göre kullanıyorlar, yani günlük iletişim ihtiyaçlarına göre. Örneğin: Evin içinde bir ses olsun diye veya "havayı yumuşatmak amacı ile;" Günther'lerde "Hannes'in hastalıklı bilgisayar hayranlığı", aile içi etkinliklerde farklı

merakları ve görüş ayırlıklarını, ayrıca Hannes'in evdeki yerini yeniden belirleme ihtiyacını su yüzüne çıkarıyor. Bütün bu olaylarda önemli olan araçlar ve içerikleri değil, aileler ve yaşantıları. Medya kullanımının yarattığı huzursuzluk aile içi çatışmalara işaret ettiğinden günlük yaşama bir değişiklik, yeni bir seçenek getirmek çok güçtür ve çoğunlukla geri teper.

Armut Dibine Düşer
(Ya da: Anne Babanın Önceki Yaşamı)

Anne baba için geçerli olan çocuklar için de geçerlidir: Medya kullanımları sadece benzer bir çeşitlilik sergilemekle kalmaz, aynı metodik müdahaleyi de gerektirir. Çocuğun medya kullanımı, ancak içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre koşulları ve yaşam deneyleri ile birlikte araştırıldığında anlaşılabilir: Ancak böylece Thomas'ın, Anna'nın ve Uwe'nin gerilim ve şiddet konularına gösterdikleri eğilimi anlayabiliriz. Bu, Hannes'in veya Paul'un bilgisayara veya ekrana duyduğu hayranlığı da açıklamak için gerekir. İşte çizgi filmlere merakıyla babasının öğretme hevesini kıran Roman! İşte, gerilim filmlerini mümkün olduğu kadar babasının yanında seyretmek isteyen Anna! İşte sırf annesinin yanında biraz daha uzun süre kalabilmek uğruna akşamları televizyon seyretmekte direten Sandra! Çocukların tercih ettikleri türler, yayın araçlarını kullanma biçimleri ve onlardan gördüklerini taklit etme tarzları, çocukların günlük yaşamına ve dünyasına girebilmemize imkan verir.

8

Çocuklar İletişim Araçlarını Benimsiyor

Bayan Ehlers şöyle diyordu: "Çocuklarım, *Pinokyo*'nun, *Heidi*'nin ve *Tom ve Jerry*'nin karşısında büyülenmiş gibi otururlar. Onları oradan hiçbir güç kaldıramaz. Program biter bitmez gürültüye başlarlar; öyle ki bazen, ah keşke program daha uzun sürseydi, diye içimden geçiririm." Hatırlarsak, Karin Günther de oğlu Hannes'ten sözederken, "öyle bir dalar ki, ev yansa aldırmaz" diyordu.

Rainer Wagner oğlunun televizyon karşısında dalıp gitmesini, ayrıca "böylesine sessizlikten sonra, birdenbire delirmesini" bir türlü anlayamıyordu.

Thomas ve Martina Ehlers'in çocukları ise "bir film gerilimli olmalı, çünkü insanın dalıp gitmesi harika bir duygu" diye açıklıyorlar. Hannes, sinirlerini uyaracak bir şeylere gereksinim duyduğunu anlatıyor: "Kafayı takacağın bir şey olmalı, öncelikle müzikte." Daha başka çocuklar da yayınlarla bütünleşmek, kendilerini hep yeni baştan oyunun içinde hissetmek istiyorlar.

Aileler, çocuklarının televizyonu izleme biçiminden tedirgin oluyor. Çocuklar ise televizyonu hoş ve iç gıcıklayıcı buluyor.

Acaba hareket dolu televizyon programları çocuklar için neden bu kadar anlamlı?

Çocukların televizyon karşısındaki gereksinimleri, beklentileri ve örnek almak istedikleri şeyler nelerdir?

Bir televizyon programını bu soruların ışığında inceleyelim: İki grup çocuğu gözledik:

1– Roman Wagner ve yedi yaşındaki Mike *Captain Future*'u birlikte izliyorlar. Mike, Roman'ın aksine bu diziyi çok iyi biliyor.

2– Christian ile Patrick Brummer, yedi vè oniki yaşın-

Yayının Öyküsü (kısa özet):

Dizinin öncekı bölümlerinden görüntüler, konuşmacının açıklaması, güneş sistemi görüntüleri, büyüleyen bir teknik, seri resim ve müzik tekrarı, müzik çok dinamik.

Güneş Sistemi Merkez Yönetiminden görüntüler, Kara Gezegenden gelecek tehlikeye dair ilk sinyal.

Güneş Sistemi Merkezindeki ekranda Dr. Zarro görünür vc Kara Gezegenin Güneş Sistemini yokedeceğini bildirir. Eğer Güneş Sisteminin hakimiyeti kendisine verilirse, Kara Gezegeni ortadan kaldıracaktır.

dalar. İkisi de pek az televizyon izliyor. Daha çok kaset dinliyor, kitap okuyor ve ailenin oturduğu apatmanın çevresindeki bahçede oynuyorlar. Christian'ın en sevdiği dizi *Captain Future*. Aile "televizyon kendileri için bir sorun teşkil etmediği"nden, çocuklarının bu diziyi seyretmesine izin veriyor.

Patrick ve Christian

Patrick (P): "Doğrusu müzik çok hoş." Christian (C): "*Captain Future* oynayacak diye ben sabahtan okulda sevinmeye başlıyorum." P.: "Ben her zaman göremiyorum... Piyano dersi yüzünden (C.'ye dönerek) Sen artık çeneni kapat bakalım, saçmalamayı bırak." C: "Future'nin bir saati var, görme, onunla neler yapıyor -geçende bizim kırtasiyecide aynısını gördüm, ama annem almadı. Jörg'ün de aynısından vardı ama şimdi bozuldu." - "Geveze. Kapa çeneni!" - "Şimdi başlıyor işte, başları hep aynıdır...ben biliyorum." P. ve C. susarlar ve Dr. Zarro'nun tehdidine kulak kabartırlar. C. parmaklarını ağzını götürür, ayaklarını oynatmaya başlar.

C.: "Fazla gülemeyecek. Bak, şimdi hemen Future gelecek."

P. "Şu da bir dakika bile susamaz. Hâlâ konuşuyor."

Mike ve Roman

Mike (M.): "İyi ki çabuk geldik, yoksa bunu kaçıracaktık." Roman (R): "Öyle." İkisi de televizyonun önüne, yere rahatça yerleşirler, etraflarına bakınırlar. M. kalkar, içecek bir şey getirir.
"Ne oldu?" R.: "Daha bir şey yok. Şu işte."

M.: "Ne?" R.: "Şunlar işte canım."

İkisi de ilgiyle izlerler.

R.: "Şunu tanıyor musun?" M.: "Zarro ya da onun gibi bir şey." R.: "Zorro mu?"

"Hayır, Zarro ya da onun gibi bir şey." İkisi de içerler.

Roman ve Mike başka şeyle oyalanmadan, dikkatle izlerler.

Yayının öyküsü
(kısa özet)

Kara Gezegen hakkında bilgi sahibi olan bütün astronomların kaçırıldığı başkana bildirilir. Hızlı resim kaymaları, çeşitli yönlerden kamera oyunları ve dinamik müzik, bu tehdidin altını çizer.

Dr. Zarro, Güneş Sisteminin uğrayacağı felaketi, karamsar tasvirlerle anlatır: Depremler, volkan patlamaları, su baskınları vs.
Başkan, Dr. Zarro'yu safdışı etmek için çeşitli çarelere başvurur, sonunda: "Bize yalnız Captain Future yardım edebilir" der.

Captain Future ilk defa ekranda görünür.

Dr. Zarro'nun kaçırdığı Güneş Sistemi astronomlarını kurtarma operasyonu başlar. Bu arada birçok teknik buluş kullanılır, içlerinde küçük bir atom reaktörü taşıyan bir kol saati de vardır. Saat her şeyi başarır. Captain Future, Dr. Zarro'nun uzay gemisine girmek için kendini görünmez yapar. Esir astronomları kurtarmak için Zarro'nun nöbetçilerinden birkaçını safdışı eder.

Patrick ve Christian

"Heyecanlı bir yer gelince, bu, gözünü kapatır. (Gözlemciye dönerek): Dikkat edin, bakın!"

C. ellerini başına koyar, bacaklarını koltuğun üzerine dayar ve ayak parmaklarını oynatmaya başlar, şimdi sakindir. P. ağabey pozundadır, haklı olduğunu kanıtlamak için C.yi işaret eder.

P.: "Harika görüntüler." C.'den bir hareket yok, pür dikkat izliyor. Depremgörüntüsünü "ooo" diye yanıtlıyor, elleri hep kıpır kıpır. C.: "Geçen günkü Güne Bakışta olduğu gibi. İyi ki buralarda (depremi kastediyor) olmuyor. Yoksa çok korkardım."

C.: "İşte, göründü." Dikkat kesiliyor. P. de bakıyor, artık ağabey rolünü bırakıyor.

C.: "Adamın her şeyi var." P.: "Ama bu imkânsız." C.: "Görüyorsun işte, oluyor."
P.: "Keşke ben de okulda öyle yapsam, görünmez olsam... ya da babam bana vurmak isteyince." C.(gözünü ekrandan ayırmadan): "Bazen onu pataklarlar."
C.: "Bunlar aptal galiba. İnsan bu kadar aptal olamaz."

Mike ve Roman

Roman bardağını sımsıkı tutmuş, onunla oynuyor ve gözünü ekrandan ayırmıyor.

R.: "Hiii." – "Aman." M.: "Müthiş." Mike oldukça sakin. Roman çok heyecanlı, başı ellerinin arasında, gözlerini faltaşı gibi açmış.

M. "Şimdi başlıyor." R. (ilgisiz): "Evet."
M.: "Olamaz!" R. omuz silker, ekrana dikkat eder.
M.: "Hoş doğrusu." İkisi de güler. Roman biraz rahatlamıştır.
R.: "Artık işi başardı gibi, değil mi?"

Yayının öyküsü
(kısa özet)

Şimdi, son derece gerilimli bir kurtarma girişimi başlamıştır (kamera oyunları, müzik sekansları olayı canlandırır). Operasyon Dr. Zarro'nun uzay aracından çıkışıyla tamamlanır.

Kurtarılan bilim adamı beceriksizliği yüzünden kurtarma operasyonunu tehlikeye sokar. Dr. Zarro, Captain Future'un aracını takip eder. Zarro onu tam yakalamak üzereyken uzayda birden bir fırtına çıkar ve Captain Future'un aracı hem Dr. Zarro'dan hem de birçok aracın çarpıp parçalandığı uzay mezarlığına sürüklenmekten kurtulur. Dr. Zarro'nun aracı artık tehlike oluşturmayacak şekilde uzayda kaybolur gider.

Captain Future geri döner, adamları onu övgü ile karşılar, sonra yeni bir göreve doğru yola koyulur.

(Bu görev şudur: Güneş Sisteminin uzak gezegenlerinden birine yapılacak bir araştırma gezisi sırasında Kara Gezegenin etkileri araştırılacaktır. Bu arada Captain Future'yi bekleyen olayları, bir konuşmacı az çok açıklar. Bu kısmı ve C. ile P.'nin bunu nasıl izlediklerini burada vermiyoruz.)

Patrick ve Christian

"Bazen amma da abartıyorlar."

İki çocuk da dikkat kesilmiş. C.'nin ağzı da gözleri gibi açılmış:
"O başarır, o hep kazanır, iyi olan da bu. İnsanın endişelenmesine gerek kalmıyor."
P.: "Bu da tıpkı benim fizik öğretmenim gibi aptal."

C. oturduğu koltukta ayakları uyuştuğundan kalkıp şekil değiştiriyor.

C. rahatlamış olarak arkasına yaslanıyor. C.: "Tıpkı şeydeki gibi... neredeydi hani. Geçende bir kitap okumuştum, gemi mezarlıkları diye. Tıpkı onun gibi."

C. (rahatlamış olarak): "İşte benim dediğim çıktı." P.: "Ne diye bu pis şeyi hep seyrederim, bilmem. Hep aynı pislik."

C.: "Gelecek hafta ben yalnız seyredeceğim. Senin söylenmen sinir bozuyor. Gelecek hafta devam edecek. Ben gene izlerim. (Gözlemciye dönerek) sen de gelir misin?"

Mike ve Roman

İkisi de öne doğru eğilmiş, bedenlerinin üst kısmıyla sallanıyorlar. Kendilerinden geçmiş gibiler.

M.: "Budala. Ne aptal adam. Böylesi yoktur."
R.: "Bu azdı bile."
M.: "Ama öteki arkadan gelecek."
M.: "Gerçekten." İkisi de kısa bir an rahatlıyorlar.
R.: "Hele şükür, çok sürmedi."

M.: "Ama hep böyle olur." İkisi de arkalarına yaslanırlar, R. sırtüstü yatar. M. kalkar tatlı bir şeyler getirir.

M.: "Dışarı çıkalım mı?"
R.: "Bence olur."

Bu iki örnek şunu gösteriyor: Televizyon programlarıyla ilişkide farklılıklar olsa da, bir iletişim aracından yararlanma *aktif bir benimseme* şeklinde oluyor, bu da yorum, tavır alma, konu ile ilgili veya ilgisiz konuşma, konuşmadan yapılan hareketler, gösterilen tepkiler, yoğun bir şekilde sevme ya da karşı tavır takınmalardan oluşuyor. Çocukların okuması, seyretmesi veya dinlemesi, onların iletişim ihtiyaçlarıyla, beklentileriyle veya bir yayının kalitesi hakkındaki bilgileriyle yakından ilgilidir.

Şu da açık: Aslında başlıbaşına iletişim aracının bir etkisi yoktur. Bir yayın, ancak çocuk için bir *anlam* taşıyorsa değer kazanır (örneğin, cansıkıntısını oyun veya televizyonla giderebiliyorsa). Çocuk oyunda gördüğü veya işittiği şeylerle günlük yaşamı arasında bir koşutluk kurarsa o yayını benimser. (Örneğin Patrick: "Bu adam, tıpkı benim fizik hocam gibi aptal!") Çocukların iletişim araçlarından yararlanma biçimleri, günlük yaşantılarına bağlıdır, öyle ki televizyonu izleyişlerini tam anlamı ile gözlemekle onların korkularını, hayal güçlerini, başlarından geçen olayları bile anlamak mümkündür.

Patrick ile Christian da, Roman ile Mike da "kendi" programlarını "tüketiyorlar", televizyonun karşısındaki "kendi" yerlerini alıyorlar, programı (tabii başka iletişim araçlarını da) günlük yaşantılarıyla kaynaştırıyorlar.

Patrick ile Christian televizyonu kendi gereksinimlerine uygun biçimde kullanıyorlar. Kahramanlarla birlikte yaşıyorlar. (Örneğin: Tehlike anında Christian taş kesiliyor, sonra –Captain Future görününce– yavaş yavaş rahatlıyor ve bunu şu sözlerle dile getiriyor: "Artık işi başardı."). Böylece büyük olma hayalleri yaşıyorlar ve "güzel duygular" oluşturuyorlar. Televizyona karşı bir yakınlık duyuyor, kendilerini emniyette hissediyorlar: Çünkü Cap-

tain Future'un hiç ölmeyeceğini biliyorlar, gerçi onun için içleri titriyor ama, bu iç gıcıklanışı tehlikesiz bir şey, zira oyunun olumlu sonuçlanacağını biliyorlar; televizyonun, ana babalarının aksine, orada olduğunu, her zaman karşılarında olacağını iyi biliyorlar.

Patrick ve Christian, tıpkı Mike ve Roman gibi birlikte televizyon izliyorlar. Başkalarının tele oyunlardan veya bilgisayardan zevk alması gibi onlar da televizyon karşısında oturmaktan hoşlanıyorlar. ("Bu çok rahat.") Televizyondaki serüvenleri birlikte yaşamak, birlikte oyun oynamak onları öyle yakınlaştırıyor ki, aynı şeylerden zevk almaya, aynı şeylere ilgi duymaya başlıyor, büyükleri kolayca dışladıkları da oluyor: Kim Captain Future'yi anlamıyorsa, kim Heidi'ye acımıyorsa veya Pumuckl'a gülmüyorsa onu kabullenmiyorlar, onunla konuşmuyor, işlerine karıştırmıyorlar – bu kişi gene de karışacak olursa bunu kişiliklerine, kendi yarattıkları âleme bir saldırı olarak görüyorlar. Hannes, bilgisayarı elinden alınınca çaresizliğe kapılmıştı; *Captain Future*'u izlemeleri yasaklanınca, Roman ile Patrick bunu "kesin bir adilik" diye nitelemişlerdi. Bu konuda çocuğun kişilik yapısı her zamam önemli bir rol oynuyor. Çocuklar, iletişim araçlarını kullanma biçimleriyle kendilerini büyük ölçüde ele verirler. Televizyondan yararlanma biçimlerini veya kendilerini eleştirmek demek, onların kişiliklerini eleştirmek demektir. İşte bu yüzden çocuklar, eleştiri ağırlıklı yönlendirmelerle tartışmalara son derece sert tepki gösterir ve savunma durumuna geçerler.

Çocukların Koydukları Kurallar

Televizyonu çocuklar için eğlenceli kılan başka bir şey da-

ha var. Olay onlar için geliştirilebilir bir şey. Yayınların tek ilginçliği içerikleri değil. Örneğin, Roman Wagner babası yanında olmadan televizyon seyretmekten daha çok zevk alıyor. Christian ile Patrick'in gevezelikleri, ilk bakışta, konudışı şeyler, ama onlar için iletişim araçlarını kullanmanın önemli bir parçası. Filmdeki olaylar hakkında getirdikleri kısacık yorumlar, ikisi arasındaki ilişkiyi belirliyor. Aynı şey Roman ile Mike arasındaki ilişki için de geçerli; Mike, diziyi daha çok izlemenin verdiği avantajla arasıra bilgiçlik taslıyor ve başka alanlarda Roman'ın yanında duyduğu eksikliği böylece gidermeye çalışıyor.

Çocuklar iletişim araçlarını kullanmada bazı kurallar da geliştiriyorlar. Hannes Günther, çarşı pazar dolaşıp kalite ve fiyat araştırması yaparken kendi başına buyrukluğunu kanıtlamış oluyor. İletişim araçları kültürünün bir parçası olmak, yalnızca yetişkinlerin kültürünün bir parçası olmak demek değildir, aynı zamanda bilgilerinin sınırlı kaldığı konularda yetişkinlere kendi üstünlüklerini kanıtlamayı sağlar. Özellikle yeni elektronik iletişim ve haberleşme teknolojisi, yeni yetişen gençlerin becerilerini belgelemeye fırsat veriyor: "Yaşlılar bu işi biz çocuklar gibi kavrayamıyorlar" veya "çocuklar çok çabuk öğreniyor" gibi sözlerle çocuklar yeteneklerini vurguluyor ve işe yarar olduklarını gösteriyorlar. Dışa karşı sınırlayıcı bir işlev içe dönük "iletişimsel" bir işleve dönüşüyor: Christoph, "çevresi olmak hoş" diyor, videosu veya ev bilgisayarı olan kimse bu çevreye girebiliyor, "bu tür oyuncakları olanlarla insan, bol bol görüşüp konuşabiliyor."

Video ve bilgisayar oyunları kadar vurdulu kırdılı filmler de çocuklara cazip geliyor, konuşma gibi yan olaylara yer bırakmıyor. Buna karşın radyo yayınlarını, plakları ve kasetleri alışılmamış biçimlerde kullanmak mümkün. Ka-

rin Günther: "Marthe aynı zamanda hem kitap okuyor hem de kitabın kasetini dinliyordu. Odasına girdiğimde gözlerime inanamadım." Oniki yaşındaki Ralf'a en çok ne zamanlar plak dinlediği sorulduğunda, şu karşılığı verdi: "Annem beni patakladığı zaman odama koşarım. Artık, bangır bangır dinlerim, yatağımı yumruklarım. Hiçbir şey düşünmem." – "Neler dinlersin?" – "Ne olursa, elime ne geçerse, ortada ne varsa, romantik parçalar da olabilir, yeter ki ses sonuna kadar açık olsun."

Marthe ve Ralf da plak ve kaset dinlemeyi ikinci bir ek iş olarak yapıyorlar; dinlenmek, huzur bulmak, hayal kurmak için bir fon müziği olarak. Çocuklar günlük sıkıntılarından, hayal kırıklıklarından sıyrılmak ve moral kazanmak için, ruhsal ve toplumsal baskılardan kurtulmak için müzik dinliyorlar. Demek ki bu isteği duymakla çocuğun günlük yaşantısında başından geçenler arasında yakın bir ilişki var.

Soruları ve kendini güvencede hissetmesini sağlayacak konuları çocuk, geçirdiği sarsıntıları, duygusal güvensizlikleri atlatmak, dengelemek için açar. *Captain Future, Heidi, Tom ve Jerry* gibi yapımlar, çocukla seyrettiği olaylar arasında çok az bir mesafe bırakır (örneğin tehlike karşısındaki kahramanla çocuk arasındaki güçlü bir sözleşme sağlayarak).

Anne babanın koruyucu varlığı çocuğun korkusun atıp güven duymasına yarar. Televizyon izlerken veya elektronik oyunlar sırasında çocukların oyunla ilgili yorumlar yapması, kendilerini oyuna ne kadar candan kaptırdıklarını kanıtlar: ("İşte şimdi Captain Future geliyor." – "Aptal!" – "O başarır, o hep başarır, iyi de ondan.") Başka programlarla benzerlikler kurarlar ("geçen Güne Bakış'ta gördüğümüz gibi!") veya başka bir iletişim aracıyla ("... geçende ge-

mi mezarlıkları hakkında bir kitap okumuştum, tıpkı onun gibi"). Programın akışını iyi bilirler ("işte şimdi başlıyor, bu hep böyledir, biliyorum işte"). Arkadan neler geleceğini bilirler (kovalamacalar, son anda kurtuluş), başkahramanlar (örneğin: Ölmez güçlü kahramanı da tanırlar). Bunlar, günlük hayatta şekillenmiş görme ve duyma kalıplarının, "hep aynı tip olayların" tekrarlanmasının mantıklı sonuçlarıdır.

Captain Future veya *PacMan-Labirenti* gibi programların basit kurgusu karmaşık, anarşik anlarla gözlerden gizlenir: "Ne geleceği belli. Aslında bu biraz cansıkıcı ama gene de heyecanlı oluyor." Bu sözlerle çocuklar özellikle olayların yoğunlaştığı anları kastederler ve heyecan dolu o anlarda yaşanılanlarla eylemler arasında duygusal bir birlik sağlarlar.

Programları izlerken çocuklar gördükleri ile günlük yaşamları arasında bir koşutluk kurarlar. Christian, *Captain Future*'de gördüğü deprem üzerine düşüncesini açıklıyor: "İyi ki, burada böyle şeyler olmuyor, yoksa çok korkardım." Patrick, Captain Future gibi görünmez olmayı arzuluyor: "Keşke ben de okulda böyle olabilsem ya da babamdan tokat yerken." Veya filmdeki bilim adamını kendi fizik öğretmenine benzetiyor.

İletişim Aracı Deneyimi

Beş yaşındaki Antje Schneider ağabeyi ile birlikte düzenli olarak *Heidi*'yi izliyor. Annesi babası çalıştıkları için Antje'ye gündüzleri büyükannesi bakıyor. Antje, "Heidi'yi pek sevmiyor"muş. Yalnızca bazı sahneler çok hoşuna gidiyormuş. Örneğin: "Heidi'nin fareleri, sıçanları yukarıya

odasına taşıyıp Matmazel Rottenmeier'i korkuttuğu" sahne. Thomas gülüyor: "Matmazel Rottenmeier nasıl da bağırıyordu. Sonra da emredercesine dedi ki: 'Farelerle sıçanlar seni yeseydiler keşke!'." Antje anlatıyor: "Bu Matmazel Rottenmeier Heidi'yi aşağıdaki kilere kapattı. Büyükannem de bize, akşamları yaramazlık yaparsak hep öyle der: Sizi kilere kapatırım! Ben çok korkarım!"

Çocukların günlük olaylar içinde yaşadıkları korkular veya gövde gösterileri televizyon yayınlarında karşılarına çıktığı zaman güvensizlik duygusu daha şiddetli oluyor.

Anne babanın, kardeşlerin veya bir arkadaşın kaybedilmesi de buna yol açar. Kendi benliğine bir saldırı, bir yoketme çabası olarak görülen anne baba veya akrabalar tarafından cezalandırılma da buna eklenebilir.

Çünkü iletişim araçları sadece kullanılmıyor, yaşanıyor da. Petra Ehlers, çocuklarını babanın televizyonunun önünden kaldırmak için onlara açık havada oynamalarını veya kitap okumalarını önerirken bu durumda çocukların önemli bir ihtiyaçlarını unutmuştur: Thomas için okumak akşamla, yatakla ve yalnızlıkla bağlantılı bir iş; oyun ise babasının varlığıyla. Babasının varlığını ise ancak birlikte televizyon izlerlerse hissediyor.

Televizyonun çocuklar tarafından benimsenmesinde duygusal bir taraf bulunduğunu gösteren işaretler var: İzlerken birtakım hareketler yapıyor, sözsüz tepkiler gösteriyorlar; heyecanlı, vurdulu kırdılı yayın arayışları, kendilerini korunmuş hissedecekleri bir ortam arzuladıklarını gösteriyor. Christian ile Roman oturdukları yerde uyuşup kalıyor, filmi adeta yaşıyor, kendilerini kaybediyorlar. Televizyon izlemek, oturup öylece bakmak gibi pasif bir olay değil. Tam aksi: Pek çok duyunun yer aldığı bir olay.

Bir kere *Heidi*'yi ele alalım. Üzerinde "Heidi" amblemi

bulunan tişörtler, lazımlıklar, ayakkabılar, duvar kağıtları var; Heidi Ülkesine yolculuk ilanları veriliyor, Heidi tabaklarından yemek yeniyor, Heidi plakları dinleniyor, Heidi kitapları, çizgi romanları okunuyor, Heidi filmleri seyrediliyor, kısacası çarşı pazarda çocuğa kendisini sarılıp sarmalanmış hissettirecek yüzlerce çeşit eşya bulunuyor. Aynı şeyler Pinokyo, Pumuckl, Captain Future vs. için de geçerli. Demek ki medya olayına sadece bütün duyuların katılımıyla da iş bitmiyor, medya olayı her şeyden önce duygusal bir eylem. Bu yüzden rüya alemini, başına buyrukluğu, özgür yaşamı simgeleyen nesneler, çocuğun hayal dünyasını ve arzularını kamçılayan heyecanlı olaylar, içini gıcıklayan komik olaylar. Sözün kısası: Geniş bir güvenlik çemberi içinde yer alan çok yanlı olgular, çocuklarca çok önemli.

Çocuklar sunulan medyalarla kendi dünyaları arasında bir bağlantı kurarlar. Çocuk dünyasının değerleri, normları, arzuları, korkuları da işe karışır, öyle ki, medyalara karşı davranış biçiminde medya ürünlerinin eğlendirme niyetlerinden çok çocuğun kendi günlük yaşamı belirleyici olur: Müzik merakı, dış aleme sınır çizmek anlamı taşır; bilgisayar, büyüklerin dünyasına karşı bir çeşit başına buyrukluğu simgeler; gerilim filmleri, çocuğun kendini ekrandaki kahramanın yerine koymasına ve kendi bedenini algılamasına olanak verir – konu gülmece de olabilir, üzüntü de, korku da, hiç farketmez.

Captain Future'da ve *Heidi*'de dinamik efektler güldürür (örneğin, Captain Future teknik buluşlarını kullanıp kötü adamı altettiğinde); önceden tahmin edilemeyen sürprizler de güldürür (örneğin, Captain Future'un uzay mezarlığında birden çıkan fırtına ile kurtulması); baş kahramanın ve diğer başta gelen kişilerin şakaları da güldürür (örneğin, Captain Future'un, bilginin veya kendi

adamlarının önündeki davranışı); olumsuz özdeşleşme önerilerinin başarısızlığa uğramaları da güldürür (Dr. Zarro'nun kişiliği ve yenilgisi gibi).

Dr. Zarro'nun yenilgisinden duyulan rahatlık ve sevinç aynı zamanda süper-kötü-adamın yokedilmesine duyulan bir sevinçtir. Çünkü ekrandaki bu adam çocukların daha çok kendi kişiliklerine "kasteden adam" olarak algıladıkları "kötü" yetişkini temsil etmektedir. Çocuklar *Captain Future* dizisinde avanak yetişkinlerin gücünün (Dr. Zarro) yenilgisine seviniyorlar, çünkü her şeye hakim olan yetişkinlerden bir kere de olsa kendilerini daha akıllı hissediyorlar.

Matmazel Rottenmeier'e yapılan şakalara gülüyorlar. Çünkü Matmazel Rottenmeier kendi kişiliğiyle bir terbiye sistemini simgeliyor. Bu sistem çocukların hareket gereksinimini, çocukça oyunlarını, bütün işlerini kısıtlıyor, onları sıkıyor ve çocuğun yaşamında her yerde, yasaklar, kurallar, tembihler, uyarılar ve emirler halinde karşısına dikiliyor. Kötü kişinin yenilgisi karşısında çocukların hep birden gülmesi, onların bir anlık direnişini ve dayanışmasını belli eder, kendi eğitimcisinden ve onun sıkıcı baskısından kısa süreli bir öç alma duygusudur bu.

Şunu da unutmamak gerekir: Çocuklar gülmekle gerçek yaşamlarında bir şeyleri değiştirmiş olmazlar, ama bu onlar için çok önemlidir. Kuvvet ilişkileri göz önüne alındığında, çocuklara eğitimde kendi gerçekleri içinde bir tartışma olanağı verilmemektedir. Çocukların medyaları adeta bir dengeleme unsuru gibi kullanmaları, onların günlük yaşamdaki olaylarla yayınlardaki olayların birbirine olan bağını kanıtlar. Çocukların iletişim davranışlarıyla ilişkisine getirilecek eleştiride olsun, iletişim araçlarından yararlanma için seçenekler geliştirirken olsun bu karmaşık bağ asla gözden kaçırılmamalıdır.

9

Elektronik Oyunlar

Tatile çıkarken, komşumdan çiçeklerime su vermesini rica etmiştim. Kocasının çiçekleri sulamak için gereğinden uzun kaldığına şaşıran komşumun karısı çok geçmeden bunun nedenini anlamış: Komşum odamdaki Atari'yi keşfedip hemen başına oturmuştu.

Caroline ve Jan'ın (sekiz ve on yaş) birlikte oynadıkları bir Atari'leri var. Bir polis memuru olan otuzbeş yaşındaki babaları Paul Glöckler oyunu önce arkadaşlarında görmüş: "Onunla çılgınlar gibi oynuyorlardı. Ben de denedim ve ne yalan söyleyeyim, bir süre sonra kendimi iyice kaptırdım." Sonra hemen çocuklarıyla birlikte bir tane edinmek için harekete geçmiş. Sekreter olan karısı Ursula Glöckler, olayı şöyle anımsıyor: "Önceleri korkunç bir şeydi. Durmadan, 'sıra bende', 'hayır, bende', arada kocamın sesi: 'Olmaz, ben bir daha deneyeceğim.' Aletin çıkardığı acaip sesler, çocukların gürültüsü. Nihayet canıma tak etti, aleti ortadan kaldırıp sakladım. O zaman akılları başlarına geldi. Olur şey değil canım, insan kocam var zannediyor, karşısında bir çocuk daha buluyor."

Glöckler ailesi Atari'ye belli bir zaman ayırmış. Fakat bu arada alet de eski güncelliğini yitirmiş. Her ne kadar çocuklar hâlâ eskisi kadar zevkle oynuyorsa da Atari eskisi kadar büyüleyici değil. Bay Glöckler oyunla ilgilenmiyor artık. Çocuklar ise iyice beceri kazanmışlar, onbeş yirmi dakika cinlere yutulmadan oyunu sürdürebiliyorlar.

Bayan Glöckler: "Korkunçtu" diyor, "oyuna başlarken gayet rahat oldukları halde sonra git gide sinirleniyorlardı. Bir seferinde, o kola bastırmaktan Jan'ın parmağına kan oturmuştu. Hem sadece sinirlenmekle kalmıyorlar, söz de dinlemiyorlardı."

Jan ile Caroline'i Atari oynarlarken sık sık izledim. "Oyunu eğlenceli bulduklarını" söylemelerine rağmen oyun ilerledikçe yavaş yavaş eski sakinliklerinin yerini bir gerginliğin aldığı ve adeta kasıldıkları görülüyordu. Jan ile Caroline birbirleri ile yarışmıyorlardı, alete karşı oynuyorlardı: "Bizim için puanlar önemli," diyor ve ekliyor Jan: "İnsanın ne kadar başarılı olduğunu hemen görmesi iyi oluyor. Aldatmaca kandırmaca yok bunda." İki çocuk oynarlarken birbirleriyle hiç konuşmuyorlar. Ama arasıra şöyle sözler duyuluyor: "Saçmalık!" "Pis, hınzır!" "Koca Hortlak!" "Hiç böyle olmazdı!" Caroline'e göre: "Atari hem çok kolay hem de heyecanlı, bu yüzden çok iyi. Hortlaklar insanı kovalıyor, yutmasınlar diye uğraşmak heyecanlı oluyor. Çok hoş." Jan da ekliyor: "Renkler de çok güzel, müzik de fena değil." Jan ile Caroline oyundaki stratejilerini geç belirlemişler, "ama pek uygulayamıyoruz, hortlakların dibine kadar sokulmak varken... İşin esas keyfi o." Fakat: "Babamız başka türlü oynuyor. Bize de nasıl olduğunu gösterdi ama, hoşumuza gitmedi. Gerçi o daha çok puan alıyor, ama onun oyunu sıkıcı." Paul Göckler ise şöyle diyor: "Ben çocuklar gibi hislerimle değil, mantığımla hareket ediyorum."

Jan ile Caroline'in aletle ilişkileri çok doğal. Kısa sürede iyice öğrenmişler. Oyun süresince eğlenmeyi de kızmayı da iyi biliyorlar. Birlikte oynamaları onları yakınlaştırmış, çünkü aynı zevki ve aynı beceriyi paylaşıyorlar. Televizyonda, plakta, kasette ve kitapta Jan ile Caroline hep heyecanlı olayları seçiyorlar. Tıpkı çizgi film dizilerindeki

gibi ölüm–kalım, yoketmek–yokolmak, iyi–kötü ikilemlerinden hoşlanıyorlar.

Babalarının oyun tarzını benimsememelerinin esas nedeni onun Atari oyununun hakkını vermemesi; yani Atari'ye eğlence, zevk ve duygu katmaması.

10

Televizyonda Zararsız Görüntü Yoktur

Rainer Wagner *Captain Future*'un "Kara Gezegen" adlı bölümünü seyrettiği zaman şaşkına dönmüştü. "Çılgın bir film. Dayanılır gibi değil, o görüntüler, o sesler, o hareketlilik." Duygularını şöyle aktarmıştı: "Bir an olsun gevşeyemiyordum. Bu neydi, şu ne demekti, diye ben düşününceye kadar görüntü değişmiş oluyordu. Hepsi de öyle ilkel şeyler ki! Olur şey değil. İnsan, çocukları doğru dürüst bir şeyler izlesin diye uğraşırken onlar kalkmış böyle saçmalıklarla büyüleniyor. Yayılan o aptal ideolojiye değinmiyorum bile. Bu filmleri kim onaylar bilmem?" Wagner oyunun özetini de şöyle veriyor: "Neler olduğuna gelince; bir sürü şey ama hiçbir şey. İşte, Captain Future belayı defediyor. Roman'ı bu kadar heyecanlandıran şey bu mu?"

"Çok heyecanlıydı" diyor Roman ve Captain Future'un harika saatini, kendisini nasıl görünmez yaptığını, uzaydaki fırtınayı, Dr. Zarro'yu ve korkunç suratlı Çinliyi anlatıyor.

Patrick oyun boyunca geçen olayların konusunu sıralıyor, Christian, Mike ve Roman ise ayrıntılara daha önem veriyorlar. Çocuklardaki algılama ve görüntüleri çözme yeteneği yavaş yavaş gelişir, televizyon yayınlarını anlama konusunda, okul öncesi çocuklar, okul çocukları ve yetişkinler arasında zaman zaman büyük farklılık var.

Günlük yaşamda bu gerçek esas olarak gözardı edilmektedir.

Yetişkinler, yayınlar hakkında kendi farklı estetik anlayışlarına göre hüküm veriyor, çocuklardan filmleri, kitapları, plakları tıpkı kendileri gibi algılamalarını bekliyorlar: "Benim için iyi olan, çocuğum için de iyidir." Bu her ne kadar çok yerinde ve iyi niyetli bir düşünce ise de çocukların dünyayı algılayışlarıyla televizyon olayı arasındaki karmaşık ilişkiyi görebilmelerini engelliyor.

"Kara Gezegen"i birçok kere seyrettiğim halde pek çok ayrıntıyı gözden kaçırmışım. Benim farkedemediğim birkaç saniye içinde görünüp kaybolan Çinliyi bana Roman hatırlattı. Roman karışık olan olayı ve görüntüler arasındaki bağlantıyı anlatmayı bilemiyordu. Gerçi sonunda Captain Future'un kazanacağını biliyordu ve ama başla son arasında geçen süre onun için bir ayrıntılar deniziydi. Filmi de, hiç de göründüğü gibi rasgele izlemiyordu. Bu görüşümü başka bir olayla güçlendirmek istiyorum:

Sabine, *Pustelblume* isimli dizide sokakta patenle kayan bir oğlanı görür görmez haykıra haykıra ağlamaya başlamış, filmin geri kalan bölümünü korku içinde izlemiş, sonunda da televizyonu bırakmış. Sokakta paten kayma sahnesi onu nedense altüst etmiş. Annesi de şaşırmış. Kızını bir türlü sakinleştirememiş. Sonunda Sabine'nin bu davranışının nedeni anlaşılmış: Sabine bir gün önce bir kazaya tanık olmuş. Arkadaşlarından biri çocuk yuvası önünde bir araba kazası geçirmiş ve Sabine onu sokak ortasında yerde yatarken görmüş. Annesi: "Zaten dün çok üzgündü, sorup durdu, ona bir türlü yardımcı olamadım. Şimdi de bu çıktı işte."

Üçle sekiz yaş arası çocuklar için televizyonda zararsız görüntü yoktur. Aynı şey kitaplar ve plaklar için de geçerli-

dir. *Pustelblume* gibi olağanüstü sorumluluk duygusu ile hazırlanmış filmler bile, eğer çocuğun günlük yaşamındaki acıklı bir olayı çağrıştırıyorsa, üzüntüye ve korkuya neden olabilir. Sabine kendisi için önemli olan sahneyi aklından silip filmde verilmek istenen tehlikeyi savuşturma biçimini algılayacak duruma gelemiyor. Kendi başından geçen olay, filmin vermek istediğinden daha etkili oluyor. Demek ki, görüntülerin algılanması psikolojik gelişmeye bağlı değil, yayınların algılanmasında günlük yaşamda karşılaşılan olaylar tayin edici rol oynuyor.

Lars'ın annesi, "Lars ne zaman *Pumuckl*'u görse korkar" diyor. "Hele Meister Eder'i görünce ne yapacağını bilemez. Bir gün bana, onu gördüğü zaman kendisini hep azarlayan eski bir komşumuzu hatırladığını söyledi." Sekiz yaşındaki erkek kardeşi Rüdiger'i ise "Meister Eder hiç ilgilendirmiyor". Annesi şöyle anlatıyor: "Rüdiger, Pumuckl'a gülmekten kırılıyor, hele onun her şeyi karmakarışık etmesine bayılıyor. Ayrıca Rüdiger, komşularla daha başka şekilde anlaştığı için Meister Eder'den de korkmuyor. O pek korkak değildir."

Çocuklar iletişim araçlarının esiri oluyor, çoğu zaman da bu teslimiyeti bilerek arıyorlar. Gerçek dünyada bulamadıkları serüven yaşama olanağını, yayınlar aracılığı ile yapay olarak elde etme şansları var. Yayınların çekiciliği ve önemi işte bu duygusal tatminden geliyor (hem de yalnız çocuklar için değil). Televizyonu izleme biçimi çocukların günlük yaşamında eksikliğini hissettikleri duygusallığı, terkedilmişliği, kişisel katkılarının istenmeyişinin verdiği dışlanmayı açığa çıkaran bir göstergedir. Televizyon tutkusuna karşı alternatif arayanlar bu bağıntıları anlamaya çalışmalı ve iyi düşünmelidirler.

Çocuklar birçok zevki aynı anda yaşamayı severler.

Okuyacakları zaman yatağa uzanır, müziği açar, televizyon seyrederlerken hoşlanacakları bir atmosfer içinde olmayı isterler. Müzik dinlemekle kalmaz, müziği sonuna kadar açarlar, Hannes'in dediği gibi "kafayı bulmak" isterler.

Medyalara karşı bu tavrı, televizyoncular iyi bilir: Çocukların isteklerini önceden kestirip *Heidi, Captain Future* gibi çizgi filmlerde olduğu gibi bu talepleri karşılarlar. Hep aynı eylem örgüsü, seri görüntüler, çekici ritmik müzik, gerçeğe uygun seslerle bu diziler birçok duyuya birden seslenir, hepsini harekete geçirerek yoğun bir doyum sağlar. Bu yüzden bu tür yayınların algılanması ile kişinin duygusallığı arasında bir bağ vardır.

Captain Future'da veya *Heidi*'de insan kendini onların yerine koyabilir, bu dizileri dolu dolu yaşamak mümkündür, öyle ki çocuklar bunları sadece gözleri ve kulakları ile izlemekle yetinmezler, bütün vücutları ile oyuna katılırlar. Çocuk, gördüklerini estetik bir ölçüte göre değerlendiremez, değerlendirmek istemez de. İçindeki gerilimden kurtulmak için film bitince, hiç konuşmadan etrafta zıplayıp sıçramaya başlar. Bunun yararını da görür.

Çocuklar medya ürünleri hakkında çok şey bilirler. Edindikleri bilgiler onları gelecekteki durumlara karşı hazırlıklı kılar, bunları nelerin izleyeceğini deneyleri ile bilirler. Christian Captain Future'un maceralarını güven içinde izliyor, çünkü o "kahramanının" daima başarılı olacağından emin. Aynı olayların sürekli tekrarlanmasıyla o kalıp öylesine benimseniyor ki, sonuçta başka tür yapımları onaylamak imkansız hale geliyor. Maceranın veya heyecanın nasıl olması gerektiği hakkında sabit görüşler geliştiriyorlar. Beklentileri doyurulmazsa, dinlemeyi ve izlemeyi bırakıyor ve o konuyu "uyuz" buluyorlar. Çocuklar karma-

şık filmleri "çok sıkıcı olduğu için" istemiyor, doğaçlama tiyatrosunu "her şey mükemmel olmadığı için" kuşkuyla karşılıyor, "içinde görecek bir şey yok, güzel de değil" diye kitapları ellerinden bırakıyorlar. Ticari ürünler, yaratıcılığı ve hayal gücünü geliştirmeyi engellemiyor, ama hayal kullanmaya bir ölçüt getiriyor. Bu ölçütün ne zaman kullanılacağı ise çocuk ile anababa arasındaki ilişkide hayale verilen değere bağlı.

Peki, bunun nedenleri ne olabilir? Tüketmeye yönelik bir dünya; deneyerek öğrenme yönteminin, yapısı gitgide daha karmaşıklaşan mekanik araçların zarar göreceği korkusuyla ("aman dikkat et, bozarsın!") engellemesi ve hayal kurmanın artık bu dünyaya uymadığı inancı ("böyle şeyler de hayal edilir mi hiç canım?"); bütün bunlar iletişim araçlarının sunduğu bildik, rahat düşünce kalıplarından başkasına olanak tanıyor mu?

Yeni yetişen kuşakların yaşlılardan farklı bir medya deneyimi edinmeleri, korkuya, huzursuzluğa ve yanlış anlamalara yol açıyor. Patrick ile Christian olsun, Mike ile Roman olsun elektronik oyunlara, görüntülere ve onların yapay, "sentetik" düşünce biçimine uyum sağladıkları halde büyükler, kendi deyimleri ile "geriye dönüşten" ve "analitik düşünce kaybından" endişe duyuyorlar. Rainer Wagner, *Captain Future* gibi yapımlara karşı nasıl bir tavır takınması gerektiğini bilmiyor, anlamadığı için de, onları kabul etmemekle işin içinden çıkıyor. Tabii bu da anlaşmayı büsbütün güçleştiriyor. Bir tarafın düşünce kaybı, hayalcilik diye eleştirdiği şey, diğer taraf için büyük bir tutku haline geldi artık.

Dehşet saçan video kasetlerine duyulan hayranlığın bir sebebi de son yüzyılda yaşanan olayların bu şoka zemin hazırlamış olmasıdır. *Heidi* ile *Kurt Adam* aynı motifi, aynı

gereksinimleri, aynı beklentileri dile getirirler. Büyükler, bu filmleri alışageldikleri algılama biçimleriyle kavrayamadıkları için kendilerini bu kadar çaresiz hissediyor. Bölük pörçük episodlar üzerine kurulu olaylar zincirinden bir anlam çıkarmaları ya hiç mümkün olmuyor ya da pek sınırlı kalıyor. İletişim araçlarının yarattığı şoklara, eski iletişim araçları kuşağı pek hazırlıklı görünmüyor. İşte, algılama biçimindeki bu farklılık, sadece kuşaklar arasında anlaşma sağlanmasını değil, bugünkü kuşağın medyalar hakkındaki bilgisini farklı açılardan değerlendirmeyi de zorlaştırıyor; hele her iki kuşağın medya ötesinde ortak bir alternatif arayışından sözedilmesini neredeyse imkansız hale getiriyor.

11

Korkudan Hoşlanmak

Peter, üç yaşındaki Lena'nın karşısına dikilmiş, elleri ve kolları ile birtakım hareketler yaparak suratında korkunç mimiklerle, çığlıklar atıp duruyor; "Kara Canavar"ı taklit ediyor. Lena annesinin kucağından sıyrılıp Peter'e doğru yaklaşıyor. Peter gene bir hayvan sesi ile bağırıp kendisini yakalamaya kalkınca, çığlık çığlığa haykırarak hemen annesine koşup sığınıyor. Bu oyun durmadan tekrarlıyor.

Beş yaşındaki Alex ile babası lunaparktaki Korku Tünelinin önünde durmuşlar, içeri girsinler mi, girmesinler mi diye düşünüyorlar. Uzunca bir süre sonra girmeyi göze alıyorlar. Vagon karanlığın içinde ilerlerken Alex babasına yapışıyor, hortlakları göreceği sırada hemen elleriyle yüzünü kapıyor veya bağırarak onları korkutmaya çalışıyor. Tur biter bitmez Alex yeniden binmek istiyor.

On yaşındaki Susanne şöyle anlatıyor: "Bir kız arkadaşımla birlikte çok sık seyrettiğimiz bir *Heidi* kasetim var. Özellikle Heidi'yi kilere kapattıkları, onun korkudan titrediği kısımlara bayılıyoruz, o kısımlar çok heyecanlı oluyor. Kaseti geriye alıp bir daha seyrediyoruz, sonra arkadaşım, 'hadi bir daha' diyor, tekrar, tekrar seyrediyoruz. İkimiz birbirimize sokulup oturuyoruz, o sersem kadından, pis büyücüden nefret ediyoruz."

Bu üç küçük örnek şunu gösteriyor: Bütün çocuklar, güvenli bir ortam içindeyken, üstünlük duyabilecekleri du-

rumlarda, korkudan hoşlanıyorlar. Böyle bir ortamda korkuyu yaşamak, duyulan güven ve sonucun iyi olacağı umudu ile bağlantılıdır.

Aşağıdaki durumlarda korkudan hoşlanma olayı var demektir:

1- Bir dış tehlike sözkonusudur (insanı korkutan doğrudan kara adam olabilir, hortlaklar olabilir veya sevilen ve özdeşleşilen bir dizi kahramanı tehlikededir).

2- Bile bile kendini tehlikeye atmak durumu olabilir (oyun gereği bir çatışma veya alışılmış kurallar içinde başka bir durum).

3- Oyunun olumlu sonuçlanacağının bilindiği hallerde.

4- Heyecanın zirvesine ulaşıldığında, heyecanın yatışmasından duyulan zevk sözkonusudur, korku zevki ile karışık bir duygusal yakınlık vardır (güvence).

Korku filmlerini izlerken çocuklar gözlerini, kulaklarını kapatır, oturdukları yerde kıvranır, tırnaklarını ısırır, inler, güler, derin nefes alırlar. Mesafeli bir yaklaşım sözkonusu bile olamaz, istemezler de. Aksine filmin iyice içine girmeye, oradaki duyguları paylaşmaya birlikte oynamaya çalışırlar. Çocukların *Heidi*'de, *Captain Future*'da veya *Tom ve Jerry*'de gördükleri tehlikeler ise gerçek bir tehlikenin kopyalarıdır. Kaba kuvvet gösterileri, yıldırıcı takipler, kötü adamların öldürülmeleri ya da yetişkin eğitimcilerle yapılan tartışmalardaki açıklık, çocukların günlük yaşamda karşılaştıkları haksızlıklar yüzünden duydukları kin ve nefretin, şiddet fantezilerinin ve korkuların açık göstergesidir. *Captain Future* gibi çizgi film dizilerine duyulan hayranlık, ilk çocukluk günlerinin korkularını ve rüyalarını tekrarladığı için bu kadar güçlüdür.

Seyirci dünyaya yönelik tehlikeyi, kendi kişiliğine yönelmiş gibi algılar. Ve Captain Future, o genç, güçlü, hari-

ka kahraman bu tehlikeyi defeder.

Kovalamaya dönen takipler, ilk çocuklukta yaşanan kişiliklerine yönelik tehditlerin tekrarı gibidir. Çocuklara büyüklerle olan ilişkilerinde her gün karşılaştıkları üzüntüleri ve sıkıntıları anımsatır. *Captain Future*, yabancı ve kötü güçler tarafından devamlı kovalanan ve yokedilmek istenen güneş sisteminin iyi insanlarını simgelemektedir. *Captain Future*'un her bir bölümünde bir ölüm kalım sorunu vardır (dünyanın yokedilmesi ve dolayısıyla kendi kişiliğinin yokolması). Seyirci çocuk, Captain Future'dur. Korkunun doruğa çıkardığı bu heyecan ve onun yatışması sırasında duyulan haz çocuğu tam anlamı ile çılgına çevirir.

Daha önce de söylemiştim: Çocukta gerilimi sağlayan, ilk çocukluk çağlarında geçirdiği kendi benliğini tehdit edici olayların ve yokedilme korkusunun yeniden canlandırılmasıdır. Çünkü, küçük çocuk birtakım olumsuz uyarılar karşısında kendini çaresiz hisseder. Kendini iyi hissetmediği veya tehdit altında sandığı zaman yapabildiği şey sadece bağırmak, annesi veya başka bir büyüğü tarafından "kurtarılma"yı beklemektir. Zira, kendi içinde bütün bir kişiliğin oluşmasından önce küçük çocuk için yalnız iyiler ve kötüler, koruyan veya yokeden şeyler vardır, öyle ki, kendi yetersiz gelişmiş kişiliğinin, başka yabancılar tarafından yokedileceğini sanır. *Captain Future, Arı Maya* ya da *Tom ve Jerry*'deki acımasız takip sahneleri çocukta, ilk çocukluk yıllarının korkulu olaylarını çağrıştırır ve canlandırır. Bu olaylar çocuğun gerçekliğinde çok kötü geçmiş olabilir ve çocuk şimdi bunu yeniden yaşarken tehdit edilen o çok sevdiği kahramanın (ve böylece kendisinin) kurtulacağını bildiği için korkuya karşı direnmekten zevk alır. Televizyon buna olanak verir: Çocuk korkunç olayları

izlemeye dayanabilir, çünkü tehlikenin geçici olduğundan emindir. Çizgi filmlerde gerçi kahraman bazen çiğnenir, fakat asla yokedilemez.

Korku–zevk ilkesi sadece *Captain Future*'a özgü bir şey değildir. İlk çocukluk yıllarının korku biçimleri ve yokolma kuruntuları çok yakınlardadır, örneğin *Heidi*'de bile vardır. Kuşkusuz burada sahne, yıldızlarda kurulmuş değildir. Burada, çocuğun günlük yaşamındaki belli başlı sorunları sergilenir, örneğin ana–baba–çocuk ilişkisi. Çocuk için ana baba sadece güven, sevgi ve istekleri yerine getirme objesi değildir, aynı zamanda aldatan, atlatan, reddeden, gereksinimleri karşılamayan da onlardır. Verilen eğitim, anaya babaya karşı kin ve nefret ifadesini yasaklamakla kalmayıp bu tür şeylerin hissedilmesini bile cezalandırdığı için bu tür duygular hep bastırılmıştır. Artık onları dile getirmek olanaksızdır, böylece çocukların olumsuz hislerini aktarabilecekleri yapay kişilere gerek duyulmuştur: Eğitmen, öğretmen, aksi komşu. Ve tabii en başta televizyondaki kötü kişi.

Heidi'de de kişiler iyi–kötü, koruyan–yokeden, istekleri yerine getiren–gerekeni yapmayan olarak ikiye ayrılmıştır. Bu siyah beyaz görüntü gerçek annenin görüntüsünü aksettirir: Oral gelişme dönemindeki çocuk için iki anne birden vardır: İyi anne çocuğun derdine derman olur, kötü anne dert yaratır. Matmazel Rottenmeier kötü anne tipidir. Sevgisizdir, çocukları hoş tutmaz, çevresini ısıtmaz, Heidi'nin sorunlarını, dertlerini anlamaz, Heidi'yi korkutur. Fakat çocuklar, sadece korku–zevk ikilemini tatmak için Heidi ile özdeşleşmezler, aynı zamanda onu anlarlar da, çünkü *Heidi* karşılarına çıkarılan sorunlar günlük yaşamlarındaki duygusal çatışmaların aynısıdır. Dizinin çekiciliğini artıran da budur– kötülük kaynağını tehlikesiz

bir biçimde kurutmak ve kızgınlıkların acısını kötü bir tipten çıkarmak olanağını, kısa bir an için olsun bulabiliyorlar.

Susanne'nin dediğine göre özellikle "sıkıntılı iken" bu kaseti izliyormuş. Medyaların sunduğu "eylem" dolu belli dizilerden yararlanmak demek ki sadece sıkıntıyı defetmeye yaramıyor, insana kendini büyük görme olanağı vererek moralini düzeltiyor: Her zamanki çaresizliğini yetişkinlerin (büyükler, kötüler) yenerek altediyor.

Korku filmlerinden hoşlanmanın altında da bu korku–zevk ikilemi yatar. Kısmen kaba, yüzeysel ve saçma sapan, hatta hastalıklı filmlerde bile yamyamlık, yenmek, yutulmak, parçalanmak, ilk çocukluk döneminde dünyayı algılarken duyulan yutulup yokedilme korkularıyla çakışmaktadır. Yanlış anlaşılmasın sakın: Bu filmler henüz aşılmamış bir korkunun verimli bir şekilde hazmedilmesine yol açmıyor. Ama zaten *varolan* korkulara, kızgınlıklara ve şiddet fantazilerine büyüleyici bir biçim kazandırılıyor.

Korkular Gerçekleşince

Çocuklar için tam anlamıyla "zararsız", yani sonucu olmayan hiçbir iletişim aracı yoktur. Çocuk çeşitli yönlerden huzursuz edilebilir: Korkularla oyun içinde yüz yüze gelmek mutlu sona varmak umudu boşa çıkabilir, kendi ilahi gücünün onayı yenilgisinin ve yokedilmesinin onayına dönüşebilir. Yalnızca korku filmlerinin sonuçları değildir bunlar –*Heidi* dizisini izlerken Antje'nin korkusu bunun açık kanıtıdır– çocuklara yönelik yayınlarda ve plaklarda da buna rastlanır. Korku zevki her yayından alınmaz; gerçekleştirmez, zevk çoğu kez sıkıntıya dönüşür, şaşkınlık

verir, yokolma duygusu vererbilir, masum bir zıtlaşma bölünmeye yolaçabilir; zevk ile korku, gerçek yaşamdaki gibi ayrı ayrı yaşanır.

Susanne, günlük yaşantısındaki somut olaylarla korkularını birleştiriyor. Çocuğun iletişim araçlarıyla aktifleşen korkuları, hemen her zaman onun yaşamındaki bazı çok gerilerde kalmış birtakım nedenlere işaret etmektedir. Bir kitabı veya filmi benimsemekle çocuklar iletişim araçlarının ürününü güncel yaşantılarıyla kaynaştırmaktadır.

Paul bana *Uhlenbusch'tan Yenilikler* veya *Fareli Yayın* gibi filmleri sıkıcı bulduğunu açıklamıştı. Paul ile birlikte birkaç kere film izleme fırsatı buldum. Kovboy ve polisiye dizileri, çizgi filmleri beğendiği belliydi. Ama okul öncesi çocuklara yönelik yayınları veya iyi bilmediği filmleri izlemesini istediğimde zorluk çıkarıyordu: "Bebek işi şeyler. Eskiden görmüştüm benzerlerini, artık izlemek istemem" diyordu. Ve dikkat ettim, Paul, *Uhlenbusch'tan Yenilikler*, *Pustelblume* veya *Kenar Mahalle Timsahları* gibi çocuk filmlerini seyrederken sinirli oluyor, yerinde duramıyor, sık sık kalkıp odadan çıkıyor ve yayını izlemekten çok başka işlerle uğraşıyordu.

Demek ki, bir "eylem" içermeyen, sadece düşündürmek isteyen yayınlar, seyirciyi kendine bağlamıyor ve ona başka işlerle uğraşmak için vakit bırakıyor. Sonraları, Paul ile bilikte bu filmleri izlemekten vazgeçtim. Bir gün bana, bunları neden izlemek istemediğini anlattı: "Pis şeyler bunlar. İnsana yapamayacağı şeyleri gösteriyorlar. *Captain Future*'da durum başka, bunların hiçbirinin gerçek olmadığını biliyorum ama gene de ilginç. Bir film görmüştüm, kız evden kaçıyordu; annesiyle babası durmadan kavga ettikleri için kız, 'ben kaçarsam barışırlar' diye düşünmüştü. Film böyle bir şeydi işte. Ben de evden kaçtım,

evet kaçtım ve sonra polis beni bulup eve getirdi. Filmdeki gibi yapmak istemiştim sadece. Eve dönünce iyi bir dayak yedim, ikisinden de, annem bile sopa attı. Artık bu tür filmleri hiç seyretmiyorum. Bana hiçbir şey vermiyor. Gerçekle kesin ilgisi yok."

Başka filmlerde de aynı şeylerin başına geldiğini anlattı: "İnsanın onları taklit etmesi olanaksız. İnsanın annesi ve babasıyla nasıl konuşması gerektiğini gösteriyorlar veya bir kabahat yaparsan bunu söylemeyi öğütlüyorlar; fakat ben bir şey yapıp bunu söylediğim zaman, dayak yiyorum." Evet bu filmlerdeki bazı olaylar Paul'e ilginç görünmüş, hatta onları taklit etmeye bile kalkışmıştı, ama "sonunda dayak olduktan sonra neye yarar"dı. Bu filmleri seyretmemekle Paul, içinde bulunduğu koşullarda yaşamasına ve taklit etmesine imkan bulamayacağı davranış modelleri üzerine düşünmekten kendisini korumuş oluyor. Çocuklara, kendi yaşamına hakim olma ve kendi yeteneklerini kanıtlama fırsatı yaratma cesareti vermesi düşünülen filmler Paul'u ürkütüyor. Sonuçta, günlük yaşamında varolan korkularından kaçmak amacıyla bu filmleri reddettiğini anlıyoruz. Paul için örnek olarak gösterilen hareketleri yaşama geçirmek olanaksız, bunlar sadece korkuya, kızgınlığa ve istenmeyen şeylere sebep oluyor.

Bu durum, Heidi ile Bayan Rottenmeier arasında geçen tartışmada kendini gören Antje için de geçerli.

"Televizyon izlerken senin de bazen korktuğun oluyor mu?"

"Evet."

"Ne zaman?"

"Polisiyelerde çok korkarım."

"Senin başına da gelebileceğini falan mı düşünüyorsun?"

"Bunun (erkek kardeşi Thomas'ı işaret ediyor) bir daha gelmemek üzere gideceğinde korkarım. Kafasına testereyi düşürmüştü bir keresinde. İki hafta hep ağladım. Şok geçirdim. Polisiyelerde hep korkarım, başıma... Bir defasında birini parçalayıp gömdüler, öyle korktum ki! Bütün akrabalarımızı parçalanmış gördüm. Babam yukarda benim yanımda yattı, bir türlü uyuyamıyordum. Geceleri uyanıp duruyordum."

Antje için televizyondaki testere, kurbanlar sıradan nesneler değil, çünkü Thomas'ın yaralanmasını çağrıştırıyor. Araç, yaralı kardeş, parçalanmış insanlar, kaybetme ve yokolma korkusu Antje'de içiçe geçip karışmış, yayının konusunu anlamasına olanak bırakmıyor. Sonuç iç sıkıntısı ve şaşkınlık... Ve bunu ne akıl yoluyla ne de sevdiği ve kendileri için endişelendiği insanların yanında oluşu ile üstünden atabiliyor.

Her iki olayda da korkunun zevki diye bir şey yok. Gerçi korku var. Fakat bu, gerçek bir korku. Atılamıyor. Gevşemenin verdiği iç gıcıklayıcılıktan yoksun, korkunç bir olay olarak yapışıp kalıyor. Çünkü iki çocuk da gerçekten tehlikeli bir durumla karşı karşıya gelmişler: Paul annesi ile babasının kavgasını ve ayrılacakları korkusunu evden kaçarak çözmeye çalışmış. ("Birbirlerine öyle kötü bağırıyorlardı ki... Annem hep 'artık dayanamıyorum, kaçıp gideceğim' derdi.") Antje ise her gün yaşadığı bir duruma direnmek istemiş: "Annem bize, uslu durmazsak 'kaçar giderim' derdi." Antje, ayrılık ve yokolma öğelerini barındıran programları seyrederken kendi gücünün onaylanmasını istiyor. (İlke: "Ben yalnızım, çünkü annem beni istemiyor, ama ben yalnız da başımın çaresine bakarım.")

Antje ile Paul için korku zevki mekanizması işlev görmüyor.

Her ikisi için de son açık, dolayısıyla mutlu son diye bir şey yok. Paul, yaşanmış toplumsal biçimlere örnek veren hikayeleri görmek bile istemiyor, çünkü onları yaşamına uygulayamayacağını biliyor; kendisine bir sonuç çıkarma olanağı vermeyen bu hikayelerden kaçınıyor. Antje ise belli tip polisiyeler dramatik kurguları gereği bir sonuca bağlanamadıkları için "mutlu son"u tadamıyor.

Dramatik oyunda varılması amaçlanan heyecan, doruk noktasında takılıp kalıyor, çözülme olmuyor. Antje ile Paul filmin bitmesinden sonra kendi günlük yaşamlarında gördükleri şeyleri ekleyerek yeni görüntüler üretiyorlar.

Çocukların iletişim araçlarından nasıl yararlandıkları, verileni nasıl benimsedikleri, günlük yaşamla nasıl bağdaştırdıkları, çocuğun ilk çocuklukta başından geçen olaylarla oldukça yakından ilgilidir. Bu yüzden, çocuğun davranış biçemleri her zaman onun çocuk dünyası içindeki karmaşayı ve duyguları ele verir.

Korku uyandıran duruma dalmak bir kurtuluş sağlamaz, çünkü sorunların dile getirilmesi, açığa vurulması için gereken koşullar eksiktir.

12

Korkunç Görüntüler

İletişim araçları çocukların ve büyüklerin duygularına, hayallerine ve arzularına şekil verirler. Televizyonda, videoda, sinemada, kitaplarda ve plaklarda çocukları büyüleyen budur. Çocuğun yaşamında yerleri vardır, çocuk onlara alışmış, güvenmiş ve kabullenmiştir. Bununla beraber "Korkudan Hoşlanmak" bölümünde Antje ve Paul örneklerinde görüldüğü gibi bazen korkutucu bir yüz takınabilirler.

Petra Ehlers diyor ki: "Cuma akşamları bizim evde şenlik başlar. Polisiye film seyretmek isteriz. Cuma akşamları bu benim hoşuma gidiyor. Hafta sonumuz böyle başlıyor. Ama son zamanlarda ortaya sık sık sorunlar çıkıyor, Thomas gelip uyuyamadığını, yanımızda daha rahat ettiğini söylüyor. O daha oturur oturmaz arkasından Martina damlıyor. Ben polisiye filmleri onlara uygun bulmuyorum, asla uygun değil." Kocası da ekliyor: "Her şeyden önce hiçbir şey anlamıyorlar, hem sonra uyuklayıp duruyorlar."

Akşamları hep birlikte televizyon izlerken Martina annesine sokuluyor, daha ilk görüntülerde uyuklamaya başlıyor fakat gürültüleri duydukça "ne oldu?" diye soruyor. Annesi bazen hiç cevap vermiyor, bazen onu yatıştırmak için "sen uyumana bak" diyor. Thomas genellikle yanında bir kitap getiriyor, kâh okuyor kâh seyrediyor, gerilimli

sahneleri izliyor: "Başkaları ilgimi çekmiyor" diyor. Bayan Ehlers: "Geçende ekranda, bir kadının öldürülüşüne tanık olan Martina, akşam uyuyamadı. Işığı açık bırakmam gerekti, günler sonra hâlâ bu olayı sordu durdu." Gerhard Ehlers söze giriyor: "Canım bu bir istisna idi. Kızımız o gün de zaten biraz sinirliydi." Fakat Petra Ehlers devam ediyor: "Bu olaydan sonra günlerce bir yere çıkamadım. 'Ne zaman geleceksin? Nereye gidiyorsun?' Sonra aklıma bunun Ursula ile ilgili olabileceği geldi. Çünkü Martina sözü döndürüp dolaştırıp Ursula'ya getiriyordu."

Kafada Yaratılan Film

Martina'nın teyzesi Ursula Rainhardt, günlerce önce bir araba kazası geçirmiş ve hafif yaralanmıştı. Bu olay Martina'nın televizyonda gördüğü cinayet sahnesini algılaması ile çakışıyordu. Bu, onun için bir oyun değil, bir gerçekti. Bu tek sahne, belleğine takılıp kalmış ve içindeki kaybetme ve ayrılık duygularını harekete geçirmişti. Martina kafasında sonu açık, belli bir film oluşturmuştu. Filmin mutlu sonu onun için önemsizdi, çünkü onun heyecanı dinmemişti, film bittikten sonra da etkisini sürdürüyordu. Martina için teyzesinin geçirdiği kaza da öyle çok önemli sayılmazdı aslında, zira teyzesi ilk tedavisi yapıldıktan sonra hastahaneden çıkarılmıştı. Martina için önemli olan kafasında yarattıklarıydı: Annesini ya da babasını yitirme korkusuydu bu.

Derrick dizisi, çocuğun ilk bebeklik dönemindeki gelişmesinin tipik aşaması olan sevgi ve ayrılık, ilkben deneyimi ve yokolma korkusunu canlandırmıştı. Petra Ehlers anlatıyor: "Nihayet kocamın canına yetti. 'Eğer hep böyle so-

rular sormaya devam edersen yanımıza bir daha gelmek falan yok.' Bense uzun süre sabrettim, ama bazen benim de sabrımın taştığı oldu. Dediğim gibi, evden dışarı çıkamaz olmuştum, Martina eteğimin ucundan ayrılmıyordu." Bayan Ehlers, Martina'nın korkusunu yatıştırmaya çalışmıştı: "Fakat öyle bir noktaya geliyorum ki, arkasını getiremiyorum. Ne zaman 'Ölmek ne demek? Ne oluyor?'diye sorsa açıklamaya çalışıyorum ama yararı olmuyor."

Petra Ehlers, gerçi kızının korkularını ciddiye almak için gayret sarfediyor, fakat korkularının analizini yapmak ve bundan yararlanıp yeni bilgi alanları edinme şansını yaratmak için de ona verimli olacak fazla olanak sunmuyor. Bu arayış ancak çocukların bağımsız olma çabaları cezalandırılmazsa zevkli olur. Bu konuda Petra Ehlers kararsız, kocası ise yeni yollar bulunmasının tamamen karşısında.

Gabi ve Kurt Adam

Başka bir olay. "Korku filmleri. Ne yalan söyleyeyim, üzerimdeki sıkıntıyı atmak için, buna ihtiyacım var benim." Günther Behring böyle diyor; kendisi büyük bir fabrikanın ticari satış elemanı ve otuzsekiz yaşında. Eşi, sekreter olarak tam gün çalışan Gisela Behring, bu meraka tam katılmıyor: "Şimdi, bir de video alınca, artık sıkılmaya başladım. Bir yerden sonra insan artık bıkıyor. Zaten fazla televizyon izliyoruz, üstelik bir de video gelince, çok vaktimizi alıyor, bu, aileyi yokediyor." İki çocuk da aynı durumda, Falk onüç yaşında, Gabi sekiz.

"Gabi'nin öğretmeni onun ders esnasında hep dalgın olduğunu ve bir soru karşısında silkinip korktuğunu farket-

miş. Teneffüslerde paltosunu başına örtüp hayvan seslerini taklit ederek arkadaşlarını korkutmaya, onları paltoyu başından çekmeleri için zorlamaya kalkışıyormuş. Günden güne, parka veya loş yerlere gitmek istemez oldu. Şu sırada onu gidip okuldan almamı istiyor. Gabi çok korkak oldu, karanlıkta yatmak istemiyor, bizim yanında kalmamızı istiyor. Evden dışarı bir yere gidemiyoruz. Devamlı bu hayvan taklidi oyunlar oynanıyor. Gelip görmelisiniz."

Bir veli toplantısı akşamının sonunda Gisela Behring bana bunları anlatıyordu: "Sanıyorum birkaç hafta önceydi. Eşimle birlikte bir *Kurt Adam* filmi izliyorduk. Birden Falk odaya girdi, divana oturdu ve hemen uyudu. Fakat arkasından Gabi de gelip oturmak istedi ama uyumadı ve gözünü televizyondan ayırmadı. Onu yollamak istedim, direndi. Kocam da biraz homurdandı, ama işte o kadar. O da filmi seyretmek istiyordu. Neyse sonra Gabi yanıma sokuldu, birlikte izledik. Titriyordu, başını başka yöne çeviriyordu, gözlerini yumuyordu. 'Haydi artık git yat, bu sana göre değil' dedim ama, bir türlü gitmedi. Tabii benim de nasıl korktuğumu gördü ve duydu. Sonunda bana dönüp: 'Nasılmış, ikimiz de korktuk' dedi. Bir ara o da uyuyup kaldı. Fakat gürültü duyunca hemen uyandı. 'Sonunda hayvan artık öldü, değil mi?' diye sordu. Durmadan canavarın ölüp ölmediğini merak ediyordu, nihayet kocam kızdı: 'Yeter, sus artık!' O gece bizim yanımızda uyumak istedi, izin verdik. Ertesi gün başladı artık: Her yerde Kurt Adam vardı ya da Gabi'nin kendisi veya komşu hanım, Kurt Adam oluyordu, onun çıkardığı sesler, saldırgan hareketleri... Her gece bizimle yatmak istiyordu. Ama iki gece sonra kocamın canına tak etti: 'Filmi görmeyi sen istedin, şimdi başının çaresine bak' dedi. Bu defa ben gidip onun yanında yatmaya mecbur oldum, şimdi biraz düzel-

di, ama ışığı açık bırakıyorum."

Gabi, o televizyon gecesini anlatırken "tir tir titredim" demişti, "ama çok heyecanlıydı". Durup bana bakmış: "Ama böyle bir şey gerçekten yoktur, değil mi?" diye sormuştu. "Yoksa siz gördünüz mü? Bizim burada hiç kurt yok. Bazen sokakta giderken ya şimdi birisi hayvana dönüşürse, ben ne yaparım diyorum. Her şey normalken birdenbire bu kurt ortaya çıktı. Benim de aklıma geliyor, ya bana da böyle bir hal olursa. Sonra o çıkardığı sesler, çığlıklar ve müzik. İnsanın tüyleri diken diken oluyor. Bilmiyorum işte artık. Ya böyle bir kurt bizim eve gelir de annemi alırsa? O da korkuyor, beni koruyamaz, sonra ne yaparız? Bazen de babam bana bağırınca, hemen beni yiyecek zannediyorum. Ölmüş insanları görünce de onlar sanki annemmiş, babammış veya kardeşimmiş gibi geliyor bana."

Gabi'yi en çok korkutan, normal bir dünyanın birden gerçekötesine dönüşüvermesi: Normal bir insan korkunç bir kurda dönüşüyor. Gabi hayal ile gerçeği bir bütün olarak görüyor, düşüncelerle gerçeği karıştırabiliyor, "kendi başına da böyle bir şeyin gelebileceğini" düşünüyor. Gisela Behring'in "bu bir film" diye açıklaması yeterli değil, belki kısa bir an için etkili. Gabi, *Kurt Adam* filminin sonunun iyi biteceğini biliyor gerçi, fakat bu, onun gördükleri karşısında yaşadığı korkuyu atmasına yetmiyor. Korkusu öyle güçlü ki, program bittikten sonra bile etkisini kaybetmiyor.

Gabi duygusal olarak güvensiz. Behring'lerde ilgi ve sevgi gösterileri pek yok. Gabi sık sık haksız yere cezalandırılma korkusunu dile getiriyor, bu da onda korkunç bir güvensizlik ve çaresizlik yaratmış. İyi anne-babanın kötü anne-baba olabilmesini nasıl aklı almıyorsa, filmdeki dönüşmeyi de anlayamıyor. Gabi annesiyle babasının ona kı-

zıp canavarlaşarak onu cezalandırdıkları anda hissettiği dışlanma duygusunu, *Kurt Adam*'ı izlerken yeniden yaşıyor.

Gabi yengin, çaresiz, güçsüz, tıpkı gerçek dünya karşısındaki bütün diğer çocuklar gibi. Öte yandan korkusundan annesine ve onun pek de emin olamadığı yakınlığına sığınıyor. Babadan kabul görmüyor. Ana–çocuk ilişkisinin ilk çocukluk dönemindeki biçimi ile yeniden ortaya çıkması, Gabi'yi günlük yaşamda bulamadığı duygusal ve bedensel yönelişe itiyor.

Ve böylece Gabi korku dolu bir yürekle, ilk çocukluk dönemine geri dönüyor. "Gabi bana gelip kucağıma çıkmak, sokulmak istiyor. Ben de tabii onu kırmıyorum. Bazen, onun böyle bir durumdan yararlandığını, küçük çocuk pozuna bürünmekle ilgi odağı olmayı amaçladığını da düşünmüyor değilim" diyor Bayan Behring. Gabi, korkuyla tam anlamıyla yüzleşebilmek için önce kendini güvenlik içinde hissetmek zorunda. Gabi korkusunu ancak televizyondaki bir olayı bahane ederek gösterebiliyor. ("Şimdi ikimiz de korkuyoruz değil mi anne?") Duygusal bir ilişki kurabilmek için korkuyu öne sürüyor.

Cesaret Denemeleri

"Birkaç kere korku filmi izledim. Gerçekten, öyle gördüm diyenler gibi uydurmuyorum, kimisi birinden bir kaset alıyor ve bir tane görmüş oluyor. Sonra da, o saçmalıkları gelip anlatıyorlar. Bunu bazen ben de yapıyorum, insan anlatınca olayın içine iyice dalıyor. Sanki yeniden aynı şeyi yaşıyor gibi oluyor insan. Ama herkes başka türlü anlatıyor. En hoş olanı, bilmeyene anlatıp onu özellikle şok etmek.

Çok hoş oluyor doğrusu, herkes etrafında toplanmış, seni dinliyor. Dinleyenlerin de hoşuna gidiyor. Artık filmi görmelerine gerek kalmıyor."

Onbir yaşındaki Werner Seifert için korku filmleri bir çeşit cesaret denemesi, kendine özgü yaşam biçiminin bir açıklaması. Anlatmak, gördüğü şeyleri hazmetmesine, duyduğu heyecanı yatıştırmasına yol açan bir yeniden sahneleme. Anlatmak, bir konuşma fırsatı, dinleyenleri korkutma oyunu, kendi kuralları içinde kendi korkularını yeniden yaşama olanağı. Abartmalar, bu tür bir korkuyu yenebilecek güçte oluşun kanıtları.

"Bu tür filmleri her zaman seyretmem. Deli değilim ya! En fazla üç tane görmüşümdür" diyor Werner ve ekliyor: "Bilmem işte, heyecanlı buluyorum. Komik aslında, şu King-Kong veya Zombie, sadece insanı şok etmiyor, her şey yerli yerinde. Bu çılgınlık. Bazen ben de oynatıyorum. Bir keresinde, ne yaptığımın farkında olmadan, avazım çıktığı kadar bağırmışım. O zaman babam, kendime geleyim diye bana bir tokat atmıştı."

Werner, korku filmleriyle videoların çocuklara yasak edilmesini saçma buluyor: "Ben asla bunları taklit etmeye kalkışmam, korkarım. Sanıyorum karşı koymak yalnız büyüklere tanınan bir hak. Onlar, annem, babam, öğretmenim bağırıp çağırabiliyor, zırvalıyor, sonra da özür dilemiyorlar, haksızlık yapabiliyorlar; onlara izin var. Ben de büyümek istiyorum."

Korku filmlerinde akıl almaz fanteziler, yokolma ve ayrılık korkusu sergileniyor. Boy gösteren kötülük, insanı fiziksel ve bedensel açıdan son derece zorluyor, adeta bir şoka neden oluyor. Fakat bu şoku yaşamak, bedensel ve duygusal açıdan öğretici oluyor. Werner, "insan nerede ise altına edecek" diye anlatıyor bunu.

Biraz abartarak formüle edecek olursak: Korku filmlerinin çocuklar ve gençler üzerindeki büyüsü maddi ve manevi deneyimlere olanak bırakmayan bir ortamda bedenin ve duyguların kızağa çekilmiş olmasından ileri geliyor. Görüntülerin sadist–mazoşist yanı kaynağını yalnızca çocuklardaki ilk çocukluk dönemi korkularından değil korkunun, saldırganlığın, şiddet üzerine fantezilerin ve duygusal deneyimlerin hazmedilmesini, olumlu yöne kaydırılmasını sağlayamayan bir günlük yaşantıdan alıyor.

Matthias Kızgın

"Matthias'ın bunları taklit etmeye kalkışacağını tahmin edebiliyorum" diye anlatıyor Uschi: "Bazen o korkunç filmlerde gördüklerini aynen yapabileceğini düşünürüm. Zaman zaman iyice çılgınlaşır. Sanırım Matthias kendini önemli biriymiş gibi göstermeye çalışıyor. Geçende zencilerle ilgili bir televizyon filmi gördüm, hortlakları kovalamak için bağırıp, çağırıyor, tepinip duruyorlardı. Çılgınlık! Belki Hubert de öyle yapıyordur."

Matthias yedinci sınıfa gidiyor. İnsanların doğranıp parçalandığı *Zombie*, *Kurt Adam* gibi filmleri pek tutmuyor. "Bunları düşününce bile buz kesiliyorum, yooo, düşünmek bile istemem." Buna karşın "bir insanın bütün gücü ile haksızlığa karşı savaştığı filmleri" seviyor. *Kızgın Bir Adam*, *Rambo*, *Rocky* gibi filmlere bayılıyor.

Bana şöyle anlatıyor: "Bir film seyrettikten sonra karanlıkta eve döndüğüm zamanlar peşimde bana kötülük yapmak isteyen birinin olduğunu farzederim. Hemen bisikletimi bir kenara bırakıp elime bir sopa geçirir ve bağırırım: 'Haydi, gel'. Böylece hazırlıklı olurum ve hiç kork-

mam. Filmden öğreniyorum. Çok ilginç buluyorum."

Artık hiç mi korkmadığını soruyorum: "Filmlerde korkmuyorum. Ama öğretmen eve telefon ederse veya babam evdeyse ve canı sıkkınsa, korkarım. Babamı hafta içinde hiç görmem, pazar günü de zulmünden yanına varılmaz. Her pazar aynı bela."

Matthias filmleri özellikle okulda veya evde anne babasına kızmışsa seyrediyor: "Yatışmak için böyle gerekiyor. Ondan sonra rahatlıyorum."

Matthias bedenlerin parça parça doğranma sahnelerinin hiçbirinden hoşlanmıyor. Çünkü bedenin sınırlarının çözülüp dağılması onun için bir sorun; bölük pörçük bir kişiliğe sahip olmanın göstergesi olan bu durum onun gibi buluğ dönemini yaşayan biri için çok doğal. Bu tam gelişmemiş benlik, bütün ve sağlam bir vücudun sahte görüntüsüne nasıl aldanıyorsa, Matthias da saldırı pozuna geçmekle kendi varlığını, bedenini kanıtladığına inanıyor. Saldırganlığı, hoşlanma duygusundan çok korku ile oldu, "kudurmamın nedeni, birine duyduğum nefrettir". Saldırganlığı, kendisi için güçsüzlük, hoşnutsuzluk ve yenilgi ile aynı anlama gelen anasına, babasına, öğretmenine ve okuluna yönelik. Fakat bunlara karşı saldırganlık göstermesi ayıp ve yasak olduğundan güçsüzlüğünün daha esaslı bir tahlilini yapma olanağından yoksun. Matthias korku filmi seyrettiği zaman gerçi güçsüzlüğünün derecesini görüyor ve ilk çocukluk dönemindeki korkularını yaşıyor, fakat aynı zamanda da filmdeki korkunç sahnelere dayanabilmek ve korkusunu yenebilmekle kendine karşı güçlülüğünü kanıtlamış oluyor.

"Bilmem ama" diyor Matthias, "Rambo birinden intikam alınca veya önce yenilip sonra kendini kurtarınca ben bir şeyler öğreniyorum, bu çok ilginç. Kendimi bu filmler-

le özdeşleştirebiliyorum, kaptırıp gidiyorum. Hiç kimsenin lafına bakmamam, karşı koymam gerektiğini öğreniyorum, babam da hep böyle der. Sadece onun lafına bakmak zorundayım. Laf aramızda çoğu zaman da haklı odur!"

Matthias için korku filmi kasetleri korkularının ve saldırganca duygularının açığa çıkmasını ve sonradan, oyun içinde tekrarlanarak hazmedilmesini sağlıyor. Gene de durumda bir değişikliğe yol açmıyor, sadece korkutucu olayların tekrar tekrar su yüzüne çıkmalarıyla sonuçlanıyor. Korkuyu yaratan koşullar değişmediği için kurtuluş getirmiyor. Matthias babasının eğitim tarzını zorbalık olarak görüyor. Ama onun yaşam felsefesini de özümsemiş. ("Hiç kimsenin lafına bakmamalı. İnsan kendinden başka kimseye güvenmemeli.")

"Annem cadının teki, bizi hep tehdit eder. Arsızlık edersek, başımızı uçururmuş, bizi bırakıp gidermiş; bize, kötü kurt, kara adam gelip sizi alacak, diyor. Hep böyle yapıyor. Uslu durduğumuz zaman hiçbir şey söylemiyor veya olsa olsa: Ne var, ne oluyor, gene ne istiyorsunuz? diyor."

Matthias için saldırganlığın yalnızca yıkıcı yanı ön planda; ondan hiçbir zaman dünyayı yaratıcı bir hayal gücü ile çözümleme olanağı olarak yararlanmayı düşünmemiş. Saldırganlığı, onu kendine karşı yöneltiyor: "Galiba ben çok kötü biriyim." Saldırganlığı onu da tehdit ediyor, ormanda tekrarladığı oyun da bunu kanıtlıyor. Oyunu tekrarladıkça kendine güveni artıyor ve saldırıyı kontrol altına alıyor. Oynarken cezalandırılma korkusu yokoluyor, benimsediği oyunla bir an için olsun üzüntülerinin çözümlemesini yapabiliyor, karşılaştığı haksızlıkları, ancak oynarken kendi gücü ile değiştirebileceğini umuyor.

Matthias'ın oyunu, bir öykünme değil. O filmle kendi gerçekleri arasında bir ilişki kuruyor, kendi korkusuna

karşı koyuyor, başkaldırısını frenliyor. Matthias güçlü adam rolü oynuyor ama aslında küçücük bir çocuk.

Korkuyu Yenebilmek

Korku filmleri kişiliğin itilmiş, yasaklanmış, inkâr edilmiş alanlarına seslenir. Zombie'ler, Kurt Adam'lar, bilinçsiz saldırganlıklara, şiddet fantezilerine ve yokolma korkularına günlük yaşantıda, günümüzün geçerli ölçütlerini tehdit eden ilkel duyguları körükledikleri gerekçesiyle mahkûm edilen görüntülerden oluşmuş bir biçim verir. Korku filmlerini seyrederken duyulan ve –özellikle Kurt Adam ve intikam filmlerinde– daha sonra oyunlarda yeniden yaşanan korkunun asıl sebebi, çocukların çok önceki yaşantılarıdır. Korku filmlerinde, çocuğun normal yaşamına hiç beklemediği bir anda giren bir kötü güç bulunur. Çocuk çevresine güvenmiyorsa, filmi izlerken bebeklik döneminden kalma kesin bir zaaf ve teslimiyet içine düştüğünden bu güç ona kesin ve kasti görünür. Özellikle Kurt Adam ve intikam filmlerinde bu böyledir; çünkü orada güvenilen insanlar birdenbire şeytan kesilip etrafı kırıp geçirirler. İstedikleri yapılmadığı zaman çocuklar müthiş bir hırsa kapılırlar. Bu henüz kendini korumayı bilmeyen, gelişmemiş bir benlik dönemindeki bebeğin dünya görüşünün tıpkısıdır. İşte korku filmleri, bu konuşma öncesi duyguları görüntüye dönüştürmektedir. Böylece ilk çocukluk döneminin hazmedilmemiş hayallerini, korkularını ve hırslarını yeniden canlandırmakla görevlerini yapmış olurlar. Korkunç sahneler, bastırılmış korkuları yaşattığı ölçüde yeniden canlanan korkuların uygun şekilde çözümlenmesini ve şiddetle ilgili fanteziler üzerinde doğru bir biçimde

kafa yorulmasını engeller. Ancak iletişim araçlarının bunu başarması için gerçek yaşamın buna uygun koşullara sahip olması gerekir; yani yetişkin insanın kendi saldırganlığına nasıl ulaşacağını bilememesi gerekir. İnsanların sevgi, yakınlık, korunma, güven duyma gibi, ama aynı zamanda da besledikleri nefret gibi duyguları benimsemeleri için onlara zorbalığın ve kırıcılığın ne olduğunu öğrenme imkanı verilmelidir. O zaman korku filmlerinin duyguları yeniden canlandırmalarına gerek kalmaz. Saldırganlığı doya doya yaşamak, elbette ki her türlü şiddete ve yoketme hırsına göz yummak demek değildir. Ana–baba–çocuk arasındaki ilişkinin açıklık kazanması için sevginin ve nefretin de benimsenmesi, korkunun ve şiddetin bastırılmaması veya başıboş bırakılmaması gerekir. Saldırıyı yapıcı olarak yönlendirmek, insanın tartışmayı öğrenmesine olanak verir.

Televizyonda işlendiği şekliyle "şiddet", saldırganlığın toplumsal ve yaratıcı bir biçim arayışını engellemektedir. Bu, özellikle, hırslarını bastıran veya bunu yalnız başkalarını parçalayıp yoketmek manasına alan ailelerde görülür.

Dehşet filmleri üzerindeki tartışmaları kesinlikle engelleyen bir şey daha var: Çocukların saldırganlıklarına neden olarak korku filmleri gösterilir, çocuklar ise her tür saldırgan duygulardan uzak, saf ve masum yaratıklar olarak ele alınır.

Annenin biri, bir gün kendi kızının diğer iki kızla birlikte küçük bir çocuğu bir sandalyeye bağlayıp ona işkence etmeye hazırlandıklarını gördüğünde kendi deyimiyle "dünya başına yıkılmış".

Sonradan, kızların daha önce bir video filmi izledîklerini öğrenince, onun için "her şey açıklığa kavuşmuş".

Her ne kadar bu tepki doğalsa da anne burada çocukla-

ra, ikircikli duygulara yalnız bir yönüyle, "iyi" yönüyle yaklaşıyor. İstenmeyen yön itiliyor, günah keçisinin sırtına yükleniyor, hoş karşılanmıyor, beğenilmiyor ama etkisi yok değil. Kendi çocuklarımın bir korku filmini rahatlıkla, anlayış ve duyarlılık içinde, histerik korkuya kapılmadan izlemesini isterdim. Ama biliyorum, bunu söylemek kolay. Kendi korkularımızı ne yapacağız? O kadar gerçekler ki! Gene de: Hepimizin bu soruna belli bir katkıda bulunduğumuzu anlayıp her şeyi iletişim araçlarına yıkmaya kalkışmamak bile bize çok şey kazandırır. Her şeyden önce bize ne verdiğine bakmalıyız: Korku filminin yararı nedir? Bir cesaret örneği mi, kendi başına hareket etmeyi mi, şok uygulamayı mı, bir hesaplaşmayı mı, ilk çocukluk döneminden kalma algılamaları ve korkuları mı, saldırı ve nefret duygularının ilkel biçimde işlenmesini mi gösteriyor?

13

İletişim Araçları Olmazsa

"Hep bu korkunç şeyleri izliyorlardı. Özellikle *Captain Future* beni sinir ediyordu, ama sonra bu program onlarda adeta bir saplantı haline geldi. Programın başlayacağı saati heyecanla bekler oldular. Çaresiz kaldım, yapacak bir şey yoktu. Önceleri Bernd'e, Eike'ye ve Maren'e bu yayını kötüledim, hatta yasakladım. Ama patırtı çıkarıp arkadaşlarına koştular. Bu bir çözüm olmadı. Bunun üzerine ben de yanlarında kalıp kötü yanları onlara göstermeyi denedim." Otuzdokuz yaşındaki ilkokul öğretmeni Klaus Heinrichs bunları anlatırken gülüyordu: "Çocuk odasındaki pedagog. Ya laflarıma hiç kulak asmadılar ya da çekip gittiler. Arkadaşlarına kaçıveriyorlardı. Akşamları yemekte tekrar aynı konuya değinsem, Bernd beni taklit ederek: 'Aman akşam yemeğinde de televizyondan sözetmeyelim' diyordu. Sonra hepsi birden *Captain Future*'daki şakaları yapıyorlardı. Öyle sıkılıyordum ki, televizyona kızıp duruyordum."

Klaus Heinrichs, başka eğlenceler bulmaya çalışıyor: Kitap okumak, oyunlar oynamak, geziler yapmak. "Ama tutmadı. 'Okumayı sonra yaparsın, bizimle daha sonra oynarsın, gezintiyi yarın da yapabiliriz.' Günün birinde her şeyi anladım. Çocuklarla birlikte *Captain Future*'u izledim. Bana gerçekten adamakıllı acıyarak izin vermişlerdi. Sonradan, filmde ilginç bulduklarının ne olduğunu sor-

dum. Ne kadar çok değişik şey varmış, meğer. Çocukların her biri bir başka şeyi görmüştü, benim gördüklerimden çok başka şeyler. Nasıl yanıp tutuştuklarını gördüm. Hepsi kendi filmini anlatıyorlardı. Aklıma bir fikir geldi."

"*Captain Future*'un bundan sonraki bölümünde Klaus Heinrichs, çocuklara bir öneride bulunuyor, biraz çekinerek kabul ediyorlar. Babanın isteği üzerine yedi yaşındaki Maren, gördüğü ve ilginç bulduğu şeyleri anlatmaya başlıyor. On yaşındaki Eike ile oniki yaşındaki Bernd de kendi gördüklerini sıralıyorlar, Klaus Heinrichs de oyuna katılıyor. Birkaç dönüşümlü anlatıştan sonra ortaya kendi oluşturdukları bir senaryo çıkıyor. Babaları bunu oyunlaştırmayı önerince, bir dövüştür gidiyor ve babaları Süper–Kötü–Adamı oynamak zorunda kalıyor: "Bu olaydan sonra gerçi gene ara sıra *Captain Future*'u izlediler, ama öykü anlatmak, kendi başlarına bir senaryo ortaya çıkarmak onlar için artık daha önemli, ben de hep kötü adamı oynamak zorunda kalıyorum. Ya da çocukların azıp kudurabilecekleri türden hareket dolu geziler yapıyoruz. Bir gün Bernd bana, sinirlerimizin uyarılmasını istiyoruz dedi. Ben bunu düşündükçe artık televizyonun da, *Captain Future* gibi dizilerin de rakibim olmadığını görüyorum."

Çocukların yaşadıkları şeylerin mutlaka bir alternatifi olması lazım. Çizgi filmler çocuklar için içerikleri dışında da anlamlıdır; Klaus Heinrichs bu yayınları, çocukları üzerinde yapımların sebep olduğu duygular ve hayaller için eleştiriyor. Babalarının kitap okuması, konuşması, Bernd, Eike ve Maren'i *Captain Future* dizisinin ulaşmadığı başka açılardan tatmin ediyor. Klaus Heinrichs, çocuklarının iletişim ihtiyacını farkedince, alternatifleri çoğaltmaya koyuldu. Ve bunlar çocukların hayallerini, duygularını ve kendilerini algılamayı kolayca sağladığı için çocuklar da

beğendiler. Örneğin, filmi sonradan oyun haline getirmek özellikle çekiciydi, çünkü alabildiğine bir hayal gücü ve yaratıcılık geliştirmeye imkan veriyordu, aynı zamanda da korku–zevkini yaşatıyordu: Çocuklar sonunun iyi biteceğinden emin oldukları bir tehlikeye gönüllü olarak atılıyorlardı. Yakınlık ve korku duygularıyla içleri gıcıklanıyordu. Eike, "babasının başına bir şaplak" atabildiği için memnundu, Maren ile Bernd oyundaki tehlikesiz karşı koyuşlarla babaları ile bedensel yakınlaşmaya girebiliyorlardı, yoksa "başka zaman ona böyle sokulmak" imkansızdı.

Ne Mutluluk! Televizyon Bozuldu!

Beş yıl önce televizyonları bozulmuştu. Sailer ailesi için iki seçenek vardı, ya televizyondan vazgeçecekler ya da bir yenisini alacaklardı. Bayan Sailer: "Çocukları televizyonsuz büyütmek savunulacak bir şey mi? Büyükler bunu yaparsa aşırıya kaçmış olmazlar mı? Çünkü çok olumlu yanları da var."

Bay Sailer: "Karım da ben de artık bıkmıştık, Ingrid'e gelince, başta biraz üzülmüştü ama çaresini buldu; televizyon yasaklanmadığına göre bizim semtte oturan büyükannesine gidebilirdi. Biz de televizyon antenini söktürdük. Şimdiye kadar verdiğimiz karardan pişman olmadık."

Eskiden televizyonun durduğu yerde şimdi bir çiçek etajeri duruyor. İlk ayların "pek kolay" geçmediğini söylüyor Bayan Sailer: "Eskiden televizyonla eğleniyorduk. Her şey çok rahattı denebilir. Televizyonu izlerken öyle bir seçim ve eleştiri de yapmazdık. Gerçi çok sevdiğimiz programlar vardı, ama ardından ne gelirse yutardık. Televizyon bozulduktan sonra hafta sonları çok kötü oldu. Büyü-

kannelere televizyon izlemeye gidiyorduk. Gerçekten insan ne yapacağını bilemez oluyor. İşte o zaman televizyonun bizi nasıl ezdiğini anladık. Aslında, televizyonla nasıl rahat edebilmişiz. İyi ki alet bozulmuş, kurtulmuş olduk."

Bay Sailer için televizyonu "dışarı atmak" kaçınılmaz olmuştu: "Bir şeyler yapmamız için bir değişiklik gerekliydi. Önceleri Ingrid'in sıkıldığını gördükçe, kuşkuya düşüyorduk. Yaptığımız gerçekten doğru muydu? Çok ileri gitmemiş miydik? Ne de olsa çocukların televizyonu ve yayın araçlarını kullanmayı öğrenmeleri gerekli."

Sailer ailesi, yavaş yavaş televizyonun yerini dolduracak bir şeyler aramaya, yeni bir günlük program oluşturmaya başladı. Ana-baba çocukları ile daha yakından ilgilenir oldu. Her gün bir saat yakındaki ormanda yürüyüşe çıkıyorlardı, akşamları sofra başında daha uzun süre kalabiliyorlardı; kimse "ben şunu seyredeyim" demiyordu. Bayan Sailer "daha bilinçli yaşıyoruz" diyor. Akşamları aile oturma odasında toplanıyor. "Ama bu zorunlu değil, isteyen çekilebilir." Herkesin birbirini dinleyecek, birlikte konuşup görüşecek zamanı bol bol var. Onbeş yaşındaki Ingrid: "Bunu da unutmuştuk, birbirimizi dinlemeyi ve anlamaya çalışmayı da yeniden öğrenmek zorunda kaldık" diyor. Henüz iki yaşında olan Markus da saat sekizbuçuğa kadar uyumuyor. Fakat her zaman konuşmak şart değil, herkes canının istediğini yapabiliyor. Bay Sailer ile Ingrid okuyorlar, Bayan Sailer örgü örüyor, Markus oynuyor. İlk zamanlar hafta sonları sorun olmuş. "O zaman bir program yapmamız, sağlam bir yapı kurmamız gerekti. Cumartesi akşamları çocuklarla birlikte kente inmeye başladık. Pazar günleri sergileri müzeleri gezip dolaşıyorduk. Gerçi biraz zoraki oluyordu ama, çocukların pek şikayeti yoktu. Televizyonda görecekleri şeyleri, onlara gerçekten göster-

mek lazımdı, Markus'u yanıma alıp her yere götürüyordum, şu şudur, bu budur diye anlatıyordum, her şeyi öğrenmeliydi."

Artık Sailer'ler, yeniden bir televizyon almayı düşünebiliyorlar – "günün birinde". Bay Sailer: "Tekniği inkâr etmiyoruz. Şimdi bir bilgisayar almak istiyoruz" diyor. Bayan Sailer ise geride kalan beş yıla bakarak şunları söylüyor: "Sanki bu alet olmasa ne olur diye düşünülmesin, sanıyorum bu biraz da insanına bağlı. Önceleri fazla rahattık, sonra inat ettik, galiba her şey bundan ibaret."

Çok Bilinçli Bir Karar

Bay Kley: "Televizyon almayı istemeyişimiz bilinçliydi, kasıtlıydı. Aileye zarar verir diye düşünüyorduk. Ben bütün gün işimdeyim, bir de akşam televizyon olursa, artık ne bir sohbet imkanı kalırdı ne de başka bir şey. Şunun şurası azıcık boş vaktimiz vardı, onu da bilinçli kullanmalıydık." Bayan Kley: "En güzel günlerimiz evliliğimizin ilk yıllarıydı. Birlikte yaşamak, birbirinin sorunlarını, zaaflarını tanımak, kendi zaaflarını keşfetmek ve bunları düzeltmek. Şimdi iş değişti, artık birbirimize fazla vakit ayıramıyoruz. Bu yüzden, bu kısa zamanı birarada geçirmek ve karşısındakinden bir şeyler öğrenmek çok önemli." Kley'ler üç çocuklarına (beş yaşında Sonja, dört yaşında Simone, iki yaşında Gerald) da çok şeyler vermeye gayret ediyorlar: "Kocama hayranım, akşamları eve gelince yorgun bile olsa, çocuklarla neler neler yapar."

Akşamüstü Bay Kley eve geldiğinde babasının çiftliğinde yardım etmek üzere çocuklarını toplar. Çocuklarını her yere götürmeyi zaten huy edinmiş: "Ormana gideriz, itfai-

yeye gideriz, her şeyi görüp öğrensinler." Bay ve Bayan Kley çocukları birlikte eğitiyorlar. Bayan Kley, "onun desteğine ihtiyacım var" diyor. İkisi de çocuklarına karşı gayet açık bir tavır içindeler: Akşam yemeğinde öncelikle çocuklar söz alır ve günlük olayları anlatırlar. Anne ve baba çocuklara kendi yaşıtları imiş gibi davranırlar. "Çocuklar yerlerini bilmek ister. Bizim tepkilerimizi değerlendirebilmeleri gerekir" diyor Bayan Kley. Kocası kendisini "yufka yüreklinin biri" olarak tanımlıyor. "Ama ben saldırgan ve kızgın da olabilirim, çocuklar da bunu bilir. Ne zaman ve neye kızacağımı çok iyi bilirler, ben de bunu onlara söylerim. Fakat onlara, onları sevdiğimi, onlara ihtiyacım olduğunu da gösteririm. Çocukların bedensel yakınlığa, yumuşaklığa, sevgiye ihtiyaçları vardır. Sokulmayı çok severler, ihtiyaç duyarlar, benim de hoşuma gider, onlara da belli ederim. Bu bazen oldukça zor oluyor. Bizim büyüklerimizin işi daha kolaymış. Biz onlardan daha çok şey biliyoruz ve neleri yanlış yaptığımızı da biliyoruz."

Çocuklar televizyonu özlemiyorlar, yapacak çok şeyleri var. Sonja, "babamla olmayı yeğlerim, onunla çok güzel boğuşuluyor" diyor. Kley'ler her şeyden önce "insanı bağımlı kılabileceği" için televizyonu reddediyorlar. "Bu da eninde sonunda ailenin aleyhine olur. Sanıyorum yalnız çocuklar yüzünden değil. Biraz daha büyüyüp güçlü olurlarsa, televizyon onlara zarar veremez; biz esas olarak birlikteliğimiz bozulmasın istiyoruz." Bayan Kley ekliyor: "Bir televizyon, aileye girmiş yeni bir üye gibi görülmelidir, insandan beklentileri olan talepkâr bir üye. Yoksa insanı ezer çiğner." Kley'lerin çıkardığı sonuca göre televizyonsuz çocuk eğitimi, televizyonla olduğundan daha yorucu, "çünkü devamlı çocuklarla ilgilenmek zorundasınız."

Simone, Sonja ve Gerald anababaları ile birlikte geçir-

dikleri zamanın değerini biliyorlar. Sonja: "Hep bir şeyler yaparız. Hiç canımız sıkılmaz." Çocuklar okurlar, plak dinlerler, oynarlar, babalarının anlattığı hikayeleri dinlerler, özellikle de "masallarını". Onlara bu sırada korkup korkmadıklarını sormam üzerine Sonja, "evet, tilkilerden korkarız" diye cevap veriyor, "hastalanıp birini ısırırlarsa iğne olmak gerekiyor. Kurtlardan korkmaya gerek yok." "Baban kızınca sen korkmuyor musun?" diyorum Sonja'ya. "Hayır, ondan korkmam için bir sebep yok ki! O kurt değil ki, beni ısırsın." Simone da ekliyor: "Babam bizi ısırmaz, o bizi korur."

Anababa ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkilerin kalitesinin ve yoğunluğunun Kley'lerde ve Sailer'lerde Ehler, Schmuda, Gehresch ve Karrer ailelerine kıyasla bambaşka olduğu görülüyor. Bu iki ailede çocuklar ev içinde ve dışında kendilerine uğraş bulmaları için teşvik görüyor; gün, dışardan, televizyonun koyduğu kurallarla değil, kendi programlarına göre düzenleniyor.

Televizyonun, aile içi ilişkileri durdurmaması için, ana–baba–çocuk ilişkisinin açık olması, değişmez bir koşul gibi görünüyor. Ana–baba–çocuk ilişkisinin açık olması için ise günlük yaşamdaki olayları, anlaşmazlıkları anlatabilme yeteneğinin bulunması şarttır. Ancak, Heinrichs, Sailer ve Kley ailelerinin yaşamları doğrudan doğruya aktarılıp genelleştirilemez. Televizyondan vazgeçmek veya alternatif yaratmak için önce çocuklar ve televizyon ile olan ilişkiyi, eğitimi iyi düşünmek ve alışılmamış bir şeyi denemeye kalkmamak icap eder. Bayan Kley, eve televizyon alınmasını, aileye yeni bir kişinin eklenmesi ile bir tutarak aynı değişikliklerin olacağını söylüyordu. Böylece, televizyonun aile içindeki yerinin önemini çok iyi belirlemiş oluyordu. Bir de bunun tersi var: İletişim araçlarını kul-

lanma alışkanlığını değiştirmekten çekinmek, aslında aile bireylerini derinden etkileyecek bir sonuca ulaşmaktan duyulan bilinçsiz bir korkunun sonucudur.

Bundan olumlu bir sonuç çıkabilir: İletişim araçlarının kullanımında değişiklikler yapmak (örneğin aleti evden atmak), sadece bu araçlar konusunu değil, onların aile yaşamında ve aile içi ilişki sisteminde işgal ettiği yeri de etkiler. Bu nedenle aile ancak televizyonun kendi bünyesindeki işlevinin bilincine varmışsa, medya kullanımında olumlu bir değişik yapmayı başarır.

Sonsöz

Okuma Hırsı, Kötü Edebiyat, Uydurma Şeyler, Televizyon Tutkusu ve Video Hastalığı

Kitap ve gazete okumanın, sinemaya gitmenin, fuarları dolaşmanın, televizyon ve video izlemenin tarihine göz atan biri, kendisini, yayın araçları arasında bunalmış ve patlayacak hale gelmiş bir toplumun hastalık tarihi ile karşı karşıya gelmiş gibi hisseder: Ortalıkta iletişim kaybına uğramış bir yığın aile, hayal gücünü yitirmiş, televizyon ve videokolik olmuş çocuklar, işitme güçlüğü çeken, yüzeysel düşünen, saldırgan bir gençlik kol gezmektedir. Hiç kuşku yok, medya hastalığının pençesinden kıvranan toplumu iyileştirmek veya hiç değilse acısını dindirmek için çevreye şu çok bilmiş halleri ile bol bol reçete dağıtan pedagog bilginler olmasa, kimbilir halimiz nice olurdu.

Dolayısıyla medya tarihi aynı zamanda, (medyalarla ilgili) pedagojik tedavi yöntemleri tarihi olmuştur. Eğitim reçetelerinin tarihi de birtakım yanlış değerlendirmelerin ve eğitimin gücüne ve kuvvetine iman etmenin tarihi ile aynıdır. Bu sebeple, bu notlar, medya yaşamının kurulması gereken müzesinin bir krokisini çizecek, bu tür bir tarih kurumunu olabildiğince ayrıntılı ve somut bir biçimde ele alabilmek için gerekli yöntemleri önerecektir.

Medya gibi tamamen günümüzün ürünü olan bir olguya bu tarzda yaklaşmak, çoğu kimseye şaşırtıcı gelebilir. Ama bence toplumun ve ailenin günlük yaşamında kesin yerini almış medyanın sosyal etkilerini anlamak ve kavramak için televizyonun icadını ve gelişmesini tarihi koşulları içinde incelemek gerekiyor. Çünkü, "şimdiye-kadar-böyle-bir-şey-yoktu" tavrı, hem doğru düşünmeyi hem de alternatif arayışlarını engeller.

Ailelerde medyaya karşı tavır, çocukların bundan yararlan-

ma biçimi açıkça göstermiştir ki, medya ile aile arasında mekanik bir ilişki (televizyon aileyi etkiler) bulunmaz. Faydalananlar açısından medyanın değerini kavramak için kitabın başında anlattığım ailelere, davranış biçimlerine bakıp birkaç genel sonuç çıkarmak mümkün: Medyalar artık yaşamın önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Yaşamı düzenler, ailenin yaşama bakış açısını belirlerler, öyle ki hem içerik hem süreç açısından rutinleşen bir törene dönüşürler. Medya ile ilişki ancak bir ailenin günlük yaşamı, ev içi ve ev dışı koşulları (evin durumu, iş durumları, sosyal ilişkiler gibi) göz önüne alınarak yerli yerine oturtulabilir. Biraz daha genel bir deyimle: İletişim araçlarının kullanılmasına bağlı olarak ailede başgösteren sorunlar ve çatışmalar, ailede zaten varolan sorunlara, eksikliklere işaret eder, bu yeterli eğitim almamış bir ailede rastlanan iletişim kopukluğundan da kaynaklanabilir, güç ve rol dağılımının kabul ettirilmesi ya da farklı eğitim kuramlarının veya biçimlerinin benimsenmesinden de. İletişim araçları böylece yapılış amacından saptırılır ve aile bireylerinden birinin isteklerine ve gereksinimlerine göre kullanılmaya yöneltilir. Bu araçların kullanımından doğan problemler, ancak aile sistemi bütünü içinde ele alınırsa çözüme ulaşabilir.

Çocukların televizyon izleme biçimine, bir bütün olarak aile damgasını vurur. Çocukların bu araçlardan yararlanması da rutin ve törensel alışkanlıklarla belirlenir. Çocuklar küçük yaştan bu araçların tiryakisi olur, haklarında bilgi edinirler, bir kitaptan veya bir programından yararlanmanın yol açtığı beklentilere sahip olurlar. Böylece araçlar bir amaç ve işlev kazanır, yani iletişim ve gereksinim doğrultusunda hak ettimleri yeri alırlar. İletişim araçlarıyla ilişkide kullanıcıların ağırlığı en az iletişim araçlarının kendileri kadardır. Çocuklar, programlardaki içerikler ve dramlarla kendi yaşantıları arasında bir bağlantı kurarlar. İletişim araçlarından yararlanmada günlük hayatta bastırılan duygusallık, korku, hayaller, dilekler ve bedensellik önemli rol oynarlar. İletişim araçları her yerde hazır ve nazırdır, insana yön gösterir, parçalanmış bir sanayi toplumu içindeki sorunları işler. Bu, çocuklar kadar aileler için de geçerlidir.

İletişim araçları varlıkları ile yetişkinlerde, özellikle de annelerde huzursuzluğa neden olurlar. Verdiğimiz örnekler iletişim araçlarını kullanma şeklinden doğan huzursuzlukların birbirlerinden ne kadar farklı biçimlerde ortaya çıktıklarını gösterdi. Huzursuzlukların açıkça dile getiriliş biçimi, o aile içinde, iletişim araçlarının resmi talimatlara uygun kullanılmamasından dolayı bazı yaraların açıldığını anlatmaktadır.

Amerikalı psikolog Uri Bronfenbrenner şöyle diyor: "Televizyonun en önemli etkisi, sebep olacağı değil, engelleyeceği olaylardır." Televizyon düğmesine bastınız mı, her şey taş kesilir; ifadesini kaybederek ekrandaki görüntü üzerinde takılı kalır; ve insanlar arasında geçen her şey, -konuşmalar, oyunlar, duygusal sahneler, yani insanın kişiliğini ve yeteneklerini geliştiren her şey- öylece donup kalır. Kısacası, televizyonu açmak, insanı insan yapan olaylara sırt çevirmekle aynı anlamı taşır." (Bronfenbrenner 1973, S.200 f.)

Daha 20 yıl önce Federal Alman Bakanı başbakanlarından Würmeling, mecliste yaptığı bir konuşmada herkesi şu sözlerle uyarmıştı: "Kamuoyunu bilinçlendirme çalışmaları -film, radyo, basın- sulandırılacak veya yanıltıcı olacak olursa, ailenin gerçek anlamını ve önemini kavratmak için gösterilen onca gayret boşa gidecektir. Aile, ailenin doğal yapısı ve temeli hakkında yapılan yarım yamalak, bilinçsiz propagandalardan olduğu kadar başka hiçbir şeyden zarar görmemişti. Aile politikasına gerçekçi bir yaklaşım, bu olguyu görmezlikten gelemez. Tehlikenin nerede olduğunu görmek ve bundan kurtulmak için ne yapmamız gerektiğini düşünmek zorundayız. (...) Aileyi insan topluluğunun en küçük birimi olarak korumak demek, son tahlilde devletimizi korumak demektir, daha açık ifadesi ile: Demokratik düzenimizin varoluş temellerini korumak demektir." (Würmeling 1954, S.185)

Bu iki görüşte de, aile kurumu için bir tehlikenin varolduğu korkusu dile getirilmiştir. İletişim araçları, özellikle televizyon ve şimdi de video kasetleri, ahlaki, kültürel ve geleneksel değer yargılarını tehdit eder görülmekte ve aile içi iletişimi engellemekle aile bireyleri arasındaki bağı koparmakla suçlanmakta-

dır. Bir masa çevresindeki sohbet, televizyon karşısına dizilmeye, evde müzik, radyo ve plak dinlemeye; kaliteli bir tiyatro oyunu görmek, düşük seviyeli bir film izlemeye; yapma ve öğrenme hevesi, eğlence ve avareliğe; hareket ve konuşma, televizyonun sebep olduğu pasiflik ve suskunluğa; terbiye ve ahlak da televizyonun empoze ettiği şehvete ve hırsa yerini bırakmış gibi gözükmektedir.

Bilim adamları, eğitimciler ve politikacılar da yetişmekte olan kuşaklar için aynı endişeyi duyuyorlar. Onları, sayısız iletişim aracının, sesli ve görüntülü filmlerin, videonun tehdidi altında görüyorlar. Benzerlerine örnek olabilecek bir makale şöyle diyor: "Zamanlarını uzun süre televizyon karşısında geçiren çocuklarda, önemli ölçüde konsantrasyon zaafı, gayret noksanlığı, iletişim yetersizliği, isteksizlik, huzursuzluk, dalgınlık ve saldırganlık eğilimi bulunduğu gözlenmiştir(...) Her tür kütüphane işleri, okuma, araştırma, kitap alıp verme, her tür yazıyı inceleyip araştırmaya çalışma, fikri bir çalışma, konsantre olma; bütün bunlar başkaları ile buluşmaya, yaratıcı bir çalışma yapmaya bir katkı olarak ele alınmalı." (Höhl 1984, S.113 U.116)

Yeni iletişim teknolojisinin toplumsal etkisi konusunda, çeşnisi kuvvetli yeni vaazcılar pek çok. Mary Winn örneğin, *Uyuşturucu* adlı broşürcüğü ile, "şimdiye-kadar-bu-yoktu" tavrı ile toplumun yanlış yolda ilerlemesinin günahını iletişim araçlarına yükleyen, ama aynı zamanda da insanı felç eden bir korku üreten ne ilk ne de son temsilci olacaktır. *Zeit* gazetesinde çıkan ve zamanında tartışmalara yol açan bir makalede bir dilbilimcinin Winn benzeri günlük izlenimleri yer almıştı: "Şimşek çakar gibi görüntüler ve sersemletici bir fon müziği. (...) insanın görme ve işitme sinirlerini felç ediyor; sanki beynin kıvrımları yer değiştiriyor. Aval aval aptal kutusuna gözleri dikmekle Kant'ın bir zamanlar karar verme yetisi diye adlandırdığı şeyi geliştirmek mümkün değil. Bildiriler, karar verme ve hayal yetisinin tamamen yokolduğunu gösteriyor. Sözlü ifade yetisi şimdiye kadar görülmemiş ölçüde düştü. (...) İfade etme yetersizliğine bir şey daha eklendi: Okuma yetersizliği." (Glaser 1980)

Günümüze bir dönüş yapalım, tek yanlı bildirilerin devam

ettiğini görüyoruz; iletişim araçlarının baştan çıkarttığı insanların video kasetlerinin etkisiyle canavarlaşmış hayvanlara döndüğü iddia ediliyor. "1983 Ekiminde, Kiel Bölge Mahkemesi, onyedi yaşındaki bir çırağı cinayete teşebbüsten beş yıl hapse mahkum etti. Genç çocuk, video filmlerinde gördüğü gibi, öldürüp ayaklarını yemek üzere iki kadına bıçakla saldırmıştı." *Hamburger Morgenpost*, "Dehşet Videosu ve Kaba Kuvvet" adlı dizinin bu yazısında şöyle devam ediyor: "Federal Alman Cumhuriyetinde üç hafta önce inanılmaz vahşette bir cinayetine tanık olundu. Mönchengladbach'ta 26 yaşındaki Anna Martha Zimmermann, sevdiği adamı öldürdü, parçaladı, haşladı, kızarttı ve 41 konserve kutusu içinde dondurdu. Evinde arama yapan polisler, aralarında en kötü yamyamlık filmlerinin de bulunduğu 150 adet video kaseti buldular." (*Hamburger Morgenpost* 1984)

Son 20 yıl içinde, iletişim araçlarının çocuklar ve gençler üzerindeki sayısız etkisini içeren bilimsel makaleleri ve günlük gazete yazılarını toplayacak olursak hep aynı iddianın örneklerini görürüz. İletişim araçları, özellikle televizyon ve video, yetişmekte olan gençlerin psikososyal gelişmelerini teşvik edici değil, engelleyici kurumlar olarak nitelendirilmektedir. Okuma oranının düşmesi, hatta genel olarak yazı kültürünün gerilemesi bir yana girişimsizlik, düş kurma yeteneğinden yoksunluk, tüketicilik, hobisizlik, kaba güç kullanmaya eğilim, artan saldırganlık; bütün bunlar çocukların ve gençlerin iletişim araçlarından yararlanma biçimlerinin bir sonucu sayılıyor. Daha fabrikadan çıkmadan aşılanan kalıplarla çocuklara görüntü hakimiyetine boyun eğmenin öğretildiği, yani çocukların ve gençlerin dejenere edildiği söyleniyor. Üstelik bütün bunları ileri süren yetişkinin kendisi, ahlaki ve eğitsel kulesinin tepesinden kültürel davranış biçimlerini eleştiren ve küçümseyen bir ukaladan başka bir şey de değil.

Bu kültür eleştirisinde ikili bir görüş var: İçinde bulunduğumuz zaman kötülenip geçmişte uygun sayılan görüşler aynen uygulanmak isteniyor ve bu eleştirmenler, sanki kendileri hiç çocuk ve genç olmamış gibi davranıyorlar- iletişim araçlarını ve

bunlardan yararlanmayı kınarken duygusal ve iletişimsel gerçeksinimlerden öylesine uzak ve soyutlar ki!

Modern iletişim ve haberleşme teknolojisinin günlük yaşamda ve insanlararası ilişkide etkili olmadığını savunacak değilim, zaten verdiğimiz örneklerle de buna imkan yok. Ama bu araçların etkileri böyle rasgele, alelacele karalanmamalıydı; yeni iletişim ve haberleşme teknolojisine kafa tutmanın yolu bu olmamalıydı.

Bana öyle geliyor ki, medyalar ve yararlanma biçimleri için kullanılan "yeni" sıfatı, pek üstünkörü ve tarihi gerçeklikten uzak bir yakıştırmadır; iletişim araçlarından yararlanmanın toplumsal, psikososyal ve bireysel çerçevesinden fazla kolay vazgeçiliyor; toplumun özel bir alanındaki (yani örneğin kitle iletişim araçları alanındaki) değişikliklere doğru olmayacak bir şekilde yaklaşırken toplumun genelindeki dönüşümler (yani örneğin üretim süreci, işçi dünyası) önemsiz ya da tali bir işmiş gibi ele alınıyor.

Medya kullanımının yol açtığı huzursuzluğun kayıtları şunu açıkça gösteriyor ki, toplumsal gelişme süreciyle ilgili tarihsel bir bilinç gelişmemiştir; öte taraftan her şeyi yalınlaştıran bir açıklama kalıbına da hâlâ büyük bir özlem duyulmaktadır, hem de kitle iletişim araçlarının etkilerinin araştırılmasında çok daha karmaşık açıklamalara gerek olmasına rağmen.

Verilen örnekler, ailenin günlük yaşam koşulları ile medya kullanımının içiçe girdiğini açıkça kanıtladığına göre çeşitli yüzyıllarda iletişim araçlarının kullanılmasında süregelen ve değişen şeylerin bir karşılaştırmasını yapmak gerekir. Bu karşılaştırma, ailelerin, çocukların ve gençlerin, günlük medya kullanımıyla birlikte ortaya çıkan huzursuzluğunun sebeplerini bulmaya yarayacaktır. Ben burada, iletişim araçlarının olumsuz etkilerine bağlı olarak yüzyıldan fazla bir zamandır sık sık öne sürülen bazı belirtilere özellikle değinmek istiyorum: Göze ve kulağa hitabeden iletişim araçlarının kitabı kenara itmesi; yetişmekte olan gençlerin düşünce ve davranış biçimlerini etkilemesi; daha çocukluktan sıradan şeylere hayranlık duymaya karşı eğitsel alanda kazanılan bağışıklık.

İletişim araçları kullanımı müzesinde açılacak iki salonun taslağı şöyle: Biri, kullananlar açısından medyanın tartışmasız yeri ile edebiyatçıların, pedagogların medyalar hakkındaki kuşkularına ayrıldı. Diğeri ise medya hastalıklarının belirtilerine...

Televizyon hastası, televizyon delisi olmuş çocuklar ilk defa televizyon çağında ortaya çıkmış değildir. Veli toplantılarında televizyon tutkunu çocukların götürülebileceği bir kliniğin bulunup bulunmadığı ısrarla sorulmaktadır ("bir yerlerde okumuştum..."). Bu da insanların medya tüketiminin etkileri ile nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını açıkça göstermektedir. Bir yandan televizyon ve video normal kabul ediliyor, diğer yandan medyalara kuşkuyla yaklaşılıyor. Özellikle okuma yazma bilmemek, hayal gücünden yoksunluk ve bazı değerlerin yitimi medya tüketimine bağlanıyor.

Bu düşünce tarzı yüzyıllardır, birkaç kuşak boyunca oluşmuş ve artık yerleşmiştir. Medya alanındaki teknolojik gelişmelere bağlı olmaksızın, ailelerin çocukları adına iletişim araçlarından huzursuzluk duymaları hep süregelmiştir. "Edebiyattan zevk alma" hasletinin yokolduğu, yazılı kültürün yerini görüntü kültürünün aldığı savı, sadece bu asrın, 60'lı 70'li yıllarını klişeleşmiş düşüncesi değildir. Daha 1912'de pedagog Adolf Sellmann şu eleştiriyi getiriyordu: "Devamlı sinemaya gidip film seyreden biri, fikri içeriği olan, ciddi, edebi bir eseri okumak sabrını gösterecek huzuru kendinde bulamaz. O, artık psikolojik sorunlarla uğraşmaz, ancak bir anlık, çakıp sönen görüntülerden anlar. Çünkü, elbette, sinemadaki film, yapısı gereği, psikolojik bir sorunu aksettirecek imkana sahip değildir. Bu tür sinema eserleri gençliğimizin zevkini bozmaktadır. Yalnız edebiyat adına değil, gençliğimiz adına da, buna ne kadar şiddetle karşı çıksak gene azdır." (Sellmann 1912, S.21)

Sellmann son olarak kalitesiz meda üretimini eleştirirken ikinci bir görüşe yer veriyor: Çocukların ve gençlerin uygunsuz medya ürünleri yüzünden ahlaklarının bozulması. Bu noktada eleştirmenler söz ile görüntü arasında bir ayrım yapmıyorlar. Aksine artık yalnızca "iyi" ve "kötü" edebiyat veya diğer medya ürünü diye ayırıyorlar. Bu bağlamda pedagojik gözlemlerde ço-

cuklardaki tutku olayı gündeme geliyor. Ernst Schulze kötü edebiyat üzerine şunları yazıyor: "Çocuk birdenbire bütün vaktini kitap okuyarak geçirme tutkusuna kapılır. Artık başka hiçbir şey çekici gelmez. Arkadaşlarla oynamak, güzel hava, parlak gözyüzü, paten kaymak, her şey birdenbire kitapların önüne serdiği sihirli alemin arkasında kaybolup gitmiştir. (...) Çocuk eline ne geçerse yutarcasına okumaktadır (...) Kızılderili öyküleri, korsan romanları, savaş ve gezi maceraları, her türlü gazete, dergi vs... hatta en kötü köprü altı romanlarını bile çocuk ardarda, peşpeşe yutar. Evet 'yutmak' burada kullanılacak tek doğru sözcüktür. Dilimize yerleşmiş çarpıcı bir deyimdir. Okuma delisi olmuş çocuğun, kocaman açılmış gözleri, arzu ve ihtirasla gerilmiş yüz hatları, neredeyse açlıktan ölmek üzere olan bir adamın önündeki yiyeceklere hızla saldırmasını andırır: Bu sözcüğün altında çok daha derin bir anlam saklıdır." (Schulze 1909, S.40)

Okuma kültürü hakkında belirtilen eleştirel görüşler arasında, okuma hırsı, okuma tutkusu ve sonuçları oldukça erken ortaya atılmıştır. Campe 1785'te "Eğitimde Genel Revizyon" adlı yazısında şu notu düşmüş: "Önce, çok fazla okunuyor; ikincisi çok çeşitli az seçimli okunuyor; üçüncü ve sonuncu olarak, insanın aklını karıştıracak, bildiklerini şaşırtacak, duygularını sarsacak yazılar okunuyor." (Campe, 1977, S.77)

Campe'den altı yıl sonra yayınlanan bir yazıda, okumak ile masturbasyon arasında ilişki kurularak, kitap okumanın bedensel düşkünlüğe yol açtığı açıklanmıştır: Okuma yüzünden "temiz ahlakın ilkeleri etkisini kaybetmekle, dolayısıyla cinsel arzunun gücünü önleyecek en kuvvetli engel yokolup gitmektedir. (...) Okurken, vücut hareketten zorunlu olarak yoksun kalır, üstelik devamlı değişen duyguların ve düşüncelerin etkisi altındadır, sonunda bitkinlik, gevşeklik, bağırsaklarda kabızlık, tek sözle *hypochondrie* durumu ortaya çıkar, bu özellikle kadınlarda cinselliği etkiler, kan dolaşımını bozar, sinir sistemini altüst eder, kadınlığı kaybettirir." (a.g.e. S.10 f.)

Kitaplar "edebi genelevler", kitap yayınlamak ise "günah" sayıldığına ve varılan sonuçtan okuma tekniği sorumlu tutulduğu-

na göre, bundan yakınılmasına şaşmamak gerek. "Eskiden, ancak halkın belli bir kesiminin ayrıcalığı sayılan okumak, şimdi öyle yaygın ki ve bazen öyle amacına ters bir biçimde ihtiyaç karşılıyor ki, insanların büyük bir kısmına hâlâ okumayı öğrenmelerini tavsiye etmeli mi bilinmez." (a.g.e S.101)

İnsan, bu düşünceleri okuyunca, yalnızca bir sav ileri sürmede bir arpa boyu bile ilerlenmediğini görmekle kalmıyor, günümüz tartışmalarında geçmişi savunurken ne büyük aptallıklar yapıldığını da kanıtlıyor.

Ana dili dersini, edebi olmayan eserlerle sınırlı tutarak "artık çocuklarımızda" eski pedagojinin çok önemli saydığı iki yetenek gelişemiyor: "Hayal ve tasavvur gücü" (Glaser 1980) diye sonuçlar çıkaran bir tutumdan başka ne beklenebilir ki? Tamamen yanlış: Cinsel duygular, hayal gücü, yaratıcılık ve zevk (yalnız kitaplardan duyulan zevk değil), eskiden hiç de hoş karşılanmazdı. Aranılan şunlardı: Doğru tutum, bilgi açlığı, bedeni kontrol etme, kendine hâkim olma. İletişim araçlarının yol açacağı bir "iç karmaşasına" karşı eğitim ve yasaklar öne çıkarılmalıydı. Okuma hırsı ve okuma aşkına karşı, kötü edebiyat ve kötü filmlere karşı, çizgi romanlara ve eğlendirici gençlik dergilerine karşı yüzyılı aşkın bir zamandır süregelen savaş bunun kanıtıdır. Ernst Schulze 1911 yılında şöyle diyordu: "Sinemaya bunu (yani çocukların ahlakını bozmak) yaptırmamak için çalışmalıyız. Sinema çocukların dünyasına gençliğin gerçekten dostu olduğunu gösterecek bir yanıyla etki yapmalıdır." (Schulze 1911, S.123)

İletişim araçlarının eleştiriye uğraması, onların -tıpkı günümüzde de olduğu gibi- aile ve okul yaşamında gerekli olan ölçü ve değerleri altüst eden gizli bir eğitimci gibi görülmesindendi: "Sinema canlandırdıklarıyla yalnızca ahlak karşısında kayıtsız değil, bizzat ahlak düşmanıdır. O, modern yaşamı değil, yaşamdaki anormallikleri, alışılmamışlıkları, kızgınlıkları, sansasyonları aksettiriyor. Kötümser bir yargı gibi görünse de, bu Alman halkının örf ve adetlerine uymamaktadır." (a.g.e. S.73).

İleri sürülen görüşlerde iletişim araçlarının gençleri suça teşvik ettikleri konusuna özel bir yer verilmektedir. Kötü film ve

kötü yazılar, toplumu yanlış yönlerdirmekle sorumlu tutuluyor, tıpkı bugün televizyonun ve videonun sorumlu tutulması gibi. Demek ki, kitapla görüntü arasında bir ayrım yapılmıyor. "Kötü edebiyatın yalnızca seçtiği kelimelerle en kötü etkileri yarattığı bilinen bir şey. Her türlü suçtan başka bir şey verdiği yok, ne kadar kaba ve kanlı olursa o kadar iyi; idamlar, okurun kana susamışlığını tatmin edecek, ihtirasını kamçılayacak her şey. Üstelik bunlar en ufak bir edebi değerden yoksun olunca, kötü edebiyat kitaplarının, yüzbinlerce kişinin zevkini kurtarılmaz biçimde bozduğuna, sinirlerini tahrik ettiğine, ayrıca onları küntleştirdiğine, duygusallıklarını, ahlaklarını, doğallıklarını ve bütün güvenlerini alıp yokettiğine daha baştan kesin gözüyle bakılabilir. Onları kendi hallerine bırakacak olursak, şimdikinden çok daha hasta, aşırı hırslı bir kuşak yetişecektir. Ve bunlar için yanlış duygulardan, hayvansal acımasızlıklardan, korkunç cinayet sahnelerinden daha zevkli bir şey bulunmayacaktır." (Schulze, 1909, S.23 f.) Bu ihtimallere yer veren Schulze, birkaç sayfa sonra bu etkilerin bir spekülasyon olmadığını kanıtlıyor: "Berlin'de, onbeş yaşındaki bir aşçı yamağı Wilhelm Rütting, kızgınlığından ustasını vurdu. Cinayet ve dedektif romanlarını okuya okuya, kötü yazıların etkisi kafasını öyle hayallerle doldurmuştu ki, sonunda tabancaya sarılıp, o işi yaptı." (a.g.e. S.27)

Geriye doğru göz atarken niyetim; "işte zaten bu hep böyledir" demek değildi, kitle iletişim araçlarının sosyokültürel etkilerini azımsamak ya da medya tüketiminin antropolojisini çıkartmak hiç değildi. Amacım, iletişim araçlarının kullanımında devam eden ve değişiklik gösteren örnekleri, daha ayrıntılı ve daha somut biçimde sergilemek ve her bireysel kullanımda, toplumsal yaşamın bir parça bulunduğunu veya psikososyal bir terslik olduğunu açığa kavuşturmaktı. İletişim tarihine baktığımızda görürüz ki, teknolojik gelişmeler ve iletişim arasındaki farklılıklar (kitabın etki mekanizması filminkinden farklı işler) bir yana, bu iletişim araçları arasında şaşılacak bir koşutluk vardır.

Bu yüzyılın başında medya araçlarının çeşitlerinin artmasıy-

la yazı kültürü, görsel kültür karşısına "kötü"ye karşı "iyi" olarak çıkartılmaya başlandı. Kitleleri etkileyen medyalar, bir çeşit uyuşturucu gibi görüldü, bunlardan yararlanmak ise tutku, alışkanlık olarak adlandırıldı. İletişim araçlarına içerdikleri veya dışladıkları ölçüler ve değerlerle çocukları, gençleri ve aileleri etkileyen ve toplumu yanlış yöne saptıran bir eğitimci gözüyle bakıldığı gibi bütün her şeyden de onlar sorumlu tutuldu. Bu arada yalnızca "neden" peşinde koşan sorularda ısrar edilmesi şaşırtıcıdır. (Örneğin: "Yayınlar insanlar üzerinde nasıl etki yapıyor?") Karmaşık açıklamalar ise, hemen hemen tamamen gözardı ediliyor, günlük yaşam teorileri ve bilgisi içinde yer almıyor. (Örneğin: "Neden çocuklar ve gençler bütün gün televizyonun başındalar?", "İletişimin ne gibi sosyokültürel ve psikososyal koşulları vardır?")

Az önce belirttiğim gibi ideolojik an, iletişim araçlarını ele alış biçimindeki bu süreklilikte aranmalıdır: Onlar için önemli olan bağlantıların anlayışlı-yorumlayıcı bir biçimde kavranması değildir; burada yapılan, toplumsal felaketlerin nedenlerinin yüklenebileceği uygun alanlar yaratmaktır. Geriye dönüp medya kullanımıyla ilgili tarihdışı bir tablo çizerken, burjuva ailesinin idealini ölçüt alırken, iletişim araçlarının yer almadığı o cennetten sözederken kendini açığa vuran o tek yanlı bakış açısı, tarihsel yaşantının büyük bir bölümünü dışlamaktadır. Acınacak yaşam koşulları altında ezilen işçiler, köylüler ve küçük burjuvalar iletişim araçlarının etkilerinin incelenmesinde safdışı bırakılmışlardır. Öte yandan, büyük burjuva aileleri için geliştirilen kültür kalıpları bu insanlara tepeden inme kabul ettirilmiştir. Sonra da iletişim araçlarının yarışırcasına ve düşüncesizce kullanımı şiddetle eleştirilmiştir; işçi ailelerinin psikososyal ve kültürel destekten önce maddi desteğe ihtiyacı olduğu görmezden gelinmiştir; aşağı tabaka insanlarının, güzel sanatlara ayıracak zamanları olmadığı gibi boş zamanlarında bile ekonomik yarar sağlamak zorunda oldukları göz ardı edilmiştir. Onların tek sorunu hayatta kalmaktı.

İletişim araçlarından yararlanma biçimleri için gerekli yaşam koşullarının küçümsenmesinin iletişim araçlarının yarattı-

ğı etkinin pedagojik bir yaklaşımla ele alınması üzerinde de birtakım sonuçları olacaktı. Böylece burjuva ailesi iletişim araçlarının doğru kullanılmasında ölçü olmuştur.

Medyalar bir yandan yadırganıp burjuva toplumunun dış kabuğu olarak görülüp bir yandan da onlardan vazgeçilemediğine göre yapılması gereken bir denetim mekanizması geliştirmek, zararlı etkilere karşı korunmak, ilkel medyaları yasaklamaktı; medyalara karşı eğitim düzeyini yükseltmekti.

Bu yüzyılın başında, toplumun aşağı tabakasındakiler boş zamanlarını gelir getirecek uğraşlarla değerlendirme çabaları içindeyken, burjuva çevreleri, zamanı, güzel sanatlarla uğraşarak, eğitim yaparak geçiriyordu. Medya araçları ve onların kullanımı engellenemediğine göre bunu yararlı, anlamlı ve talepkâr şekilde yapmak gerekiyordu. Vücudu şehvete kaptırmamak, boş eğlenceye dalmamak, medyaya tutsak olmamak gerekiyordu. İletişim araçlarının öğretici ve eğitici yöne doğru kayması, çocuklar ve gençler arasında bir patlamaya yol açtı; bu patlama yüzyılımıza gelindiğinde toplum tabakaları arasında farklılık gösterdi: Orta ve yukarı tabaka çocuklarının iletişim araçlarından yararlanma biçimi, vücudun hareketsizliğine karşı bir isyan, duygusallığın ve bedenselliğin bir onayını sergilerken, küçük burjuva ve proleter tabaka çocukları için günlük yaşamın zavallılığından bir kaçış, bir öç alma ve güzel bir rüya gibiydi.

Aşağı tabakanın eğitimi, yüzyılımızda bile, davranış biçimlerine sınır koymaktan ileri gitmemiştir. Bu, sürtüşmesiz bir çalışma ortamını amaç edinen, disiplinin baskın geldiği bir eğitimdir. Çalışkanlık, tutumluluk, itaat, müteşekkir olma gibi vasıflar ön plandadır; tembellik ("tembellik her türlü kötülüğün anasıdır") kabul edilmez.

Baskılı bir eğitim ve acınacak durumdaki ev ve yaşam koşulları, ailede duygusal ve iletişimsel bir hava oluşmasına elverişli değildi. Geriye, hayallere sığınarak uzak âlemlere ulaşmak kalıyordu. Çocukların bu hevesine anababalar karşı çıkıyordu. Para gitmesin ve gereksiz bir şeyle uğraşmasınlar diye bu araçları istemiyorlardı. Böylece çocukların kitaplardaki ve filmlerdeki kahramanların dünyasına kaçma girişimlerinin karşısına kısıt-

lamalar getirildi; kitap okumak teşvik edilmekten çok sınırlandırıldı. İletişim araçlarından yararlanmanın dengeleyici yanı şu örneklerden de anlaşılabilir:

"Ne tuhaf! O sırada en pis işlerle uğraştığım halde, hayalim yükseklerde uçuyordu. Evde annemin birinden ödünç aldığı ciltli bir Almanca dergi vardı. Bu dergide Luise Mühlbach'ın bir romanı yer almıştı. Yazar, Kraliçe Marie Antoinette'in saray yaşamını ve acıklı sonunu anlatıyordu. Romanı büyük bir heyecanla okuyordum. Satırların arasında, kendi perişan yaşantımızdan sıyrılıp kraliçenin sarayındaki muhteşem salonlara koşuyordum. Kendimi oradaki insanlardan biri gibi görüp onların yaşamına katılıyordum. Bu kadar da değil! Luise Münlbach'ın romanındaki kişilerin konuşma biçimi, giderek beni de etkilemeye başladı. Lağım çukurlarını temizlerken zihnimden, romanda okuduğum süslü sözlerle bezeli cümleler kuruyordum.(...) Ve, kafamdaki bu hayal dünyası sayesinde, içinde bulunduğum gerçek dünyayı unutuyordum. En azından ona daha kolay katlanıyordum." (Holck. 1927, S.161 f.)

Gerçeklerden kaçmak ve iletişim araçlarını larını bu amaçla kullanmak, toplumun orta ve yüksek tabaka çocukları arasında da görülüyordu: Aynı türden kaçışlardı bunlar ve bu araçlardan aynı şekilde yararlanılıyordu: Heyecanın doruğuna çıkma isteği, hareket isteği, "bir-şeyler-olsun" arzusu, bedenselliği öğrenme, oyunlardaki korkunç macerayı yaşama heyecanı, korkudan zevk alma ve hayal kırıklığı.

"Sekiz yaşında: Ben de okumaya başladım ve kısa zamanda okuma tutkum anneminkini geçti. Evdeki kitaplara koşmak için dersin bitmesini zor bekliyordum. Öğleden sonra saat dörtten akşama kadar üç ciltlik bir romanı yutmak benim için işten bile değildi. Ve bu konuda çok hoşgörülü olan annem, bu tutkunun zararlı ve tehlikeli olduğunu bile bile bana engel olmuyordu. (...) Roman okumak hayalimi öyle genişletmişti ki, daha ilk sayfalardan sonra hikayenin sonunu getirebiliyor ve bütün düğümlerini çözebiliyordum." (Nieritz 1978, S.42 f.)

"Bir gün, erkek çocuklara yönelik *İyi Arkadaş* isimli dergi yaşantımıza giriverdi; etkisi az olmadı. Onun kullandığı dile

alıştık, yazı yarışmalarına, mektuplaşmalara katıldık; onun sayesinde, gençliğin -yalnız gençliğin de değil- yarı tanrısı olmaya başlayan Karl May'ı tanıdık. Ne verirse yutuyorduk. Ve dergide çıkan yeni yayın eserlerine abone oluyorduk. Bizi büyülemişti. Doğru mu, gerçek mi sormuyorduk bile! Devamlı bir şeyler oluyordu ya, büyülüyordu. Güven içinde yabancı ülkeleri dolaşıyor, örflerini, âdetlerini öğreniyorduk, komik rastlantılara gülüyorduk, kahramanlara hayran oluyorduk, kötü adamlara kızıyorduk." (Heuss 1978, S.184)

Baştaki örneklerden aktardığım konuşmalarla karşılaştırınca, yukardaki ifadelerin ne kadar güncel olduğu bir kere daha kanıtlanıyor: Her iki durumda da görülen, alabildiğine bıkkınlık, gerilime ve "son-dakikada kurtuluş" sahnelerine özlem, korkunç görüntüler arayışı, meyda aracılığıyla maceralar yaşamak ve galip çıkmak, medya olaylarının kurgulanma şekli hakkındaki bilgi sahibi olmak. Günlük yaşam deneyimleriyle ilk çocukluktaki toplumsallaşma sürecinde oldukça büyük objektif ve subjektif farklılıkların olmasına karşın arada gene de bir koşutluk vardır. "Şimdiye-kadar-böyle-şey-yoktu" tutumundan "bu-hep-böyle-idi" düşüncesine dönmenin ne kadar yanlış olduğu açıktır. Önemli olan iletişim araçlarına karşı tutum da gözlenebilir eğilimleri yorumlamak, yani sosyokültürel koşulları ve psikososyal verileri ışığında kullanıcıyı incelemektir. Ben bunu regresyon örneği ile anlatmak istiyorum. Çünkü "regresyon ve korku zevki" çocukların ve gençlerin medyalarda buldukları öyle bir andır ki, uzun bir süre geçtikten sonra bile kritik an olarak kalır. Akla şöyle bir soru gelebilir: 19. ve 20. yüzyılın başlarındaki regresyon eğilimleri gençliğin estetik bilgisinin normal bir olgusu muydu? Çağımızda ilk çocukluktaki toplumsallaşma sürecinde yara almış bir yapı karşısında eskilerin temsilcilerini yeniden canlandırma denemesi midir?

Eski çocukluk ve gençlik dönemlerini uyum içinde gören gözlemlerin altında yatan bu tür karşılaştırmalı sorular şimdiki çocukların ve gençlerin iletişim araçlarını kullanma biçimleriyle bir eksiklikler yumağı oldukları sonucuna biraz fazla çabuk varır, günlük medya pratiklerindeki yeni anları ise tamamen gö-

zardı eder.

Ailelerden verdiğim örneklerde de gösterdiğim gibi, bence problemleri duruma özgü olarak ele almak daha uygun olur. İlk çocukluk ve ergenlik dönemleri pek çok farklılıklar göstermektedir: Düşünce ve değer sistemlerinin çöküşü özdeşleşmeyi zorlaştırıyor, toplumun eleştiriye karşı duyarsızlığı çaresizlik duygusu uyandırıyor, duygular ve heyecanlar bastırılıyor veya uyarılmıyor, bir şeyler üretmek, çevreyi delip çıkmak gittikçe güçleşiyor, teknolojik gelişme çocukları erkenden kendi sistemi içine çekiyor, kalifiye eleman bekliyor ve yeni yetişen kuşaklar, bazı alanlarda (örneğin: telekominikasyon) büyüklerden daha bilgili ve becerikli oluyorlar.

Bugünkü kuşağın "yeni" davranış biçimlerini onaylamak isteyen birinin, güncel olgular yanında tarihi olgulara da ihtiyacı vardır. Çünkü, kitle iletişim araçlarının kullanılması çocuklar için normal, birçok yetişkin, eğitimci, psikolog ve iletişim araştırmacısı için ise tehlike ve çöküş demektir. Eleştirmenler sosyal yapının parçalanması olayına karşı geçen yüzyılın efsanelerini çıkartıyorlar: Birbiriyle anlaşan bir aile, hayal gücüne sahip bir çocuk, "dıştan gelme kalıplara" ihtiyaç göstermeyen bebeklikten bozulmamış bir kişilik yapısı. Fakat bu iddianın ampirik bir dayanağı yoktur. Bunlar birtakım hayalleri ve beklentileri aksettirir. Ne bir burjuva ailesi ideolojiden sözedebilir ne de çocuğa özgü yaratıcılık ve hayal gücü biçimlerinin özgürce gelişmesinden! Çocukların ve gençlerin iletişim araçlarının dünyasına kaçıp sığınmalarının altında, onlara uygulanan ahlaka, disipline, adaba yönelik bir eğitim karşısında duydukları tepki yatıyordu.

Benim burada geçmişteki medya yaşamından ve yararlanma biçiminden verdiğim birkaç örnek, tıpkı Schmuda'larda ve Gehresch'lerde olduğu gibi ailenin yaşam öyküsünün eskiden de o günkü bilgi düzeyi, toplumsal koşullara bağlılık ve ailedeki duygusal ve iletişimsel ortam ile belirlendiğini bir kere daha kanıtlamıştır.

Dikkat çeken, genel ölçütlerden sapan (şiddet filmlerine düşkünlük, çok seyretmek, izledikten sonraki saldırganlık) bir

medya tüketiminin nedenlerini ve gerçeklerini bunlara yol açan etmenlerle (televizyon, video, filmler) sınırlı bir şekilde ele almamak gerekir. Nedenler hakkında, ailelerin ve çocukların içinde yaşadıkları özel, sosyal ve toplumsal ortamın koşulları daha ayrıntılı bilgiler verirler.

Birçok ailede de görülebileceği gibi, anlaşmazlıkların odağında, aile içindeki sinsi bir çelişki gizlidir. İletişim araçlarından, özellikle de televizyondan kaynaklanan sorunlar, çoğunlukla aile içindeki açığa vurulmamış bu çelişkinin bir yansımasıdır. Bu tür anlaşmazlıkları, aile bireylerinin yetersiz oluşuna bağlamamak gerektiğini de belirtmeliyim. O halde, ev dışında (işyeri, sosyal ilişki kopukluğu) ve eviçinde (aileden kaçma aracı olarak televizyon) yoğun ve sürekli televizyon izlemenin koşulları bu nedenlerde aranmalıdır. Bu tür ailelere pedagojik bir parmak sallamanın veya sadece kızmanın bir yararı dokunmaz. Çok televizyon seyreden ailelerin çocuklarına karşı gösterilen kısmen acıma dolu ve sinsi aşağılama tavrı günlük yaşamla medya tüketimi arasındaki bağın hâlâ dikkate alınmadığının kanıtıdır. Bu serzeniş, karmaşık açıklama kalıplarından kaçıp mekanik uyarı tepki modellerine sığınan iletişim bilimini de kapsamaktadır.

Yayının içerdiği konu, çocuğun yayını izlemesine ancak kısmen sebep olabilir (bilim kurgu veya hareketli filmler, saldırgan oyunlar, korku sahneleri). Çocuğun alışmışın dışında televizyon seyrettiği gözlenirse, bu ya onun aile içinde veya günlük yaşamında bir eksiği bulunduğunu (örneğin, temelde duygu olmayışı, televizyonun yerini tutacak başka bir alternatifin sunulmayışı) ya da aile büyüklerinin alışılmış izleme biçimlerinin örnek alındığını gösterir. Aileler iletişim araçları için de geçerli olan bazı değerler ve kalıplar yaratırlar; anababanın televizyon izleme biçimi bir örnek oluşturur (örneğin kitap okumaya ilgi duymamak), çocuk bunu görür ve eğer olumlu duygularla bağdaştırıyorsa benimser (örneğin televizyon seyrederken neşeli olmak).

İletişim araçlarının toplumsal etkilerinin sonucu denince, hemen kısa yoldan, çocuklar sorunu ortaya atılıyor. Fakat çocukların yayınları tüketmesinin toplumsal sonuçlarını belgelemek isteyen bir kimse, aileyi de göz önüne almak zorundadır.

Örnek verdiğim aileleri, bilimsel çalışmalarım sırasında tanıdım; onlarla röportajlar yaptım, tartıştım, birkaçının medya tüketim tarzını gözlemledim, ama sorularım ve ikazlarımla da, alışkanlıklarını, (ön) yargılarını, hükümlerini ortaya döküp onları deştim. Bunların hepsi, noksanlıkları, sorunları, özellikleri, farklı eğitim biçimleri, istekleri, özlemleri, inatları, katılıkları ve sorunlarını çözme örnekleri ile çeşitli ailelerdi. Ben, her ne kadar, bir sınıflandırma yapmak için görüşlerini biraraya toplamaya çalıştımsa da, öyle soyut bir model ve tip oluşturmadılar. Her biri için ayrı bir mantık yürütmenin en iyisi olduğu belli oldu. Ancak bu suretle, bir sürü etmen, veri biraraya toplanır ve sorun bütünü ile ortaya konur. Öne sürülen bulgular, diğer ailelerin durumuna yaklaşmak için birer öneri sayılmalıdır.

Ailelerin günlük yaşamları, her bireyin katılabileceği bir sürü sözlü, sözsüz olaydan oluşur. Bu ilişki ağı içinde gereksinimler, ilgiler, beklentiler gerçekleştirilir, reddedilir veya kabul ettirilir. Aile yaşamı bu bakımdan hem durağan hem dinamiktir; bu çok açık bir şey, çünkü ailede inişli çıkışlı süreçler vardır (evlilikler, doğumlar, çocukların büyümesi, ev veya iş değiştirmeler, buhranlar). Bunları belirleyen de ailenin özel yapısı, değer yargısı, eğitim tarzı, anababanın ellerindeki yeni bilgi ve davranış kalıplarıyla yaşamın üstesinden gelme çabalarıdır.

Ailenin iletişim araçlarıyla dolu günlük yaşamını ifade etmek için vazgeçilmez bir koşul vardır: Tasarım ve tasavvurları anlaşılır ve çözümlü biçimde analiz ederek belirtmek. Burada, sadece gerçeği yansıtmakla yetinilmemeli, aksine, saptanan görüntülerle altında yatan sebepler arasındaki ilişki ortaya konup açığa çıkarılmalıdır.

Bu yaklaşım, çocuklarda ve ailelerde iletişim araçlarının etkileri ve sonuçları ile uğraşan pedagoji ilmi için de geçerlidir. Ancak böylelikle sunulan raporlardan hareket ederek bir çıkar yol bulunabilir. Pedagoji, sözkonusu ailelerle birlikte, ailede iletişimsel ve duygusal bir ortam yaratmanın olanaklarını araştırmalıdır; ancak böyle bir ortam içinde sorunlar ve anlaşmazlıklar dile getirebilir, korkular ve kızgınlıklar yenilip yokedilebilir.

Televizyona gözlerini dikmiş, hiç kıpırdamadan, hatta nefes bile almadan programı izleyen çocuklar; gördükleri her şeyi gerçek sanan, sonra da bunu denemeye kalkan çocuklar...

Çocukların televizyon önüne yapışıp kalmasının sebepleri nedir? Neden rahatça oynayabileceği bir sokak bulan çocuklar bile "Şirinler başlamış!" diye koşa koşa eve gelir? Ya Atari'nin çubuğunu elinden hiç bırakmayan çocuklara ne demeli? En kötüsü ise 5 yaşında bir çocuğun ıslıkla "Köle Isaura"nın müziğini çalması...

Jan Uwe Rogge, ailenin birlikte başka hiçbir şey yapmasına olanak tanımayan, üstelik de çocukları şiddete ittiği söylenen bu "cansız" aletle nasıl başa çıkılabileceğini anlatıyor. Özellikle kitabın sonunda verdiği iki örnek, televizyonu evin en önemli "kişisi" olmaktan çıkarmayı düşünen pek çok aileye yol gösterecektir.

AFA0154
TV - VİDEO DİLİLERİ
150000